

Torsdagen den 9 november

Kl. 10.00

Torsdagen den
9 november 1972*Ang. preliminär-
skatteuttaget*

§ 1 Justerades protokollet för den 31 oktober.

§ 2 Ang. preliminärskatteuttaget

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Larssons i Umeå (fp) i kammarens protokoll för den 17 oktober intagna fråga, nr 227, och anförde:

Herr talman! Herr Larsson i Umeå har frågat om jag vill klargöra de närmare omständigheterna bakom uppgifterna om att ett kraftigt överuttag av preliminär skatt skulle ha skett för inkomståret 1971 och bett mig redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att förhindra ett upprepanande av felaktiga preliminärskatteuttag för inkomståret 1973.

Källskattetabellerna är sedan länge utformade så att ett visst överuttag av preliminär skatt uppkommer. Genom 1970 års skattereform, som tillämpades första gången på 1971 års inkomst, har detta förhållande accentuerats. Jag har närmare berört dessa frågor i propositionen 15 s. 50. Riksskatteverket har utformat 1973 års skattetabeller så att överuttaget av preliminär skatt minskar.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret. Det är glädjande att man har uppmärksammat den här saken och försöker få en bättre tingens ordning beträffande de skattetabeller som skall gälla för 1973.

Redan i går gav finansministern delvis svar på den här frågan. Han antydde att fyllnadsbetalningarna, som skall ske före den 1 maj, skulle vara så betydande att de har påverkat resultatet av överuttaget genom att det blir väldigt stor återbäring på dem. Nu undrar jag om dessa inbetalningar kan betyda så förfärligt mycket. Det är ju dock vissa restriktioner så att folk inte kan utnyttja dem och förtjäna stora räntepengar på dem.

Vad som är beklagligt med det här överuttaget är ju att under 1971 har man hållit inne pengar som allmänheten kunde ha använt för inköp i rätt stor utsträckning, som handeln faktiskt skulle ha behövt för att få hjulen att rulla litet bättre. Vi kan också befara att resultatet blir detsamma 1972.

Nu kan naturligtvis ingen lastas för detta. Jag är fullt på det klara med att det här icke på något vis är styrt eller medvetet genomfört, utan det är en sådan sinkadus som inträffar utan att någon kan förutse det. Därför är det glädjande att finansministern har uppmärksammat saken så att man inte får ett upprepanande nästa år. I någon mån lär man väl alltid få ett

Torsdagen den
9 november 1972

*Ang. preliminär-
skatteuttaget*

upprepande, det kan man väl inte undgå.

Att människor nu får ut sina innehållna skattepengar strax före jul kommer givetvis att påverka handeln och prisbildningen. Det är ett och ett halvt års pengar som har legat inne och som naturligtvis är mindre värda när skattebetalarna får tillbaka dem. Men ingen kan som sagt lastas för detta, och det är som jag sade nyss glädjande att man har uppmärksammat saken och försöker rätta till den för det kommande året.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Det är faktiskt inte ett och ett halvt års pengar som har legat inne utan det är väl egentligen åtta månaders pengar. Jag blev själv mycket förbluffad när riksskatteverket meddelade vad de här fyllnadsinbetalningarna har spelat för roll. De fyllnadsbetalningar som gjordes i april månad i år ligger på nära 2 miljarder. Om jag exkluderar dem, är överuttaget inskränkt till 400 miljoner. Det är ungefär så pass nära man kan komma det definitiva skatteuttaget.

Dessa fyllnadsbetalningar har naturligtvis ibland varit i hög grad befogade för att man skall slippa kvarskatten, men vi har en känsla av att ibland gör man dem helt enkelt med hänsyn till de förmånliga räntevillkoren. Där ligger alltså den enkla förklaringen till den här stora skillnaden mellan vad som kallas ö-skatt och kvarskatt.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Det är väl ändå inte riktigt, som herr finansministern säger, att det rör sig om åtta månader. Man tar ju in preliminärskatt från de skattskyldiga från början av 1971. Inkomstdeklarationen lämnas in först 1972, och utjämningen sker i slutet på 1972. Om man utgår från den genomsnittliga tidpunkten för inbetalningarna för första halvåret 1971 och räknar fram till dess att utbetalningen sker, rör det sig faktiskt om ett och ett halvt år. För inbetalningarna andra halvåret 1971 blir tiden inte fullt ett år.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag vidhåller att fyllnadsinbetalningarna görs den sista april 1972. Om de går upp till ett belopp av nära 2 miljarder, är det ingen större skillnad mellan vad som i traditionell mening är kvarskatt och överskjutande skatt.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Men det framgår väl inte om fyllnadsinbetalningarna är föranledda av felaktigheter i skattetabellerna. Enligt svaret skall ju också dessa rättas till. Fyllnadsinbetalningarna görs väl huvudsakligast av folk som har betalat in för litet preliminärskatt, och det är inte dem som finansministern syftar på.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Vi kan inte fortsätta att tjata om detta.

Fyllnadsbetalningarna är, som herr Larsson i Umeå säger, ett uttryck

för att folk i viss utsträckning har betalat in för litet – jag hoppas att så är fallet i den största utsträckningen. Man kan därför inte göra gällande att staten tvångsinnehållit pengar eller tagit dem ur den privata konsumtionen. Tvärtom – de skattskyldiga har ju betalat in mindre än de i själva verket skulle göra och har rättat till detta genom fyllnadsinbetalningen. Därför härrör sig indragningen i konsumtionen till de sista åtta månaderna av 1972.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Ang. följderna av att arbetsgivare inte redovisar innehållen källskatt

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Sjöholms (fp) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 285, och anförde:

Herr talman! Herr Sjöholm har frågat mig när jag ämnar söka sätta stopp för nu rådande förhållande att arbetstagare, genom att arbetsgivare endast delredovisar innehållen källskatt, tvingas erlagga samma skattebelopp två gånger.

Det torde vara bekant för herr Sjöholm att kontrollen över arbetsgivarens uppbörd har skärpts med ingången av detta år. Arbetsgivare skall nämligen numera vid varje uppbördstermin lämna en särskild uppgift om storleken av innehållen källskatt, som han är skyldig att inbetala. Det är därigenom möjligt att på ett tidigt stadium upptäcka betalningsförsummelse. Den som inte lämnar sådan uppgift eller lämnar felaktig uppgift kan dömas till fängelse i högst ett år. Maximistraffet för underlåtenhet att erlagga innehållen källskatt har höjts till ett år.

Vidare kan jag nämna att den organisation som avser central tillsyn av arbetsgivarkontrollen har förstärkts. Därigenom kan riksskatteverket bättre övervaka att de lokala skattemyndigheterna kontinuerligt reviderar lönebokföringen särskilt hos sådana arbetsgivare som visat försummelse i uppbördsavseende eller kan antas vara på obestånd.

Slutligen vill jag hänvisa till mitt svar på en enkel fråga av herr Sjöholm den 21 januari 1971. Jag erinrade då om att alla som får debetsedel på slutlig skatt samtidigt får en upplysningsbroschyr, där bl. a. finns en direkt uppmaning att genom avlöningskvitton eller annan uppgift kontrollera att erlagd preliminär skatt tillgodoräknats på slutskattsedeln. En sådan kontroll förhindrar att arbetstagaren måste erlagga skatten två gånger.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Anledningen till att jag har ställt min enkla fråga till finansministern är att jag känner mig djupt upprörd över att människor kan tvingas betala samma skatt två gånger, särskilt som det drabbar personer som har ett hårt skattetryck. Vi har ju inte i vårt land lika skattetryck för anställda och andra och man missbrukar våra skattelagar ganska brutalt. Jag tycker att det är angeläget att försöka sätta stopp för detta. Det är dessutom en form av skatteflykt som är särskilt diskrimine-

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Ang. följderna av
att arbetsgivare
inte redovisar
innehållen käll-
skatt*

Torsdagen den
9 november 1972

*Ang. följderna av
att arbetsgivare
inte redovisar
innehållen käll-
skatt*

rande, eftersom man flyktar bort med andras skattepengar.

Nu säger finansministern att kontrollen har förbättrats och det är väl riktigt. Men jag tror ändå inte att nätet är tillräckligt finmaskigt, eftersom en arbetsgivare som drar ett skattebelopp och redovisar ett annat till myndigheterna naturligtvis endast uppger det som han har inbetalt.

Det är riktigt att finansministern och jag tidigare har språkats vid om detta. Jag tycker att man har gjort för litet för att upplysa arbetstagarna om de risker som källskatten innebär i detta avseende. Jag minns att jag förra gången föreslog att man skulle hjälpa de anställda arbetstagarna genom att när man skickar ut den preliminära skattsedeln bifoga en anvisning som verkligen uppmärksammas, t. ex. ett kuvert med följande text: Lagg era lönekvitton här och kontrollera när ni får den slutliga skattsedeln att summan av erlagd preliminär skatt stämmer med kvittona.

Jag tycker att det är det minsta man skulle kunna göra för att hjälpa arbetstagarna i det här läget. Och jag skulle vilja fråga finansministern, om han tycker att det är ett bra skattesystem som rymmer dessa risker för de anställda, ty det gör det faktiskt, och om man har gjort tillräckligt för att informera om riskerna.

Finansministern hänvisar till den broschyr som skickas ut, en tätskriven folder med massor av uppgifter, där dessa risker på intet sätt framhävs eller ens omtalas med spärrad stil. Jag hävdar fortfarande, herr finansminister, att man har gjort alltför litet för att hjälpa arbetstagarna till rätta.

Jag vill gärna tillägga att de flesta arbetsgivare givetvis är hederliga och gör ett bra jobb som uppbördsmän för staten. Det kan också sägas att det är fel att dra upp en sådan här sak, eftersom det kan ge tips åt mindre hederliga arbetsgivare, men det är vår uppgift att försöka komma åt de missförhållanden som råder. Och här är ett missförhållande, herr finansminister.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Vi är självfallet alla upprörda över att det finns människor som tar andra människors pengar och använder för egen räkning. Därför har vi kompletterat lagstiftningen med straffbestämmelser av den naturen att t. o. m. fängelsestraff kan utdömas. Det är ju stöld det är fråga om. Men detta har väl inget med skattesystemet att göra. Man må konstruera vilket skattesystem som helst, så finns det ju tyvärr en del ohederliga människor, och det kommer vi alltid att få leva med.

Vi kan skärpa kontrollen, Vi kan införa straffsanktioner för att reducera det här problemet så långt det går, men själva skattesystemet är en sak för sig och att människor har en benägenhet att vara ohederliga är en sak för sig.

Vi har talat om det här tidigare, och herr Sjöholm föreslog då att man till varje skattebetalare eller i varje fall till löntagarna skulle sända ut ett speciellt kuvert, där vederbörande skulle förvara sina avlöningsskvitton. Jag tror att ett sådant kuvert åker i papperskorgen lika lätt som en annan anvisning. Jag vill minnas att jag svarade vid det tillfället att oavsett om man lägger kvittona i ett kuvert, i en påse eller i en låda, så beror det på den enskilde om han är så noggrann att han sparar sina avlöningsskvitton

och kan kontrollera de prelimära skatteavdragen.

I den firsidiga broschyr som ges ut från riksskatteverket finns det särskilda anmaningar om att kontrollera skatten, och det sägs ifrån att de som betalar A-skatt, dvs. vanliga löntagare, i regel har avlöningskvitton eller andra uppgifter om skatteavdragen och att de bör kontrollera dessa uppgifter mot slutskattesedel. Den uppmaningen finns t. o. m. på första sidan, i de första sex raderna. Även om herr Sjöholm anser att folk har svårt för att läsa sådana här instruktioner, så brukar nog ändå de flesta orka med första sidan, åtminstone de sex första raderna.

Jag tror inte att man kan komma det här problemet närmare än vi har gjort.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag tror inte att människorna har svårt för att läsa, men finansministern tror att de har svårt för att spara kvitton i ett kuvert. Jag anser för min del att det skulle göra stor skillnad, om var och en hade ett kuvert att lägga sina kvitton i. Nu hamnar de kanske i papperskorgen eller någon annanstans där det inte går att hitta dem.

Det skulle vara intressant att fråga finansministern om han har någon uppfattning om hur många som verkligen gör den kontroll broschyren manar till. Jag uppskattar det till en å två procent av svenska folket. Jag har faktiskt varit intresserad av det här och frågat rätt många människor som jag kommit i kontakt med. Nästan alltid har jag fått till svar att man inte gör någon sådan kontroll. Jag misstänker att om man frågade kammarens 350 ledamöter, så skulle flertalet säga att de inte gör den kontrollen. Det är på sätt och vis allvarligt. Med den handlingskraft från finansministerns sida, som är så väl dokumenterad, skulle det inte vara svårt – och inte heller innebära några större utgifter – att hjälpa löntagarna med en sådan här sak.

I Tyskland finns ett annat system, där varje anställd har en s. k. motbok med arbetsgivaren. Arbetsgivaren skall alltså betala in skattepengarna och får ett kvitto att sätta i den anställdes bok så att den anställde alltid kan kontrollera att pengarna gått dit de skall. Det är ett omständligt system naturligtvis, men å andra sidan är rättvisan värd sitt pris. Det minsta man kunde göra vore att bättre informera den anställde – arbetstagaren – gärna genom det system jag har föreslagit.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag kan inte på rak arm säga hur många som kontrollerar sina lönebesked. Jag tror att det delvis kan vara beroende på vilken anställning man har. Riksdagsmännen kan nog lita på att de avdrag som görs är korrekta. Folk som är anställda i statsverket och kommunala förvaltningar och på sådana arbetsplatser som har reguljär och ordningsfull administration bör också kunna lita på avdragen. Däremot är det en mindre grupp som byter arbetsgivare ofta, och för dem kan de här svårigheterna uppstå. Och de människor som har en sådan anställning bör naturligtvis i sitt eget intresse svara för den här kontrollen.

Jag tror inte att man kan göra något mer än att fästa människornas uppmärksamhet på detta förhållande, såsom riksskatteverket har gjort.

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Ang. följderna av
att arbetsgivare
inte redovisar
innehållen käll-
skatt*

Om sedan herr Sjöholm – det är tredje gången han interPELLERAR i den här frågan – och jag för den här diskussionen en gång om året, och problemet blir uppmärksammat i tidningarna, skulle jag kunna tänka mig att också det hjälper till med den allmänna upplysningen.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Bara för att det inte skall bli något missförstånd vill jag understryka att jag naturligtvis inte misstänker att det skulle bli fel på de skatteavdrag som sker på riksdagsarvodena. Det gör jag självfallet inte, men det finns faktiskt riksdagsmän som också har andra arbeten av olika slag. Dessutom kan det, herr finansminister, bli fel av rent misstag. Även hos kommunala och statliga myndigheter och hos andra mycket hederliga arbetsgivare kan det naturligtvis bli fel, så att man tillgodoräknas för litet avdrag för skatt.

En kontroll skulle således inte heller härvidlag vara helt onödig.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. bestämmelserna och anvisningarna rörande reklamskatten

Herr finansministern STRÄNG erhöLL ordet för att besvara herr Larssons i Umeå (fp) i kammarens protokoll för den 1 november intagna fråga, nr 290, och anförde:

Herr talman! Herr Larsson i Umeå har frågat mig om jag anser att bestämmelserna och anvisningarna rörande reklamskatten uppfyller rimliga krav på enkelhet och klarhet.

Reklamskatten trädde i kraft den 1 november i år. Det är ofrånkomligt att en ny skatteförfattning orsakar viss tvekan vid tillämpningen innan de skattskyldiga blivit vana vid skatten och innan beskattningsmyndigheterna kommit med de anvisningar och uttalanden i övrigt som behövs. Huruvida reklamskatten generellt eller på enstaka områden orsakar större svårigheter än som normalt är fallet när en ny skatt introduceras kan inte bedömas med någon större säkerhet efter en veckas tillämpning. Ytterligare erfarenheter från tillämpningen bör avvaktas.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret. Finansministern säger där att det blir "viss tvekan vid tillämpningen innan de skattskyldiga blivit vana vid skatten".

Om man nu skall tro vad som står i dagspressen finns denna tvekan inte bara hos de skattskyldiga utan också hos myndigheterna. Man har fått läsa att generaltullstyrelsen och riksskatteverket haft olika uppfattningar om huruvida skatt skall uttas i ett särskilt fall eller inte, men jag vet inte om det är riktigt. Det har likaså framgått att det varit litet svårt att få tag i de blanketter som skall fyllas i för att man skall erhålla de skriftliga förhandsbesked som finns om den här skatten. Man får hoppas att de nu har kommit fram.

Det lär vara obestridligt att bestämmelserna är svårbegripliga och att tillämpningen av en ny skatt är svår från början, men den här skatten är sådan att t. o. m. experterna tycks gå bet när det gäller att tillämpa den. Därför ställer man sig frågan: Har anvisningarna haft den enkelheten att de kunnat klargöra för de skattskyldiga hur skatten skall tas ut?

Man får också räkna med att det kommer konkurrens med i bilden och att olika företag kan göra olika bedömningar. Låt oss säga att två tryckeriföretag får en beställning: det ena bedömer att det skall tas ut skatt och det andra att det inte skall tas ut skatt. Då skiljer det i varje fall tio procent på offerten; risken är att den som kanske är litet mer lätt sinnig får ordern – och det är inte meningen!

Jag tror att det är nödvändigt att just småföretagen – som det i regel gäller och som naturligtvis har svårast att avsätta speciella personer för att tolka de här bestämmelserna – får tillgång till sådana bestämmelser och anvisningar som är lättfattliga. Man måste se till att bevaka den här frågan och ta itu med den om det blir mycket snedvridningar. Jag hoppas att finansministern är villig att göra detta, och vi får väl avvakta och se vad som händer de närmaste veckorna.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag utgår från att det är en artikel i en av Stockholms kvällstidningar som har föranlett herr Larsson i Umeå att ställa sin fråga. När jag läste den artikeln tyckte jag nog att den inte var så informativ som man kunde ha anledning att begära. Riksskatteverket har nu givit ut meddelanden om hur bestämmelserna om reklamskatten skall tolkas. Vad man i artikeln hade fastnat på var en mindre detalj i fråga om reklamskatten. Jag utgår från att den detaljen kommer att klaras upp, såvida den inte redan är uppklarad.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Jag är klart medveten om att man inte skall lägga alltför stor vikt vid detaljer även om de kanske får stora rubriker i tidningarna. Uppenbart är emellertid att man nog får hålla ett öga på att man får in den skatt som är beslutad och att man måste se till att mindre företag får anvisningar som inte kan misstolkas. Det vore väldigt otäckt om den här skatten skulle kunna användas i konkurrens syfte.

Det är närmast den saken som jag har följt upp – det var alltså inte, som finansministern trodde, rubrikerna i en kvällstidning som föranledde min fråga. Dessa bestämmelser och anvisningar är av särskild vikt för den mindre företagsamheten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. utbetalningen av årets överskjutande skatt

Herr finansministern STRÄNG erhöi ordet för att besvara herr Magnussons i Borås (m) i kammarens protokoll för den 2 november intagna fråga, nr 295, och anförde:

Torsdagen den
9 november 1972

*Ang. utbetal-
ningen av årets
överskjutande
skatt*

Herr talman! Herr Magnusson i Borås har frågat om jag är villig att tidigarelägga utbetalningen av årets överskjutande skatt för att därmed förbättra konsumenternas nuvarande svaga köpkraft.

Överskjutande skatt betalas normalt ut genom återbetalningskort som är en del av debetsedeln på slutlig skatt. Debetsedeln sänds ut så fort detta är möjligt med hänsyn till de tekniska, administrativa och personella förutsättningarna. Det är därför inte möjligt att tidigarelägga betalningen av överskjutande skatt.

Herr MAGNUSSON i Borås (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för att jag har fått svar på frågan.

Anledningen till att jag ställde den är den svaga konsumtionskraften för närvarande hos enskilda människor. Den har tydligt visat sig i omsättningsminskning i detaljhandeln, alldeles särskilt markant under den senaste tiden i specialvarubranscherna. Sett från den synpunkten skulle det vara ytterligt stimulerande om den överskjutande skatten kunde betalas ut så tidigt som möjligt. Jag har därför bett finansministern hjälpa till med det.

Som framhållits i en debatt tidigare i dag har för mycket pengar tagits ut i preliminär skatt. Jag ansluter mig inte till herr Larssons i Umeå uppfattning att finansministern är alldeles oskyldig till detta. Jag riktade förra året en interpellation till finansministern som han besvarade den 30 mars 1971. I interpellationen påpekade jag att skatteuttaget var för stort, och finansministern erkände detta. I debatten uppgav jag att den överuttagna skatten skulle uppgå till ungefär 1,3 miljarder kronor; det har nu visat sig att den blir ungefär 1,4 miljarder kronor.

I svaret till herr Larsson i Umeå envisas finansministern med att tala om skattemassan, men det kan man inte göra. Jag menar att det finns all anledning för statsmakterna att se till att pengarna så fort som möjligt kommer tillbaka till konsumenterna så att de kan disponera dem. Ett påskyndande borde vara möjligt. Vissa administrativa åtgärder skulle kunna vidtas för att dela ut skattsedlarna så fort som möjligt. I och med att de är utdelade kan människorna också hämta sina pengar. Det händer att utdelningen i onödan fördröjs, och därför anser jag att det är angeläget att frågan blir påtalad, så att vi kanske får ut slutskattsedlarna något tidigare.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Att man skulle fördröja utsändandet i onödan tror jag inte på. I den takt som administrationens kapacitet medger kommer slutskattsedlarna att distribueras. Det finns ingen som har någon anledning att långhala det här arbetet. Vi får sedlarna så fort som det är praktiskt möjligt.

Herr MAGNUSSON i Borås (m):

Herr talman! Det är möjligt att finansministern har rätt på den här punkten. Det har emellertid sagts mig att inom vissa områden behåller man skattsedlarna för granskning, när de överskrider ett visst, fastställt

minimibelopp; det lär vara 1 000 kronor. Man vill nämligen kontrollera att det inte föreligger något stansningsfel. Det finns väl ingen generell bestämmelse om att någonting sådant skall förekomma i hela landet, men det har alltså sagts mig att man i vissa områden, bl. a. här i Stockholm, i stor utsträckning behåller sedlarna för granskning och på det viset förhindrar utbetalningen av de här beloppen.

Jag menar att i dagens läge, när det är angeläget att pengarna så fort som möjligt kommer ut, bör också myndigheterna försöka medverka till det och inte i onödan förhindra utbetalning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om befrielse från mervärdesskatt för vissa periodiska publikationer

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Norrby* i Åkersberga (fp) i kammarens protokoll för den 3 november intagna fråga, nr 301, och anförde:

Herr talman! Herr *Norrby* i Åkersberga har frågat mig om jag är beredd att medverka till att periodisk publikation, som utges som organ för miljövärdssammanslutning, befrias från mervärdesskatt på samma sätt som organ för t. ex. försvarsfrämjande, nykterhetsfrämjande eller partipolitisk sammanslutning.

Jag är inte beredd att göra något uttalande i frågan innan en samlad bedömning kan företas på grundval av mervärdesskatteutredningens arbete. Till utredningen har överlämnats en motion, nr 1365 år 1971, om undantag från skatteplikt för vissa icke kommersiella tidskrifter. Vid behandlingen av denna motion kan utredningen förväntas ta upp den nu väckta frågan. Utredningen väntas lämna ett betänkande som omfattar bl. a. denna fråga omkring årsskiftet 1972-1973.

Herr *NORRBY* i Åkersberga (fp):

Herr talman! Jag tackar finansministern för svaret på min enkla fråga, även om det inte var särskilt upplysande.

Den här frågeställningen rör ju en form av skattkineseri som får negativa effekter på möjligheterna till en fri debatt. När riksskattenämnden har definierat vad som är mervärdesskattebefriat medlemsblad har man sagt att minst 75 procent av upplagan skall distribueras till medlemmar. Högst 25 procent får alltså gå till prenumeranter, men inte ett enda exemplar får säljas som lösnummer; då faller mervärdesskattebefrielsen på den grunden.

Sedan finns det som jag mera specifikt berör i min fråga, nämligen periodisk publikation som väsentligen framstår som organ för sammanslutning med huvudsakligt syfte att verka för religiöst, nykterhetsfrämjande, politiskt, idrottsligt eller försvarsfrämjande ändamål eller att företräda vanföra eller arbetshindrade medlemmar. Det innebär att man i skattelagstiftningen har gett ett i och för sig angeläget försteg åt vissa verksamheter. Dit hör dock inte sammanslutningar med miljövärdande uppgifter. Man kan då ställa den verksamheten i relation till vissa andra,

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Om befrielse från
mervärdesskatt för
vissa periodiska
publikationer*

Torsdagen den
9 november 1972

*Om befrielse från
mervärdeskatt för
vissa periodiska
publikationer*

här angivna. Försvarsfrämjande verksamhet anses alltså mera samhällsnyttig, idrottslig verksamhet också. Men var går gränsen mellan idrottslig verksamhet och miljövårdande? Ta t. ex. friluftorganisationer som engagerar sig mycket intensivt i miljödebatten!

Det är uppenbart att man här favoriserar vissa debattorgan på bekostnad av andra. Det blir alltså klart diskriminatoriska effekter. Hela systemet innebär ett inbyggt stöd till etablerade sammanslutningar och etablerade debattföra.

Det svar jag fått säger ingenting; det innehåller bara en hänvisning till en sittande utredning för teknisk översyn av mervärdeskatten. Den utredningen har inte fått några direktiv, den saknar parlamentariskt inslag och den kommer att slutföras vid kommande årsskifte.

Den principiella frågeställningen är om man skall arbeta med generella eller selektiva åtgärder i det här sammanhanget.

Personligen känner jag starka sympatier för generella åtgärder, alltså så enkla och få undantag som möjligt från mervärdeskattplikten samt stöd i annan form till tidskrifter av det slag vi här diskuterar. Det vore intressant att höra om finansministern på den punkten är beredd att för dagen göra något uttalande – om vi skall satsa på generellt stöd eller om vi skall fortsätta med skattekinseriet för den här typen av verksamhet.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! I de här frågorna tror jag nog att kammarens ledamöter väl känner min uppfattning. Jag vill ha så litet undantag som möjligt från mervärdeskatten, eftersom varje undantag är en signal till nya undantag. Det är den enkla och principiella uppfattningen.

Här har man gjort undantag för de politiska tidskrifterna; de är konkret avgränsade från annan verksamhet. Likadant har man gjort när det gäller försvars- och idrottsändamål. Det är svårare, föreställer jag mig utan att närmare ha sett på problemet, att göra den avgränsningen om det är fråga om en organisation som är intresserad av miljövård. Den kan vara intresserad av annat också. Man bör nog se på publikationerna – om de är ensartade som miljövårdspublikationer eller om det finns andra intressen inblandade. Det är ju detta som utredningen, tillsammans med andra liknande frågor, har att se på.

Denna utrednings resultat, som rimligtvis bör komma om ett par månader, skall ju remissas i vanlig ordning, offentliggöras och sedan bli föremål för den politiska behandling som frågeställaren efterlyser.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Den principiella uppfattning som finansministern anför kan jag alltså dela – att man i första hand bör satsa på generella åtgärder och avstå från undantag.

Men när finansministern säger att de undantag som finns i dag är konkret avgränsade och – underförstått – administrativt lätta att hantera, då kan jag inte hålla med längre. Så fungerar det inte i praktiken. Man behöver ju bara på nytt läsa det jag citerade ur mervärdeskattförordningen om periodisk publikation som "väsentligen framstår som organ för sammanslutning med huvudsakligt syfte" osv. Det är alltså två

kautschukord, "väsentligen" och "huvudsakligt" som är inlagda här. De som sysslar med detta rent praktiskt i skatteadministrationen säger definitivt inte att vi här har att göra med konkreta och lätt tydbara avgränsningar.

Om man sedan ser på de anslutande författningsavsnitt som berör periodiska publikationer, allmän nyhetstidning, personaltidning osv., så visar det sig att man hamnar i ett veritabelt kineseri, som skatteadministratörerna gärna vill bli av med. Det är naturligtvis inte deras uppgift att bedriva kulturpolitik – den skall bedrivas i andra former. Just den här diskriminatoriska effekten, som åstadkommes genom att vissa publikationer får mervärdeskattebefrielse och andra inte, är ju ett negativt inslag i den förda kulturpolitiken.

Jag ser med stor förväntning fram emot det aviserade betänkandet och den proposition som jag hoppas sedan kommer från finansministern om enklare, klarare och icke diskriminatoriska regler i det här hänseendet.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag vet inte om jag skall ta frågeställarens senaste inlägg såsom en uppmaning att slopa alla undantag. I så fall tror jag att det blir rätt svårt att få gehör för detta. Men visst vore det en radikal och riktig linje.

Nu är ju livet så att man får göra det bästa möjliga av situationen. Det finns vissa inslag i den här periodiska pressen som man har velat undanta från mervärdeskatten. Då är man tvungen till kautschukliknande bestämmelser, säger frågeställaren – i varje fall var väl det ungefär hans uppfattning. Jag vill inte gå så långt. Om man talar om "väsentligen" och "huvudsakligt" så är det inte några nya kriterier i den juridiska vokabulären. Man har regler som betyder en viss sak vid bedömningarna, och sedan får man söka sig fram med ledning därav.

Men jag kan hålla med frågeställaren om att visst vore det radikalt enkelt och rationellt att säga nej till alla undantagsbestämmelser. Jag tror emellertid inte att det skulle få gehör i den här församlingen för detta.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Några så generella och totala regler tror inte jag heller på. Men man kan uppnå betydligt bättre förhållanden än dem vi har i dag. Det går att ta bort ganska mycket av inskränkningar och undantag, förenkla administrationen, lägga bedömningarna i sådana här frågor där de hör hemma, alltså inte i skatteadministrationen utan hos dem som har att bedöma kulturpolitik eller har att bedöma vilka verksamheter som är angelägna i samhället.

Jag tror att man således även i framtiden skall ha undantag från mervärdeskatt för tidskrifter, men det gäller att förenkla systemet, att plocka bort alla de effekter som i dag upplevs som administrativt krångel och som av drabbade organisationer, drabbade människor, upplevs som kineseri. Jag tror att vi får större respekt för skattelagstiftningen på det sättet och vi kan lättare styra skattelagstiftningen så att den blir det instrument vi önskar i kulturpolitiken, i miljöpolitiken eller vad det nu är fråga om.

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Om befrielse från
mervärdeskatt för
vissa periodiska
publikationer*

Torsdagen den
9 november 1972

*Om skärpt kontroll
av läkemedel*

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Det senaste inlägget gjorde mig faktiskt rätt oroad, och där är jag tvingad till ett bemötande.

Jag tycker att inlägget talade för att frågeställaren har en tämligen ljus uppfattning om hur intressena fungerar objektivt. De gör inte det — intressena fungerar alltid subjektivt. Och är det så att man överlämnar åt de olika intressena att avgöra huruvida deras publikationer skall vara befriade från skatt eller inte — det må nu vara kulturintressen, miljöintressen, sportintressen eller andra intressen — försäkrar jag frågeställaren att vi helt enkelt får ett sådant rikhaltigt urval av skattebefriade publikationer att vi över huvud taget brutit upp möjligheten att ta ut skatten på objektet publikationer.

Man måste hålla bedömningen hos skattemyndigheterna, hos en ensartad myndighet, som inte är engagerad på vare sig det ena eller det andra eller det tredje hållet. Överlämnas bedömningen till intressena, då hamnar vi i rent uppenbara orimligheter.

Herr NORRBY i Åkersberga (fp):

Herr talman! Lyckligtvis, kanske jag får säga, missuppfattade finansministern mig. Jag sade inte att man skulle lägga bedömningen hos intressenterna utan hos dem som har att besluta i kulturpolitiska frågor, göra värderingar när det gäller miljöpolitiska frågor osv., alltså hos andra myndigheter än skattemyndigheterna, för de är inte satta att göra dessa avvägningar. Man skall alltså lägga uppgiften där den hör hemma.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om skärpt kontroll av läkemedel

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Börjessons i Falköping (c) i kammarens protokoll för den 2 november intagna fråga, nr 297, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat om jag uppmärksammat att det, trots de kontrollåtgärder som hittills vidtagits, förekommer att patienter på grund av läkemedelsbrister drabbas av sjukdomar och handikapp i form av t. ex. blindhet och dövhet för återstoden av sin levnad och om jag har för avsikt att ytterligare skärpa kontrollåtgärderna.

Användningen av läkemedel är kringgärdad av en rad säkerhetsbestämmelser. I läkemedelsförordningen föreskrivs bl. a. att läkemedel skall vara av fullgod beskaffenhet och att läkemedel vid normal användning inte får medföra skadeverkningar, som står i missförhållande till den avsedda effekten. Farmaceutisk specialitet får inte säljas utan att vara godkänd och registrerad av socialstyrelsen. För att bli registrerad måste specialiteten uppfylla läkemedelsförordningens krav på ändamålsenlighet och fullgod beskaffenhet. Vidare måste den vara fullständigt deklarerad beträffande sammansättning och halt av ingående ämnen.

Målsättningen är alltså att garantera konsumenten så bra läkemedel som möjligt med utgångspunkt i vad som kan anses stå i överensstämmel-

se med vetenskap och beprövad erfarenhet vid varje tidpunkt. Det bör framhållas att den svenska läkemedelskontrollen internationellt sett anses ställa stora krav på läkemedlen för att de skall få bli registrerade. Ett uttryck härför är att antalet registrerade farmaceutiska specialiteter är förhållandevis litet i vårt land.

När det gäller sådana frågor om biverkningar av läkemedel, som herr Börjesson har berört, vill jag hänvisa till att socialstyrelsen sedan år 1965 har en särskild biverkningskommitté med uppgift att registrera uppkommande läkemedelsbiverkningar och att informera läkarna därom. Biverkningskommittén har i åtskilliga fall utfärdat anvisningar med föreskrifter om användningen av sådana läkemedel som kan medföra biverkningar, t. ex. i form av syn- eller hörselskador. Genom biverkningskommittén följer socialstyrelsen fortlöpande dessa frågor med stor uppmärksamhet och har också möjlighet att ingripa med återkallande av ett läkemedels registrering.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min enkla fråga. Det var ju ganska uttömmande.

Anledningen till frågan är att det för någon vecka sedan förekom en uppgift i pressen om att 21 personer enligt socialstyrelsens biverkningskommitté hade drabbats av svåra synfel efter behandling med ett läkemedel som ordinerats mot ledbesvär. Två till tre års bruk av den medicinen kan leda till nära nog fullständig blindhet. Dessutom har patienternas hörsel i vissa fall blivit nedsatt. De 21 personerna hör till de rapporterade fallen, men antalet kan vara större eftersom patienterna inte själva har reda på att de svåra skadorna orsakats av den medicin de använder mot ledgångsjukdomar.

De fruktansvärda följdverkningarna av neurosedynet och den mammutprocess som förts kring skadestandsfrågan i det sammanhanget borde ha givit alla ansvariga läkare, socialstyrelsen, läkemedelsföretagen etc. en så allvarlig tankeställare att mycket rigorösa kontrollåtgärder borde ha vidtagits inom hela medicinområdet. Så har tydligen inte skett. Inte heller har den nödvändiga informationen till allmänheten bedrivits så att patienterna uppmärksammats på problemen. Läkartidningen slog visserligen larm, men den läses inte av den stora allmänheten. Och allmänheten har rätt att kräva att ett konstaterande av biverkningar vid medicinbruk följs av noggranna undersökningar och framför allt av omedelbara informationer från läkarna till berörda patienter.

De nämnda fallen visar att de vidtagna kontrollåtgärderna inte är tillräckliga, trots att det ställs ganska stora krav på ett läkemedel innan det får säljas, och man har därför anledning förvänta en skärpning. Av frågesvaret att döma har socialministern för dagen inte någon avsikt att vidta skärpningar av kontrollen, men om erfarenheterna visar att detta är nödvändigt, så förväntar jag att socialministern kommer att skärpa bestämmelserna på detta område.

Torsdagen den
9 november 1972

*Om skärpt kontroll
av läkemedel*

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Beträffande det speciella läkemedel som herr Börjesson i Falköping väl närmast har i tankarna vill jag nämna att läkarna tre gånger har blivit informerade av biverkningskommittén om läkemedlets beska-fenhet och biverkningar m. m.

När det gäller dessa frågor har vi alltid att göra med en avvägning mellan å ena sidan patienternas behov av effektiva läkemedel, som kan avhjälpa svåra sjukdomar, och å andra sidan riskerna för vissa biverkningar av läkemedlet. Som jag framhållit i svaret följer socialstyrelsen genom biverkningskommittén dessa frågor med mycket stor uppmärksamhet och har både rättighet och, jag vill understryka det, skyldighet att utfärda föreskrifter rörande användningen av sådana läkemedel som kan medföra biverkningar. Det är givetvis mycket viktigt att de föreskrifterna följs. Ett aktuellt fall, där en patient fått synskada genom biverkningar efter behandling med ett läkemedel för reumatisk sjukdom, har förts upp i medicinalväsendets ansvarsnämnd och lett till att ifrågavarande läkare tilldelats en varning för att han inte följt gällande föreskrifter beträffande behandling med detta läkemedel.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Låt mig få tacka socialministern för det kompletterande svar som han har lämnat på min enkla fråga.

Det fall jag åberopade i mitt anförande var anledningen till att jag framställde min fråga – det har väckt en oerhörd uppmärksamhet ute i landet, och det fanns därför anledning att ta upp ett resonemang här i riksdagen om detta. Jag är medveten om att vi inte skall föra debatten om just detta läkemedel – det får närmast bli en domstolssak att avgöra skadeståndsfrågan etc. Men det aktuella fallet har ändå givit en tankeställare. Det får inte vara så att ett läkemedel mot en lindrig sjukdom kan ha följdverkningar som innebär större lidande än den ursprungliga sjukdomen. Jag medger gärna, herr socialminister, att detta är ett mycket svårt område för en lekman att diskutera. Det är givet att läkemedel har biverkningar, men dessa biverkningar måste begränsas, så att de inte är allvarigare än den sjukdom vederbörande lider av. Jag förväntar, som jag sade tidigare, att socialministern med uppmärksamhet följer denna fråga och vidtar de åtgärder som erfordras.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill understryka att läkemedelkontrollen i Sverige är utomordentligt sträng. Jag har i mitt svar pekat på att antalet registrerade specialiteter är relativt lågt i vårt land, och jag skulle vilja tillägga: lägre än i praktiskt taget alla andra länder. Det är närmast Sverige och Norge som har ett mycket litet antal registrerade specialiteter. Detta är bl. a. uttryck för den stränga kontroll det här är fråga om. Denna läkemedelskontroll håller nu på att byggas ut ytterligare. Vi har här i riksdagen fattat beslut om detta, och jag är förvissad om att de ansvariga följer dessa frågor med utomordentligt stor uppmärksamhet.

Det är ingen tväkan om att det rent allmänt sett finns en tendens i utvecklingen att läkemedlen blir starkare till sina verkningar, men många

gångar självfallet också effektivare. Det medför krav på en skärpning av kontrollen, och det är denna skärpning av kontrollen vi håller på och bygger ut. – Jag vill ha sagt detta med anledning av herr Börjessons senaste inlägg.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Även om kontrollen hos oss internationellt sett är mycket bra, är det ingenting som hindrar att det kan vara motiverat med en viss översyn, och jag är övertygad om att en sådan sker. Det är med tillfredsställelse jag konstaterar att vi har en nämnd som övervakar just läkemedlens biverkningar.

Det ligger kanske utanför ämnet för den här debatten, men nog tycker man som lekman att det används alltför mycket läkemedel i vårt land. Visserligen säger man att antalet läkemedel här är lågt i jämförelse med andra länder, men vi har i alla fall i runt tal 1 650 läkemedel, och konsumtionen ligger på ungefär 1,2 miljarder kronor per år, om jag inte är fel underrättad; jag har hämtat dessa siffror ur en motion som vi behandlade i riksdagen för någon vecka sedan. Man kan ifrågasätta om allmänheten inte borde upplysas om att man i mindre utsträckning borde använda läkemedel. Jag har en känsla av att förbrukningen här i landet är alltför hög.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill fästa herr Börjessons uppmärksamhet på att det sker en fortlöpande information om de olika läkemedlens karaktär, verkningar etc. Även Apoteksbolaget har naturligtvis sin uppmärksamhet riktad på detta. Men som jag sagt är detta också en avvägningsfråga då det gäller användningen av vissa läkemedel, en många gånger svår fråga.

Huruvida vi i detta land konsumerar mer läkemedel än man gör i andra länder skall jag inte ta upp till någon diskussion. Jag har redan sagt att det relativt begränsade antalet registrerade specialiteter talar sitt tydliga språk. Någon direkt ökning av läkemedelskonsumtionen är det i varje fall för närvarande icke fråga om – snarare tvärtom.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. länsberedningens arbete

Herr civilministern LUNDKVIST erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Fiskesjö*s (c) i kammarens protokoll för den 24 oktober intagna fråga, nr 266, dels herr *Molins* (fp) i kammarens protokoll för den 26 oktober intagna fråga, nr 272, och anförde:

Herr talman! Herr Fiskesjö har frågat mig vilka åtgärder regeringen har vidtagit i anledning av riksdagens beslut den 8 mars 1972 angående inriktningen av länsberedningens arbete. Vidare har herr Molin frågat mig när jag avser att ge länsberedningen sådana tilläggsdirektiv att utredningsarbetet får den inriktning på vidgad länsdemokrati, varom riksdagen hemställt.

Med anledning härav får jag meddela, att Kungl. Maj:t den 5 maj 1972 beslutat överlämna riksdagens ifrågavarande skrivelse till länsberedningen under erinran om att beredningen enligt sina direktiv har att pröva de principförslag som länsdemokratiutredningen lagt fram.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka civilministern för svaret på min enkla fråga, även om svaret inte var något att jubla över. Det innebär ju endast att regeringen kvarstår på sin tidigare ståndpunkt i den fråga det här gäller.

Min fråga var självfallet föranledd av det faktum att riksdagen i våras fattade ett enligt min mening mycket betydelsefullt beslut i vad gäller länsberedningens fortsatta arbete. Länsberedningen skulle, beslöt riksdagen, inrikta sitt arbete på ett förverkligande av det länsdemokratiska alternativet, dvs. på en utbyggnad av landstingen till regionala självstyrelseorgan med ansvar för bl. a. den regionala samhällsplaneringen. Därmed hade riksdagen äntligen gett sanktion åt en målsättning som vi inom centern lade fast redan i början av 1960-talet. Riksdagens majoritet var nu ense med oss inom centern om att huvudansvaret för planering och utveckling på det regionala planet borde läggas på ett i demokratisk ordning valt organ – landstinget.

Men socialdemokrater i regering och riksdag har alltid varit motståndare till den decentralisering och demokratisering av beslutsprocessen som ett realiserande av länsdemokratin skulle innebära. Ett förverkligande av länsdemokratin skulle öka inflytandet för länsbefolkningen, ge möjlighet till ett direkt ansvarsutkrävande och minska behovet av centralstyrning. Det måste vara detta som socialdemokrater verksamma på rikspanet sett som ett hotande perspektiv. Om man emellertid går utanför den här kretsen av, skall vi säga, centralbyråkratiska socialdemokrater till den talrika grupp av socialdemokrater som är verksamma på t. ex. landstingsplanet, finner man att dessa socialdemokrater vanligen har en uppfattning som ligger centerns mycket nära. Det visar bl. a. inläggen vid Landstingsförbundets extra kongress i september i år. Jag hade därför ett slag väntat mig att regeringen skulle gripa den chans till en hedersam reträtt som riksdagsbeslutet den 8 mars erbjöd. Men det har man inte gjort. Civilministerns tal inför Landstingsförbundets kongress och hans svar i dag visar att regeringen framhårdar i sin tidigare negativism.

Det är uppenbart att så länge den nuvarande regeringen sitter blir det ingen vidgad länsdemokrati. Det är nu helt klart att länsdemokratifrågan blir en av de viktiga frågor som får avgöras genom 1973 års val.

Riksdagen fattade alltså den 8 mars ett beslut med ett bestämt innehåll. Regeringen struntar i detta beslut. Det är ur principiell synpunkt ganska häpnadsväckande. Enligt min mening bör regeringen följa de beslut som riksdagen fattar.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Också jag tackar civilministern för svaret.

Det kanske är en litet ovanlig form detta att man skickar en skrivelse till en utredning och erinrar om att utredningen skall följa sina direktiv. Men den konstitutionella frågan är väl inte det viktiga, utan det viktiga är naturligtvis vad civilministern har avsett. För att vinna tid och klarhet ber jag att få ställa några korta frågor till civilministern.

1. Är denna skrivelse till länsberedningen avsedd att ersätta tilläggsdirektiven, och kommer det alltså inga tilläggsdirektiv?
2. Har civilministern med denna skrivelse avsett att länsberedningens arbete skall få den inriktning som riksdagen begärt, och är alltså avsikten med denna form av skrivelse att länsberedningen skall göra vad riksdagen önskade?
3. Om civilministern skulle svara nej på bägge de första frågorna – vilket jag i och för sig inte hoppas – är min tredje fråga: Finns det någon annan möjlighet att se till att riksdagens önskemål blir förverkligat?

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Det är egentligen en rätt omöjlig uppgift att inom ramen för två minuter klara ut alla de frågeställningar som jag skulle behöva beröra ut i detta sammanhang. Men låt mig få säga följande.

Länsberedningens uppdrag är att pröva vilken arbetsfördelning vi skall ha mellan stat och kommun för att få en lämplig organisation av samhällsförvaltningen från synpunkten hur vi bäst skall främja en utveckling som skapar så likvärdiga levnadsbetingelser som möjligt för människorna i olika delar av vårt land. Hur skall vi exempelvis bäst föra en aktiv regionalpolitik? När denna arbetsfördelning klarlagts, skall länsberedningen lägga fram ett förslag som ger oss en sådan organisation av samhällsförvaltningen.

Riksdagens uttalande innebär att länsberedningen skall göra ett organisationsförslag uteslutande baserat på länsdemokratiutredningens tankegångar. Därmed skulle beredningen alltså inte få möjlighet att diskutera vad som är huvuduppgiften för beredningen, nämligen vilken arbetsfördelning vi först och främst skall ha med hänsyn tagen till de synpunkter jag inledningsvis framförde.

De direktiv som givits tillgodoser de önskemål som riksdagens majoritet har att få länsdemokratiutredningens tankegångar förutsättningslöst prövade i beredningen. Min avsikt är att de skall prövas förutsättningslöst. Jag har inte räknat med att riksdagsmajoriteten haft den uppfattningen att riksdagens uttalande skulle innebära, att man begränsar regeringens rätt att få pröva sådana synpunkter i detta sammanhang som regeringen finner vara nödvändiga att pröva med hänsyn tagen till det propositionsarbete som regeringen ju skall förbereda och där beredningen är ett led i förberedelsearbetet.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Om jag har förstått civilministern rätt, menar han att riksdagsbeslutet redan är tillgodosett genom de direktiv som länsberedningen har fått från början. I ett anförande på Landstingsförbundets

Torsdagen den
9 november 1972

*Ang. länsbered-
ningens arbete*

extra kongress i september har han sagt, att om han skulle skriva direktiv till länsberedningen i enlighet med riksdagens uttalande, skulle han ställa beredningen inför en hart när omöjlig uppgift. Det måste enligt logikens lagar innebära att civilministern anser att han redan genom de ursprungliga direktiv han givit länsberedningen ställt denna inför en hart när omöjlig uppgift.

Enligt min mening innebär dock riksdagsbeslutet något annat än vad de ursprungliga direktiven till länsberedningen innebar. Genom riksdagsbeslutet preciserades riksdagens önskemål om länsberedningens arbete i en alldeles bestämd riktning.

Av det senaste svaret från herr Lundkvist verkar det som om han är anhängare av Montesquieus maktodelningslära. Jag för min del är anhängare av parlamentarismen, och den innebär att regeringen skall följa de beslut som riksdagen har fattat. Kan regeringen inte göra det för sitt samvetes skull bör den avgå.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag ställde tre frågor till civilministern. Civilministern sade att han hade ont om tid, och han svarade därför inte på någon av de tre frågorna. Han påstod i stället att riksdagen hade uttryckt önskemål om ett förutsättningslöst utredningsarbete inom länsberedningen. Nej, det kan inte herr Lundkvist mena.

Riksdagen har uttalat ett önskemål om inriktningen av länsberedningens arbete. Riksdagen har sagt att detta utredningsarbete, som pågått i tio år, nu måste styras. Vi måste styra in det på länsdemokratilinjén. Min och även herr Fiskesjöes fråga är: Skall enligt statsrådets uppfattning länsberedningen följa riksdagens önskemål om en sådan inriktning av arbetet – ja eller nej? Det är vår fråga till civilministern.

Jag har fortfarande inte fått något riktigt svar, och jag börjar tro att civilministerns svar är nej – att man inte skall följa riksdagsbeslutet i den meningen att man skall inrikta sig på den länsdemokratiska linjen. Då kan man ju inte starta på nytt med ett förutsättningslöst utredningsarbete.

Vi har ju ett parlamentariskt system, som innebär att riksdagen representerar folket. Folkviljan kommer till uttryck i riksdagsbeslutet. I ett parlamentariskt system finns det såvitt jag förstår ingen möjlighet att gå vid sidan om folkviljan sådan den kommer till uttryck i riksdagens beslut. Det innebär, herr talman, ingalunda att vi har velat styra den del av beredningsarbetet som innebär att propositionen utarbetas i kanslihuset. Det är en helt annan sak, som vi inte har velat lägga oss i.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Debatten blir intressantare ju längre den fortskrider.

Som jag sade är huvuduppgiften för länsberedningen att i första omgången klara ut vilken arbetsfördelning som skall gälla mellan stat och kommun. Den uppgiften kan inte lösas om man direkt inriktar sig på ett omorganisationsförslag som bara bygger på *en* av de två huvudlinjer som har diskuterats i de här sammanhangen.

Nu vill jag fråga de båda debattörerna: Är det meningen att vi skall införa en ordning som innebär att riksdagen i fortsättningen inte bara

skall ha möjlighet att pröva de förslag som regeringen lägger fram i form av propositioner på riksdagens bord, utan också skall ha möjlighet att i förväg bestämma vad regeringens förslag skall innehålla? Detta blir ju konsekvensen av herrarnas sätt att diskutera här. Det måste i den parlamentarism vi arbetar med finnas möjlighet för regeringen att också få pröva sina synpunkter i de utredningar som arbetar; annars händer det bara att man tvingar regeringen att förlägga mera av sitt utredningsarbete inom kanslihuset i stället för i parlamentariska utredningar.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag vill bara kort replikera att jag alltfört anser att en parlamentarisk regering skall följa de beslut som fattas i parlamentet.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Det är väl ändå uppenbart att riksdagen i ett parlamentariskt system skall ha möjlighet att styra en utrednings arbete. Den skall också av regeringen kunna begära förslag i en viss riktning. Det är självklart att folkrepresentationens vilja då skall gå före regeringens. Det skulle vara intressant att få veta om man inom regeringen har en annan mening.

Jag har frågat: Skall länsberedningens arbete få den inriktning som riksdagen har beslutat? Vi vill ha ett ja eller ett nej. Något fullständigt svar har vi inte fått. Men jag tror att all denna finurlighet är till för att man skall få möjlighet att även i fortsättningen sitta i kanslihuset och centralstyra och förhindra människor ute i länen att genom sina valda organ själva få bestämma planeringen av länet. Jag misstänker att det är detta som ligger bakom.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag kanske bör erinra om att när vi startade denna beredning, skedde detta efter det att vi anmält uppläggningsen för riksdagen. Vi hade haft en remissbehandling av de utredningar som nu ligger till grund för länsberedningens arbete. Detta gav vid handen att den avgörande majoriteten av remissinstanserna inte ville se den linje genomförd, som herrarna nu talar för att vi utan en ny beredning skall gå in på. De stora löntagarorganisationerna, näringslivet över en kam utom lantbrukets organisationer och kommunförbunden förutsatte att vi först måste få till stånd en utredning om arbetsfördelningen mellan stat och kommun.

Vad menar man med uttrycket nonchalera? På er kant är man tydligen beredd att helt nonchalera de anspråk, som alla dessa remissorgan haft på att vi skulle få en förutsättningslös prövning av arbetsfördelningen mellan stat och kommun. Vi kommer att ge länsdemokratiutredningens synpunkter det utrymme de skall ha för att få dem prövade, men vi måste också ha rätten att få pröva andra synpunkter i utredningen.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Låt mig bara till det senaste som civilministern yttrade säga att det nog är bra mycket allvarigare om man nonchalerar

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland de lång-
tidsutbildade*

folkrepresentationens önskemål än om man nonchalerar en eller annan remissinstans.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag konstaterar sålunda att oppositionspartierna menar att vi i fortsättningen skall ha en sådan ordning att om riksdagen gör ett uttalande i en fråga av den här karaktären, skall regeringen inte bara tillgodose att riksdagsmajoritetens krav på vad utredningen skall innehålla kommer att beaktas, utan regeringen skall också åläggas att avstå från att få de synpunkter prövade som den bedömer nödvändiga för att kunna bedriva sitt propositionsarbete. Om det är den ordningen ni vill knäsaätta, får ni nog ta en funderare på hur över huvud taget det parlamentariska arbetet och förhållandet mellan regering och riksdag skall fungera i framtiden.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöts att besvarandet av återstående på dagens föredragningslista upptagna enkla frågor skulle uppskjutas till ett senare sammanträde.

§ 9 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 120 till skatteutskottet.

§ 10 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr inrikesministern HOLMQVIST, som meddelat att han i samband med den allmänpolitiska debatten ämnade besvara herr *Mundebo*s (fp) den 17 oktober framställda interpellation, nr 152, om åtgärder mot arbetslösheten bland de långtidsutbildade, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Mundebo har frågat vilka åtgärder regeringen avser vidta för att minska den omfattande arbetslösheten och skapa sysselsättning för de långtidsutbildade.

Arbetsmarknadssituationen för de universitets- och högskoleutbildade kan inte diskuteras isolerad från arbetsmarknadssituationen för personer med annan utbildningsbakgrund. Det är personer med kortare grundutbildning och ofullständig yrkesutbildning som löper störst risk för arbetslöshet. Av de arbetslösa akademikerna är de flesta yngre och nyexaminerade.

En färsk undersökning visar att av alla registrerade arbetslösa under 35 år i september i år var 7 procent akademiker, medan 74 procent hade folkskola, grundskola eller motsvarande utbildning.

I september i år var 1 791 akademiker under 35 år anmälda som arbetslösa vid arbetsförmedlingarna. Vid samma tid var antalet anmälda arbetslösa tillhörande akademikernas arbetslöshetskassa omkring 300. Den i interpellationen nämnda uppgiften om ca 7 000 långtidsutbildade registrerade som arbetslösa arbetssökande vid arbetsförmedlingarna är således inte korrekt.

Med detta vill jag emellertid inte ha sagt att arbetslösheten bland akademiker kan förringas. Arbetmarknadsstyrelsen har vidtagit och planerar en rad åtgärder som har särskild betydelse för att förbättra sysselsättningsmöjligheterna för bl. a. arbetslösa akademiker. Det sker förutom genom beredskapsarbeten även genom anordnandet av särskilda kurser, avpassade för nyexaminerade akademiker, och vidgad praktikerksamhet. Totalt kommer arbetmarknadsstyrelsen under innevarande budgetår att få disponera ett belopp av ca 1,6 miljarder kronor för beredskapsarbeten. Det är en ständig strävan att differentiera beredskapsarbetena så att behovet av arbetstillfällen för arbetslösa med varierande förutsättningar tillgodoses. Under föregående budgetår genomfördes beredskapsarbeten inom den offentliga förvaltningen för bl. a. arbetslösa akademiker. Inom ramen för den vidgning av beredskapsarbetena som nu kommer till stånd tillvaratas i samverkan mellan arbetmarknadsstyrelsen och berörda myndigheter de möjligheter som finns att vidga beredskapsarbetena inom den offentliga sektorn.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Vad tänker regeringen göra för att minska den omfattande arbetslösheten och skapa sysselsättning för de långtidsutbildade?

Inrikesministern och regeringen skulle ha kunnat svara ungefär så här -- och jag skisserar några huvudlinjer i ett alternativt svar:

Jag är mycket oroad över den omfattande arbetslösheten, över de problem som människor möter då de blir utan arbete eller inte kan få något arbete. Det är många grupper som ställs i en besvärlig situation; unga, äldre, handikappade etc. De långtidsutbildade är visserligen ingen stor grupp relativt sett, men en grupp som kräver speciell uppmärksamhet.

Jag är medveten om att vi hittills har gjort för litet för denna grupp, att arbetsförmedlingarna har otillräckliga resurser, att den nuvarande arbetslöshetsförsäkringen är bristfällig, att beredskapsarbetena inte varit tillräckligt differentierade och att det var en felbedömning i somras att med så kort varsel ändra om beredskapsarbetena så att många akademiker då blev utan arbete.

Vi kommer nu att satsa mera på sysselsättningsfrämjande åtgärder. Vi presenterade häromdagen förslag som bl. a. innebär större resurser till arbetsförmedlingarna och fler beredskapsarbeten. Vi kommer också att arbeta fram ett program, liknande det som finns beträffande ungdomsarbetslösheten, för att minska arbetslösheten och skapa sysselsättning för de långtidsutbildade.

Så här skulle inrikesministern kunna ha svarat. Jag vill inte säga att jag hade väntat mig det svaret, men jag hade blivit glad om jag hade fått det, och det hade hedrat inrikesministern om han på det sättet erkänt situationens allvar och deklarerat sin vilja till mer kraftfulla insatser.

Nu säger inrikesministern att han inte "emellertid" vill förringa arbetslösheten bland akademiker. Men det är ändå detta intryck svaret ger. Han nämner siffror om antalet arbetslöshetsanmälda akademiker vid arbetsförmedlingarna, och de är jämförelsevis låga. Han visar dock inget

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland de lång-
tidsutbildade*

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland de lång-
tidsutbildade*

medvetande om att de ger en otillräcklig bild. Siffrorna säger ingenting om hur många som inte besöker arbetsförmedlingarna, hur många som fortsätter att studera långt utöver vad som behövs för utbildning och arbetsmarknad. De säger inte heller hur många som i och för sig har jobb, ofta tillfälliga jobb, men inom en helt annan sektor än den som de utbildat sig för.

Vi kan få en bild av verkligheten genom att studera länsarbetsnämndernas rapporter. Nämnderna är mycket oroade över arbetsmarknadsläget. De säger att för de närmaste åren kommer att krävas betydande arbetsmarknadspolitiska insatser. De säger att arbetsmarknadssituationen för akademiker har fortsatt att förvärras. De menar att problemen är bland de mer svårbemästrade i dagens läge. Det är i första hand de nyexaminerade från de fria fakulteterna som drabbas men numera också andra grupper. Akademiker har en speciellt besvärlig situation, eftersom de i allmänhet inte är berättigade till arbetslöshetskasseersättning.

Låt mig citera några länsarbetsnämndsrapporter. Länsarbetsnämnden i Stockholms län: Arbetsmarknadssituationen för personer med akademisk examen har länge varit svår och har nu ytterligare försämrats. — — — Även arbetslösa akademiker med mångårig yrkeslivserfarenhet efter examen har nu fått ökade svårigheter att finna ny anställning.

Länsarbetsnämnden i Uppsala: Arbetsförmedlingen i Uppsala har omkring 250 akademiker anmälda som arbetslösa. Motsvarande tid i fjol noterades 100 akademiker som arbetslösa.

Länsarbetsnämnden i Kronobergs län: Möjligheterna att arbetsplacera de långtidsutbildade är besvärligare än i våras.

Länsarbetsnämnden i Malmöhus län: De längre utbildade utgör mer än 45 % av totala antalet arbetslösa vid mittmånadsräkningen i september. Med nuvarande yrkesvals- och rekryteringsmönster är akademikergruppernas möjligheter till arbete att betrakta som små. Här krävs kraftfulla insatser av olika slag. En breddning av yrkesvalet — arbetstagarpåverkan — ett rekryteringsmönster där man mera allmänt satsar på personer med längre utbildning — arbetsgivarpåverkan — arbetsmarknadsutbildningsinsatser och som komplettering sysselsättningskapande åtgärder. Alltsammans aktiviteter som — för att kunna realiseras — kräver ökade arbetsförmedlingsinsatser.

Länsarbetsnämnden i Örebro: Arbetsmarknadsläget för nyexaminerade akademiker inom Örebro län har under hösten försämrats.

Jag kunde fortsätta att citera de länsarbetsnämnder jag ännu inte har nämnt. Bilden är ungefär densamma. En rad till slut från länsarbetsnämnden i Västmanland: I tidigare prognoser har värdet av god utbildning understrukits. I det läge som råder i dag förefaller inte heller en sådan merit vara tillräcklig för att erhålla anställning.

Så tecknar folket ute på fältet vid arbetsförmedlingarna bilden i dag. Det är en mycket allvarligare bild än den som framgår av inrikesministerns svar. Låt mig komplettera med ett par ord från några studievägledare vid universiteten.

I Uppsala säger man: Många studenter upplever sin situation som dystert. Många läser vidare utan större motivation när det inte finns något jobb. Det allvarligaste är kanske att den nuvarande situationen på många

håll föder bitterhet och desillusion.

I Lund säger man: Som jag uppfattar det råder i dag en betydande skepsis mot värdet av högre utbildning. En del vill helt lämna studierna. Många är missnöjda med sin studieinriktning.

Och i Stockholm: Det är två stora problem vi möter. För det första är många studenter i dag villrådiga och osäkra inför framtiden. De vet inte om de har valt rätt utbildningsväg och de vet inte vad de skall satsa på för att kunna få jobb. För det andra läser många alltför länge, eftersom de ser svårigheten att få jobb.

Till sist vill jag citera ett uttalande av en studentombudsman i TCO: ”Det finns en påtaglig vilshenhet bland många studenter. Flertalet utexaminerade söker jobb, men en del får inget och läser då vidare. Flertalet är beredda att börja på en låg nivå. Det är inte ovanligt att man tar ett kontorsjobb för att sedan klättra vidare. De som sökt jobb utan att få anställning riskerar lätt att bli en restgrupp.”

Detta är några allvarliga bilder ur verkligheten. Arbetslöshet medför alltid stora och svåra sociala och ekonomiska problem för människor. De är inte genomsnittligt besvärligare för akademikerna än för andra, men de kräver speciella insatser.

Det är några bra saker som inrikesministern nämner i sitt svar och som finns med i den proposition som regeringen presenterade häromdagen. Förutom allmänt ekonomiskt-politiska åtgärder, som naturligtvis är grundläggande och viktiga, kommer arbetsförmedlingen att få större resurser. Det kommer att bli flera beredskapsarbeten och en vidgad praktikverksamhet. Det är bra – det borde ha kommit tidigare.

Inrikesministern antyder också att arbetsmarknadsstyrelsen planerar en rad åtgärder som har särskild betydelse för att förbättra sysselsättningsmöjligheterna för bl. a. arbetslösa akademiker. Men arbetsmarknadsstyrelsen har hittills inte visat särskilt stort medvetande om att akademikerarbetslösheten kräver speciella insatser. Jag hoppas därför att arbetsmarknadsstyrelsen nu verkligen planerar den rad av åtgärder som inrikesministern talar om och att den raden verkligen är lång.

Till sist i anledning av svaret några frågor som kräver kompletterande besked.

Kan vi räkna med att en väsentlig del av de nya resurser som arbetsförmedlingarna får kommer att stationeras vid högskolorna?

Kan vi räkna med att flera beredskapsarbeten som passar för långtidsutbildade snabbt kommer att ordnas?

Kan vi räkna med att nästa års vårriksdag får förslag om en allmän arbetslöshetsförsäkring, som kan ge en grundläggande ekonomisk trygghet också för de långtidsutbildade?

Kan vi räkna med att nästa års vårriksdag får förslag om en förstärkt studie- och yrkesvägledning?

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Enskilda statsråd brukar inte långt i förväg ge till känna vad som skall finnas med i statsverkspropositionen. Därför kan jag inte svara på de två frågor som herr Mundebo ställde.

Herr Mundebo menade att det hade hedrat mig, om jag i mitt svar

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland de lång-
tidsutbildade*

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland de lång-
tidsutbildade*

hade kunnat redovisa ett starkare engagemang för akademikerna med hänsyn till arbetslöshetssituationen. Jag tycker att jag starkt har betonat att även den gruppen skall få del av de insatser som vi gör. Men, herr Mundebo, det vore fel av mig att här ge garantier för att det i vinter skall avdelas mer pengar till utbildningsorterna än vad som gällde i fjol. Självfallet måste fördelningen av medlen ske med hänsyn till var behoven konstateras vara störst. Därför kan jag inte heller ge ett sådant besked som herr Mundebo gärna hade velat ha.

Men om herr Mundebo utöver de åtgärder som man från borgerligt håll för fram för att komma till rätta med arbetslöshetssituationen – sänkta arbetsgivaravgifter osv.; vilken betydelse det nu kan ha för akademikerna vet jag inte – har han möjlighet att i vanlig ordning i anslutning till propositionen yrka på särskilda medel just för insatser på detta område. Den möjligheten står till buds. Jag kan för min del inte utlova annat än att man skall försöka så rättvist som möjligt fördela de här resurserna så att de arbetslösa, oavsett vilken kategori de nu tillhör, kan få stöd. Men jag kan inte ge besked om en betydande specialdestinering i det här sammanhanget.

Herr MUNDEBO (fp) kort genmäle:

Herr talman! Mitt intryck såväl av svaret som av inrikesministerns komplettering är att inrikesministern har ett svalt engagemang för arbetslöshetsproblemen inom den här gruppen. Det är självklart att strävan bör vara att så rättvist som möjligt fördela resurserna. Men kan man tala om att en sådan rättvis fördelning har skett när det gäller exempelvis planeringen av beredskapsarbetena och av praktikverksamheten? Var det en klok åtgärd att med så kort varsel som skedde i juni förändra beredskapsarbetena så att ett par tusen akademiker då ställdes utan jobb? Den nya satsning man har gjort på beredskapsarbeten ger ju egentligen ett svar på den frågan.

Ett mera kraftfullt engagemang, ja. Jag nämnde både i interpellationen och i mitt inlägg några punkter i ett program för att minska arbetslösheten och skapa sysselsättning för långtidsutbildade. Programmet upptar bl. a. en förstärkt och förbättrad arbetsförmedling – där sker en del, och det är jag glad för – samt flera beredskapsarbeten, vilket det kommer att bli, något som jag också är glad för. Trots situationen som ett enskilt statsråd borde inrikesministern kanske ändå ha svarat på frågan om regeringen är beredd att komplettera dessa arbetsmarknadspolitiska insatser också med en allmän arbetslöshetsförsäkring. Vi fick ju löfte om en sådan för fyra år sedan. Inrikesministern borde vara informerad om huruvida regeringen avser att nästa år förverkliga det löftet.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag kan bara beklaga att jag inte kan tillgodose herr Mundebo med ett uttömmande svar, och jag har givit motiveringen till att jag inte kan det. Jag kan inte heller göra den deklARATIONEN att jag skulle ha ett alldeles speciellt känslöengagemang för de långtidsutbildade i förhållande till andra grupper i samhället. Det må herr Mundebo förlåta mig, men så kan jag absolut inte uppfatta det. För mig är det snarast så

att om jag skulle ställas inför ett val så kanske jag skulle känna de största sympatierna för de människor som inte har fått utbildning och som långsiktigt inte har de möjligheter som de långtidsutbildade ändå har att komma fram till hyggligt betalda anställningar i vårt samhälle.

Jag avstår från att göra den värderingen, ty jag anser att alla grupper skall tillgodoses, men om jag tvingas att i sista hand göra en deklARATION så skulle den få det innehålllet.

Herr MUNDEBO (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det allvarliga är kanske inte om jag noterar ett svalt engagemang från inrikesministerns sida och en bristande vilja till mera kraftfulla insatser, utan det allvarliga är att många tusen arbetslösa långtidsutbildade och många tusen studerande under utbildning med en osäker framtid kan notera ett sådant svalt engagemang.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Då erinrar jag herr Mundebo om att om vi skall tala i många tusental, så tror jag att man kan säga att det tyvärr också är andra än de långtidsutbildade som drabbas av konjunkturnedgången och sysselsättningssvårigheterna.

Ordet lämnades ånyo till herr inrikesministern HOLMQVIST, som nu ämnade besvara herr Erikssons i Arvika (fp) den 17 oktober framställda interpellation, nr 162, om ökade anslag till enskilda vägar, och anförde:

Herr talman! Herr Eriksson i Arvika har frågat, om jag avser att förorda en ökning av medelstillelningen för byggande och drift av enskilda vägar i syfte att stödja enskilda väghållare och samtidigt skapa sysselsättning.

Huvuddelen av det statliga stödet till enskilda väghållare utgörs av statens vägverks bygnads- och driftbidrag. Interpellationen synes emellertid främst avse utförande av enskilda vägbyggen som beredskapsarbeten. Sådana beredskapsarbeten bedrevs under föregående budgetår för omkring 6,4 miljoner kronor, varav sammanlagt ca 4,5 miljoner kronor täcktes av statsbidrag. De flesta av dessa arbeten — motsvarande en kostnad av 4,1 miljoner kronor och statsbidrag på 3,2 miljoner kronor — avsåg skogsvägar, vilka vanligen byggdes i skogsvårdsstyrelsernas regi. För beredskapsarbeten på skogsvägar i de delar av Norrland och Kopparbergs län som omfattas av det s. k. skogliga inlandsstödet utgår för närvarande förhöjda statsbidrag med upp till 75 procent av kostnaderna.

Beredskapsarbeten på andra enskilda vägar än skogsvägar har hittills haft relativt liten omfattning, främst därför att antalet ansökningar om att få utföra sådana arbeten har varit begränsat. Det står emellertid varje väghållare fritt att anhålla om att få utföra arbeten som beredskapsarbeten. Statsbidrag utgår till arbeten som omfattas av kungörelsen angående statsbidrag till enskild väghållning med 70 procent eller i vissa fall 85 procent av kostnaderna och till övriga arbeten med den del av kostnaderna som kan anses överstiga nyttan för väghållaren av arbetena. Arbetsmarknadsverket skall enligt gällande bestämmelser välja ut de arbeten som med hänsyn till sin sysselsättningseffekt och allmänna

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om ökade anslag
till enskilda vägar*

angelägenhet kan anses mest lämpliga som beredskapsarbeten. Som jag har uttalat vid flera tillfällen, bl. a. i årets statsverksproposition, bör styrelsen sträva efter att undvika arbeten med stora dagsverkskostnader. Enligt min mening saknas anledning att prioritera vissa slag av arbeten på andra grunder än dem som jag nu har nämnt.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Ute i våra kommuner sitter förtroendemännen och funderar på hur de skall kunna skapa fram beredskapsarbeten i så stor utsträckning som möjligt, hur de på sitt sätt skall kunna hjälpa till att försöka minska den långa kön av arbetssökande — den kö som under senare tid har fått ett allt starkare inslag av unga människor. Det är också alldeles självklart att förtroendemännen försöker finna meningsfyllda beredskapsarbeten — arbetsobjekt som både känns meningsfyllda för dem som får arbetet och är till nytta för samhället när de utförs.

Vi är helt ense om att det är viktigt att vi får ett bredare register när det gäller typer av arbetsobjekt än vi haft förut. Det har påmint om det tidigare i debatten, och det kommer säkert att påminnas om det ytterligare i dag.

Jag vågar dock säga att det finns en typ av beredskapsarbeten om vilkas stora nytta för samhället vi kan vara helt ense, nämligen just de beredskapsarbeten som innebär att man sätter i stånd vägar och bygger vägar. Vi kan gå tillbaka några år och summera, så finner vi att det via beredskapsanslag har gjorts insatser när det gäller vägbyggen som haft en oerhört stor betydelse i olika bygder — inte minst i skogslänen.

Skälet till att jag framställt en interpellation i den här frågan är att jag anser att man i större omfattning än som skett bör använda beredskapsanslagen för att skapa sysselsättning genom iståndsättande och byggande också av enskilda vägar. På det området finns en mängd projekt, som ligger helt färdiga. Det är bara brist på medel som gör att de inte kan sättas i gång. Det finns buntar av ansökningar, som bara växer.

Under första kvartalet i år uppgick antalet bidragsberättigade ansökningar som inte kunde beviljas till 900.

I svaret säger statsrådet fullt riktigt att bidrag till vägarna i huvudsak ges den ordinarie vägen över kommunikationshuvudtiteln. Det spelar enligt min mening mindre roll vilken väg anslaget till iståndsättning och byggande av enskilda vägar kanaliseras, men det finns väldigt starka skäl för en anslagsförstärkning. Detta verifieras också — som jag redovisat i interpellationen — av vägverket när det i sina pepita säger: "Den nuvarande situationen är synnerligen besvärande." Här skulle man alltså kunna få bort något av eftersläpningen på det ordinarie anslaget samtidigt som man skulle kunna skapa sysselsättning för ett stort antal människor. Min konkreta fråga är om statsrådet vill ställa ytterligare medel till förfogande för att råda bot på det besvärande läget.

Jag tackar inrikesministern för svaret, men jag är inte helt på det klara med dess egentliga innebörd. Statsrådet säger fullt riktigt — det är vi överens om, och jag har också sagt det i interpellationen — att beredskapsarbeten på enskilda vägar hittills har haft liten omfattning, alltför liten tycker jag. Som ett skäl anför statsrådet att det inte kommit

in så många ansökningar. Det ligger något av ett löfte i den formuleringen: Kommer det bara ansökningar skall det också bli pengar.

En anledning till det ringa antalet ansökningar tror jag är dålig information om möjligheterna att få dessa anslag. En annan anledning kan vara att ansökningsförfarandet är rätt krångligt. Man skall ha kommunens välsignelse, och man får inte söka direkt hos länsarbetsnämnden. Men det ligger som sagt ett löfte i statsrådets formulering.

I slutet av svaret påpekar inrikesministern emellertid: "Arbetsmarknadsverket skall enligt gällande bestämmelser välja ut de arbeten som med hänsyn till sin sysselsättningseffekt och allmänna angelägenhet kan anses mest lämpliga som beredskapsarbeten." Vidare säger han att styrelsen bör "sträva efter att undvika arbeten med stora dagsverkskostnader".

Jag vet inte om jag skall tolka detta så att inrikesministern menar att just den typ av arbeten som jag efterlyser bör undvikas. I så fall är det beklagligt. Vi är överens om att man skall väga samman angelägenhetsgraden och sysselsättningseffekten, men jag är orolig för att formuleringen i svaret är klart negativ. Det vore värdefullt med ett förtydligande på den punkten. Vi är överens om att behovet på detta område är skriande, och det skulle vara beklagligt om det inte gick att få en samordning så att man kan få fram anslag på detta betydelsefulla område och samtidigt skapa sysselsättningstillfällen.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Det är tråkigt att herr Mundebo har avlägsnat sig från kammaren; den här debatten är egentligen en illustration till de problem som vi möter. Först står herr Mundebo upp och säger: "Tag mera av pengarna till de långtidsutbildade akademikerna! Försök vara friare och sätt i gång beredskapsarbeten av en ny typ!" En stund efteråt säger herr Eriksson i Arvika: "Nu skall inrikesministern ge ett löfte om att en ökad andel av resurserna förs över till en viss typ av vägbyggen" — i detta sammanhang enskilda vägar. Jag är lika ledsen som jag var när det gällde herr Mundebo för att jag inte kan tillmötesgå önskemålen. Vi har begränsade resurser att röra oss med. Därför måste jag säga att vill man åstadkomma väsentligt mer än vi kan göra med de medel som regeringen föreslår får ni yrka att få mera pengar.

Men jag vidhåller att vi måste se till att insatserna görs där de bäst behövs. Jag är medveten om att i många bygder är det angelägnast att vi förbättrar vägnätet. Därför vill jag inte döma ut den typen av beredskapsarbeten. Vi skall naturligtvis vara uppslagsrika och finna nya utvägar när det gäller att ge sysselsättning. Jag instämmer dock samtidigt med herr Eriksson i Arvika: det finns anledning att bevaka också de intressena han företräder. Och jag har i mitt svar antytt att om det är förenligt med intressena av att skapa sysselsättning, skall det här mycket väl kunna komma i fråga.

Jag får emellertid ofta uppvaktningar av representanter för kommuner eller intressegrupperingar som säger, att det här jobbet skulle betyda så väldigt mycket för oss. Då får jag svara, att det är bra om det här kan göras, men vi måste ändå hålla fast vid att arbetsmarknadsstyrelsens

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

medel, som står till förfogande till sådana insatser, måste användas väsentligen för att skapa sysselsättning och fylla den funktion som regeringen och riksdagen har avsett, när vi har tagit ställning till medelsbeloppen.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är tacksam för det här senaste anförandet av inrikesministern. I någon mån tycker jag att det dämpade ner den oroande formulering i slutet av svaret som jag angav tidigare. Jag har tolkat det så, att inrikesministern i princip inte är emot att där det finns sådana här objekt är det möjligt att använda dem som beredskapsarbete även om de är något dyrare än andra former, som skogsröjning och liknande.

Som jag sade förut tycker jag, att när man väger samman den allmänna nyttan och sysselsättningseffekten får man tänka på att det här är ett väldigt viktigt område som man kan klara av med beredskapspengar och därigenom i någon mån kompensera den eftersläpning som har skett. Men man får inte räkna enbart med antalet manuella arbetstillfällen, utan här blir det följdverkningar för åkerier, för grävmaskinsbolag osv.

Jag tror att vi är rätt överens, och jag är tacksam för den här senaste kompletteringen.

Herr inrikesministern HOLMQVIST fick nu ordet för att besvara herr Lorentzons (vpk) den 18 oktober framställda interpellation, nr 174, om arbetsmarknadspolitiska åtgärder i Västernorrlands län, m. m., och anförde:

Herr talman! Herr Lorentzon har frågat

dels om jag är beredd att medverka till att statliga medel för beredskapsarbeten i Västernorrlands län anvisas i en utsträckning som motsvarar arbetslöshetens omfattning,

dels om jag delar uppfattningen att företag som lägger ned verksamhet skall åläggas skyldighet att anordna nya arbetstillfällen innan nedläggningen blir ett faktum,

dels om jag anser att bedrivande av industriell verksamhet med upprepade företagsnedläggningar motiverar lagstiftning mot industriell vanstyrelse och om initiativ i sådan riktning kan påräknas från min sida.

Vid fördelningen av de resurser som ställts till förfogande för beredskapsarbeten har arbetsmarknadsstyrelsen beaktat de sysselsättningssvårigheter som har förelegat och föreligger i Västernorrlands län. Förra budgetåret fick länet för beredskapsarbeten omkring 115 miljoner kronor. Innevarande budgetår har hittills nära 100 miljoner kronor tilldelats länet med en beräknad sysselsättningseffekt på omkring 2 000 personer under vintern. Samtidigt är drygt 2 000 personer i arbetsmarknadsutbildning i länet. En ökning av detta antal bedömer jag som möjlig.

Jag vill nämna att den statliga regionalpolitiska stödverksamheten och frisläppen av investeringsfundsmedel tillsammans har gett mer än 2 000 nya arbetstillfällen i länet sedan mitten av 1960-talet. Härtill skall läggas de arbetstillfällen som skapas genom utlokaliseringen av statlig verksamhet. För Västernorrlands del innebär detta mer än 500 nya direkta

arbetstillfällen i den första etappen jämte det indirekta sysselsättningstillskott som utflyttningen innebär.

Nedläggningsproblemen måste sättas i samband med den fortlöpande och nödvändiga omstruktureringen av näringslivet. Det är härvid ett elementärt krav att de enskilda människor som drabbas vid en nedläggning bereds tid och möjligheter att få ny anställning. Varselöverenskommelserna har här stor betydelse liksom den särskilda lagstiftningen om äldre arbetstagares anställningstrygghet. Företagen, fackföreningarna och arbetsförmedlingarna bildar regelmässigt vid större inskränkningar kommittéer som undersöker alla möjligheter att ge fortsatt eller ny anställning för de berörda. Till sin hjälp har de härvid olika arbetsmarknadspolitiska och regionalpolitiska medel som ständigt vidareutvecklas. Förslag till en permanent lagstiftning om tryggheten i anställningen väntas från utredningen rörande ökad anställningstrygghet.

Någon lagstiftning av det särskilda slag som herr Lorentzon nämner i sin interpellation övervägs inte.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! När inrikesministern i sitt interpellationssvar bl. a. säger att nedläggningsproblemen "måste sättas i samband med den fortlöpande och nödvändiga omstruktureringen av näringslivet", så kan detta i och för sig vara riktigt. Men därför måste inte arbetslöshet accepteras. Arbetslöshet enligt klassiskt mönster inom det kapitalistiska samhället, betingad av en lågkonjunktur men där högkonjunkturen återigen sög upp en besvärande arbetslöshet, är inte längre för handen. Arbetslösheten är inte längre konjunkturfenomen, så att man kan säga att så snart konjunkturerna vänder är den besvärande arbetslösheten över för den gången.

Arbetslösheten har utvecklats till att bli en ständig del av den s. k. omstruktureringen oavsett konjunkturerna. Det pågår en ständig utstötning av löntagare från arbetsplatserna vare sig det nu är fråga om arbetare eller tjänstemän. Numera är arbetslöshet besvärande inte enbart i skogslänen. Även i storstadsområden, dit norrlänningarna under decennierna måst flytta, är det en omfattande arbetslöshet. Även där är den till stor del ett resultat av omstruktureringen av näringslivet, och det kommer även där att finnas en besvärande arbetslöshet då en s. k. konjunkturförändring inträffar.

De strukturella förändringarna har under år som gått slagit hårdast i skogslänen, kanske främst i Västernorrlands län, och det har pågått i decennier. Det är inte första gången jag har möjlighet att i denna riksdag med inrikesministern diskutera sysselsättningsfrågorna, vare sig det har gällt Norrland, Västernorrland eller delar av detta län. Arbetslösheten och undersysselsättningen i dessa områden har sedan långa tider varit synnerligen besvärande, och en låg levnadsstandard har följt i dess svårigheters spår.

Ändå var det en tid då industrierna låg liksom kulorna på ett radband utefter den västernorrländska kusten. Detta område var också på sin tid ett av vårt lands mest industrialiserade. Stora pengar var att göra exempelvis för ägarna till sågverksindustrin då denna industri var som

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

mest expansiv. Det var då träbaronerna på hotell Knaust i Sundsvall på tapeterna i hotellets matsal nålade fast hundralappar för att, som de menade, inte bli störda av servitriserna. Det var "den gamla goda tiden". För sågverksarbetarna var den ekonomiska misären en ständig realitet.

Tiderna ändrades i så måtto att massaindustrin blev den dominerande. Träbaronernas tid var förbi. Storkapitalet trädde fram på arenan. En representant för storkapitalet kunde exempelvis från luften, då han i flygplan kretsade över den västernorrländska kusten, peka ut den eller de fabriker som han var intresserad av att köpa. Det var stora pengar att göra för de penningstarka även inom massaindustrin. Folkets levnadsnivå var dock fortfarande bland de lägsta i landet.

Men så kom rationaliseringarna inom skogsindustrin, som även innebar att stora delar av småbruket slogs ut i en process som pågått under många år och som med modernt språkbruk går under beteckningen omstrukturering. Skogshuggaren och timmerköraren, som hade kontant lön för sitt arbete hos skogsbolaget, hade vid sidan om detta arbete sitt lilla jordbruk. Även om levnadsstandarden var låg klarade han sig nödortfött. Skogsbolagen å sin sida hade mycket billig arbetskraft. Skogshuggaren, timmerköraren och småbrukaren rationaliserades bort i stor utsträckning. Skogsbolagen hade nämligen upptäckt att moderna skogsmaskiner och numera även kalhuggning gav ännu större profiler än den tidigare mycket billiga arbetskraften hade kunnat göra.

Denna process är ännu inte avslutad – den pågår med nästan oförminskad styrka. Samtidigt lägger skogsbolagen ner företag, varvid även fabriksarbetare görs arbetslösa. Man sliter ned fabriker och sågverk för att sedan helt lägga ned driften. Vi har exempel på detta.

I ett typiskt skogsindustriområde – jag tänker här närmast på Ådalen – har ett av skogsbolagen under senare tid lagt ned tre massafabriker, tre sågverk och en fiberplattfabrik. Två andra skogsbolag har lagt ned var sin massafabrik. På så sätt försvann under relativt kort tid betydligt över 1 000 arbetstillfällen. Nu aviseras att ytterligare två massafabriker i samma område skall läggas ned inom den närmaste tiden. Det innebär att ytterligare omkring 1 000 arbetstillfällen försvinner, och det gäller ändå ett mycket begränsat område inom Västernorrlands län.

Svenska cellulosa AB – ett företag som tillhör Svenska handelsbanken – har svarat för de flesta företagsnedläggningarna i Ådalen och kommer troligen att inom en inte alltför avlägsen framtid helt ha lämnat detta område. Beskedet om nedläggningen av Svartviksfabriken i Sundsvallsområdet – det gäller här samma bolag, samma bankintressen – är ytterligare ett exempel. Det är inte den enda massafabrik som dessa intressen lagt ned i Sundsvallsområdet, men det är den senaste det är fråga om.

Var skall de avskedade få arbete och en meningsfull sysselsättning? Så står frågan. Skall bolaget, i detta fall SCA, lämnas utan ansvar? Skall samhället ingripa? Ersättningsindustrier modell SCA efter företagsnedläggningar är man inte särskilt glad åt i områden där man tidigare har erfarenhet av det. Skyddade verkstäder som samhället ställer till förfogande för de avskedade är heller ingen lycklig lösning, inte heller beredskapsarbeten.

Torsdagen den
9 november 1972*Allmänpolitisk
debatt**Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

Inrikesministern nämner i sitt svar omstruktureringen av näringslivet och säger: "Det är härvid ett elementärt krav att de enskilda människor som drabbas vid en nedläggning bereds tid och möjligheter att få ny anställning. Varselöverenskommelserna har här stor betydelse liksom den särskilda lagstiftningen om äldre arbetstagares anställningstrygghet. Företagen, fackföreningarna och arbetsförmedlingarna bildar regelmässigt vid större inskränkningar kommittéer som undersöker alla möjligheter att ge fortsatt eller ny anställning för de berörda. Till sin hjälp har de härvid olika arbetsmarknadspolitiska och regionalpolitiska medel som ständigt vidareutvecklas."

Jag vill gärna från denna talarstol säga som min mening att de förhållanden som nu råder, efter det att lönearbetare gjorts arbetslösa, är mer humana och mer mänskliga än de som var rådande under exempelvis 1920- och 1930-talens arbetslöshet. Här kan knappast någon jämförelse göras. Jag har själv som mycket ung upplevt de förhållanden som var rådande då. Men de åtgärder som inrikesministern räknat upp i sitt svar och som jag har citerat är ju långtifrån till fyllest. Fortfarande får storkapitalisterna uppträda i stort sett som dem lyster, och samhället får rycka in som den s. k. hjälpgumman. Något annat går inte att utläsa ur inrikesministerns svar i den delen.

Sedan säger inrikesministern i slutet av interpellationssvaret följande: "Förslag till en permanent lagstiftning om tryggheten i anställningen väntas från utredningen rörande ökad anställningstrygghet." Det är i och för sig intressant, och det skulle vara ytterst tacknämligt om det ledde till en lagstiftning om allas rätt till meningsfullt arbete. Vågar man hoppas på det?

Vidare säger inrikesministern i svaret att mer än 2 000 nya arbetstillfällen har tillförts Västernorrlands län sedan mitten av 1960-talet tack vare den statliga regionalpolitiska stödverksamheten. Länsmyndigheterna talar om 1 800 nya arbetstillfällen av samma orsaker under åren 1965-1970, men låt oss inte tvista om de siffrorna. Det väsentliga i sammanhanget är att under samma tid fick man 10 000 färre förvävsarbetande i länet. Jordan och skogen noterade den största nedgången. Norrbotten visar under samma tid en minskning med 6 000. I Upplands län hade man däremot en *ökning* med 10 000 människor. Detta visar svårigheterna för framför allt Västernorrlands län.

Även den direkta industrissysselsättningen uppvisar en mörk bild. Från år 1965, då det industripolitiska stödet sattes in, fram till 1970 minskade industrissysselsättningen i Västernorrland med 3 500 arbetstillfällen. Det är en nettominskning om man räknar de 2 000 nya arbetstillfällen som enligt vad inrikesministern sade har tillkommit genom de regionalpolitiska stödåtgärderna under samma tid. Det antal människor som enligt arbetskraftsundersökningen arbetade på deltid men ville ha heltidsarbete ökade märkbart under samma tid.

Sysselsättningsgraden i Västernorrlands län är nu nere i 61 procent. Arbetslösheten har varit och är ett gissel för länet, och framtidsperspektiven ter sig mörka. Inom jord- och skogsbruk räknar man med att 6 000 arbetstillfällen kommer att försvinna under 1970-talet. Strukturarbetslösheten sätter alltså in med omkring 500-600 personer per år.

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

Skogsindustrin är fortfarande ganska dominerande inom länet, men den expanderar inte sysselsättningsmässigt. Vi får i stället företagsnedläggningar. Om nya investeringar görs, innebär det inte att arbetsstyrkan ökar. Låt mig ta ett exempel från de senaste dagarna. Det gäller Svenska cellulosa AB:s fabrik i Matfors. Bakom SCA ligger Svenska handelsbanken. För en kort tid sedan meddelades att nyinvesteringar skulle göras för omkring 15 miljoner kronor. Men till saken hör, och det bör uppmärksammas, att koncernen bara satsar 5 av dessa 15 miljoner kronor, staten går in med 10 miljoner av skattebetalarnas pengar. Storkapitalet svarar sålunda endast för en tredjedel. Staten ger med andra ord ett direkt bidrag till Svenska handelsbanken – eller om man så vill uttrycka det en gåva till SCA-koncernen – på 315 000 kronor och 9 585 000 kronor i lokaliseringsslån. De pengarna går till maskiner och byggnader till pappersbruket i Matfors.

Härtill är att märka att staten inte har satsat de pengarna därför att de kommer att betyda nya arbetstillfällen. Koncernen har nämligen meddelat att så inte kommer att ske. I stället kommer arbetsstyrkan att minskas med ett sextiotal personer. Dock meddelar bolaget att man skall se till att inga omedelbara permitteringar sker. Man räknar med en naturlig avgång under de tre närmaste åren.

För vanligt folk ter sig dessa ekonomiska understöd till den rika SCA-koncernen som mycket underliga, i synnerhet med tanke på hur denna koncern har uppträtt i Norrland och i Västernorrland under år som har gått. Storkapitalet kan uppträda hur det vill. Man lägger ned fabriker, gör folk arbetslösa, och samhället får sedan träda emellan för att hjälpa de utslagna. Den koncern det här är tal om har medvetet i de områden där den varit förhärskande också hindrat etablering av annan industri. Det skulle nämligen betyda konkurrens om arbetskraften och ett högre löneläge, alltså minskade profiter. För SCA-koncernen har profiten varit helig, och det är den givetvis fortfarande. Hur det går med de anställda som skapat dessa profiter har man inte tagit hänsyn till. Att staten även i fortsättningen stöder denna koncern med lån och direkta gåvor ter sig därför underligt, i synnerhet som det inte innebär några nya arbetstillfällen.

Av olika orsaker kan inte skogsindustri längre få vara den väsentligaste basindustrin inom länet. Här gäller det inte endast Ådalen med dess svårigheter. Vi har Sollefteoområdet med hela västra Ångermanland, och Ångeområdet med dess sysselsättningssvårigheter. I dessa områden är fortfarande arbetstillfällena i stor utsträckning baserade på skogsindustrin.

Utlökaliseringen av statlig verksamhet, som inrikesministern talade om i sitt svar – det är närmast Sundsvallsområdet han tänker på – kommer inte att i någon nämnvärd grad lösa sysselsättningsproblemen i Västernorrland. Vad länet behöver är livskraftiga industrier. Här gäller det nyetableringar, men till detta krävs det kraftigare styrmedel än vad som finns nu. Det krävs också statliga industrietableringar.

Inrikesministern instämde i sitt svar helt i att omstruktureringen av näringslivet i sitt släpdrag har nedläggningar av företag med besvärande arbetslöshet som följd. Enligt mitt förmenande måste det till andra medel

Torsdagen den
9 november 1972*Allmänpolitisk
debatt**Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

än dem som inrikesministern nämnde i sitt svar. I län som Västernorrland, där omstruktureringen pågått under så lång tid och som har så ensidigt näringsliv, skulle givetvis kraftåtgärder ha satts in på ett mycket tidigt stadium. Sedan lång tid tillbaka har det stått klart för regeringen att en utslagning av massor av arbetstillfällen kommer att ske även i fortsättningen i detta län, och ändå har regeringen inga perspektiv på framtiden. De åtgärder som inrikesministern nämnde i sitt svar hjälper föga. Det har erfarenheterna visat. Och framför allt botar de inte en av detta samhälles sjukdomar som heter arbetslöshet och som är ett gissel för alla dem den drabbar. Inrikesministerns åtgärder kan i viss mån ha lindrande verkan, men de kan också vara en "Döbelnsmedicin".

Det är självklart att beredskapsarbeten är nödvändiga vid vissa givna tillfällen, och att det skall göras stora satsningar i det avseendet instämmer jag helt i. Men det kan inte få vara ett bestående instrument för att klara så låga arbetslöshetssiffror som möjligt i all framtid.

Den socialdemokratiska tidningen Nya Norrland förklarade för kort tid sedan i en ledare: "Det räcker inte med beredskapsarbeten om Västernorrland skall undgå att flytta in i fattighuset. Solidariteten ställer större anspråk både på samhället och på - partiet." Jag betraktar detta uttalande som ett hälsotecken. Det skulle säkerligen varit betydligt bättre ställt i Västernorrland om denna tidning på ett avsevärt tidigare stadium haft denna aktiva inställning till Västernorrlands sysselsättningsproblem. Jag noterar dock med tillfredsställelse den ståndpunkt som denna tidning nu tagit. Bättre sent än aldrig.

När statsrådet Holmqvist säger - som svar på min tredje och sista fråga i interpellationen, om han anser att sådan industriell verksamhet som bedrivits av bl. a. Svenska cellulosa AB med upprepade företagsnedläggningar som följd motiverar framläggande av förslag om lagstiftning mot industriellt vanstyre - att någon lagstiftning av detta slag inte övervägs, är detta att beklaga. Det skall alltså även i fortsättningen vara fritt fram för storkapitalet att uppträda som exempelvis SCA-koncernen gjort i Västernorrland.

Det senaste exemplet är Svartviksfabriken, som har en kapacitet på 110 000 ton massa och som enligt de anställdas mening ger en god vinst. Det finns nämligen, säger man, massafabriker här i landet med endast hälften av denna kapacitet som är i gång och går med vinst; i annat fall skulle de givetvis inte fortsätta driften.

De anställda vid Svartviksverken har den bestämda meningen att SCA fört en medveten politik för att nedlägga fabriken. Det är för övrigt den tredje fabriken som SCA nedlägger i Njurunda.

I detta sammanhang vill man gärna ställa en fråga som även är fackföreningens: Kommer det att bli en livskraftig industri i stället för den nedlagda Svartviksfabriken?

Slutligen vill jag tacka inrikesministern för svaret på min interpellation. Vad jag här har framfört ger min uppfattning om det svar statsrådet givit.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag förstod mycket väl att herr Lorentzon skulle ha anledning att i en interpellation ta upp frågan om sysselsättningsläget i Västernorrland denna höst. Jag har i god tid blivit underrättad om de problem som man för närvarande onekligen har i länet. Landshövding Nordgren tog tidigt i höstas upp dessa frågor med mig, och jag har vid samtal med riksdagskolleger från länet fått en orientering om läget. Så sent som i går gjordes hos mig en uppvaktning av ett antal riksdagsledamöter och kommunalmän från länet.

Det är riktigt att situationen i Västernorrland för närvarande är mycket bekymmersam. Herr Lorentzon har i interpellationen anfört några siffror, och jag kan gärna säga att de inte är överdrivna. Vi hade noga räknat 3 473 anmälda arbetslösa vid den senaste räkningen. Det är faktiskt 900 fler än i fjol vid samma tidpunkt. Särskilt betänkligt är att det också varit en mycket kraftig nedgång i efterfrågan på arbetskraft. I oktober i fjol hade vi en arbetskraftsefterfrågan på 738 personer. I oktober i år hade efterfrågan gått ned till 325. Det förefaller som vi inte i något annat län har en så ogynnsam relation mellan arbetslöshet och efterfrågan på arbetskraft.

Jag är således angelägen att understryka att vi i regeringen är medvetna om svårigheterna. Vi är också medvetna om att den omställningsprocess som sker i de dominerande näringarna i länet tyvärr inte är avslutad utan att man får räkna med ytterligare förändringar.

Men som jag sagt i mitt interpellationssvar har vi satt in resurser. Arbetsmarknadsverket har naturligtvis varit informerat om situationen och även försökt tillgodose de anspråk som ställs i fråga om både beredskapsarbeten och utbildningsmöjligheter. De medel som satts in i höst har naturligtvis ännu inte kunnat ge någon nämnvärd effekt, herr Lorentzon. Vi hoppas emellertid att dessa betydande satsningar skall leda till att vi får en ljusare bild av situationen i länet.

Jag vill gärna understryka att vi från regeringens sida följer utvecklingen med mycket stor uppmärksamhet. De påtalade förhållandena ger ju en illustration till betydelsen av en ännu mer aktiv lokaliseringspolitik. Vi har en god grund för att satsa ännu mera. Jag är inte främmande för att staten i detta län liksom skett på andra håll får överväga särskilda initiativ för att övervinna de svårigheter som råder. Vi har tidigare fått lov att ägna oss speciellt åt Ådalen när det gäller detta län. Där har gjorts betydande insatser i syfte att nå en förbättring. Resultat av dessa insatser har väl kunnat noteras. Men jag vill understryka att vi dess värre fortfarande har otillfredsställande förhållanden i detta län och därför måste vara inställda på ökade insatser.

Låt mig anknyta till vad herr Lorentzon sade. I de första delarna av anförandet tyckte jag att jag fann en viss motsägelse, då han först begärde mera pengar till beredskapsåtgärder och sedan slog bort det hela och sade att det inte är det man vill ha utan nya företag. Jag förstod av hans slutord att han hade modifierat sig och ansåg att båda dessa ting behövs. Jag tror att vi för överskådlig tid även om vi får nyetableringar får lov att räkna med att det kan vara nödvändigt att gå in just med beredskapsarbeten och utbildningsåtgärder för att få en förbättring av uppkomman-

de situationer.

När det gäller uttolkningen av mitt svar beträffande anställningstryggheten tycker jag nog att herr Lorentzon kom alldeles snett, när han säger att det skall tolkas såsom ett fritt fram för kapitalet. Jag förutsätter att den utredning som nu arbetar med dessa frågor behandlar dessa saker på ett helt annat sätt och att de förslag vi så småningom skall få ta ställning till inte skall kunna betecknas såsom åtgärder i den riktning herr Lorentzon tycks föreställa sig.

Herr LORENTZON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Vad inrikesministern nu sade i sitt senaste anförande är ju när det gäller vårt län mera positivt än man kunde utläsa ur svaret. Det kanske beror på att det varit ett sammanträffande efter det att svaret har skrivits. Men det känner jag inte till.

I min interpellation efterlyste jag beredskapsarbeten och en kraftig satsning på Västernorrland under vintermånaderna så att arbetslöshets-siffran inte skjuter upp i de 7 000 som man räknar med, därest inte dessa satsningar kommer att göras. Jag kan naturligtvis inte vara motståndare till dessa speciella arbetstillfällen, dessa synpunkter har jag tidigare framfört i interpellationen, men det får inte vara något som man skall använda för all framtid.

Vad Västernorrland behöver är en satsning på livskraftiga industrier. Kraftiga styrmedel måste till och även statlig etablering, vilket jag tidigare har framfört vid ett flertal tillfällen. Numera har västernorränningarna genom de svårigheter som uppträtt kommit underfund med att det inte går att fortsätta längre på den inslagna vägen. Den opinion som egentligen skulle ha funnits för 10–20 år sedan börjar först nu göra sig gällande.

Jag skulle åter vilja återge några rader ur "Nya Norrland", den tidning jag nyss citerade ur. I ledaren den 4 oktober står det:

"Skall Västernorrland bli landets fattiglän? Eller är det redan det? Sysselsättningsgraden är snart nere i sextio procent, den lägsta i landet och ständigt kommer nya påminnelser om länets förestående ekonomiska dödlighet. I dag Svartvik, i morgon . . . Med 6 000 arbetslösa i dag och säkert 7 000 när vintern slagit till på skarpen är verkligen talet om fattiglänets inte obefogat. Västernorrland har kommit så i bakvatten att det snart kan bli fråga om panikåtgärder för att bryta utvecklingen."

Om samma aktivitet hade visats för åtskilliga år sedan, hade länet inte varit detta fattiglän i dag. Jag beklagar detta, men å andra sidan, som jag sade tidigare, är det ändå ett hälsotecken att denna opinion nu börjar göra sig gällande.

Jag noterar med tillfredsställelse vad inrikesministern sade i sitt senaste inlägg, nämligen att det i fortsättningen inte kommer att bli fritt fram för kapitalet utan att regeringen och statsmakterna kommer att skaffa sig de medel som erfordras för att stoppa den rovdrift som har pågått under så många år, framför allt i Västernorrlands län.

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om arbetsmark-
nadspolitiska åtgärder i Väster-
norrlands län,
m. m.*

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om en redovisning
av arbetsmarknadsläget*

Ordet gavs härefter åter till herr inrikesministern HOLMQVIST, som jämväl ämnade besvara herr *Brundins* (m) den 26 oktober framställda interpellation, nr 190, om en redovisning av arbetsmarknadsläget, och nu anförde:

Herr talman! Herr Brundin har frågat om jag ville ge riksdagen en utförlig redovisning av arbetsmarknadsläget med särskild hänsyn till hur arbetslösheten fördelar sig på olika grupper.

Antalet vid arbetsförmedlingarna registrerade arbetslösa uppgick i mitten av oktober enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter till totalt 67 300 personer vilket är drygt 3 500 fler än motsvarande tid förra året. Av dessa var 40 000 män och 27 000 kvinnor. Gruppen arbetslösa kvinnor överstiger med nära 5 000 fjolårets antal motsvarande tid. Drygt 17 000 av de arbetslösa var ungdomar under 25 år och ungefär lika många var personer över 60 år. Större delen av de arbetslösa, eller drygt 42 000, var arbetslöshetsförsäkrade, men en stor grupp, nära 25 000, stod utanför arbetslöshetskassa. Av dem som tillhörde arbetslöshetskassa finner man att drygt 15 000 var industriarbetare och 8 500 byggnadsarbetare. Arbetslösa tillhörande tjänstemannakassor utgjorde drygt 6 000. Totalt var arbetslösheten bland de försäkrade något lägre i år än förra året.

Detta är uppgifter som regelmässigt samlas in varje månad. Arbetsmarknadsstyrelsen tar emellertid med vissa mellanrum in uppgifter också angående bl. a. arbetslöshetstidens längd och de arbetslösas utbildningsbakgrund. Jag kan som exempel nämna att enligt en undersökning som avser september månad 1972 tre fjärdedelar av de arbetslösa under 35 år hade folkskola, grundskola eller motsvarande utbildning. Av uppgifter för mars månad 1972 framgår att ungdomarnas arbetslöshetsperioder fortfarande är kortare än de äldres och att en viss förskjutning mot längre arbetslöshetstid har ägt rum för de arbetslöshetsförsäkrade.

Arbetskraftsundersökningarna ger en i vissa avseenden mer detaljerad bild av arbetslöshetens struktur. De omfattar också personer som har sökt arbete på annat sätt än genom arbetsförmedlingen, varför antalet arbetslösa enligt arbetskraftsundersökningarna regelmässigt är högre. Av den senaste redovisningen framgår att arbetslösheten totalt har minskat med 11 000 sedan förra månaden och att den är något lägre än motsvarande tid i fjol. Även i detta material kan olika grupper särskiljas. Sålunda noteras att arbetslösheten har minskat bland kvinnor och att sysselsättningen för dem är i stort sett oförändrad. För ungdomar under 25 år redovisas en mindre nedgång i arbetslöshet, medan deras sysselsättning ökat något. Arbetskraftsundersökningarna ger alltså upplysning även om antalet sysselsatta och hur arbetslöshet och sysselsättning utvecklas i olika regioner och inom olika näringsgrenar. Sysselsättningsstatistiken är viktig information. Av den framgår bl. a. att antalet sysselsatta är lika högt nu som under högkonjunkturåret 1970.

Det är knappast möjligt att här göra en utförlig analys av det omfattande material om sysselsättning och arbetslöshet som dessa båda mätningar ger. Jag vill nämna att en utveckling av metoderna pågår kontinuerligt och att resultaten av räkningarna redovisas varje månad.

I fråga om regeringens åtgärder för att bereda sysselsättning särskilt

för de mest utsatta grupperna av arbetslösa, bl. a. ungdomarna och kvinnorna, får jag hänvisa till det utförliga interpellationssvar som statsministern lämnade i går.

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Jag tackar herr statsrådet för svaret och för hans tillmötesgående att besvara min interpellation i dag, vilket jag utbett mig.

Statsrådet sade, att det nu är lika många sysselsatta som under högkonjunkturen 1970. Detta bör kanske kommenteras något. Man skall kanske lägga till dels att vi har en betydligt större arbetsmarknad än vi hade 1970, dels att det föreligger en kraftig ökning av deltidsanställningar, varför den totala sysselsättningen mätt i heltidsarbetande är lägre än 1970.

Man kan sedan fråga sig hur dessa sysselsatta fördelar sig på olika närande och tärande verksamheter. Det tänker jag dock inte närmare gå in på i det här sammanhanget.

Får jag be statsrådet att medverka till att undanröja en mycket vanlig missuppfattning, jag kanske t. o. m. skall säga omöjlighet att förstå den redovisning som lämnas beträffande arbetslösheten. Statsrådet nämnde arbetsmarknadsstyrelsens rapporter och de s. k. arbetskraftsundersökningar som görs av centralbyrån. Det skulle behövas en information om varför de båda rapporterna ger så olika resultat och dessutom - som vi nu senast har sett - kan visa på olika trender.

Statsrådet sade att det inte är möjligt att här i dag göra en utförlig analys. Varför det? Det hade varit intressant att få en utförlig analys redovisad för riksdagen om just arbetslöshetens struktur. Statsrådet säger att arbetsmarknadsstyrelsen med vissa mellanrum tar in uppgifter utöver dem som vanligtvis rapporteras, om arbetslöshetstidens längd, om de arbetslösas utbildningsbakgrund.

Såvitt jag kan förstå måste för varje person som uppsöker en arbetsförmedling och begär dess hjälp göras en hel rad noteringar, datauppgifter om personen i fråga. Om man då bara utför registreringen med rätt teknik, är det med modern databehandling otroligt enkelt och även ganska billigt att kontinuerligt utarbeta en redovisning, som ger en riktig bild av arbetslöshetens struktur. Här skulle kunna medtagas inte bara ålder - t. o. m. en finare åldersgruppering än den man nu har - könsfördelning men även uppgifter om utbildning och yrke, familjeförhållanden som skulle kunna säga någonting om villigheten att flytta etc. Det måste vara ett starkt intresse att veta hur arbetslösheten fördelar sig med hänsyn till bl. a. de faktorer jag här nämnde, eftersom vi när vi skall bekämpa arbetslösheten har en hel arsenal av åtgärder att välja mellan. Att då välja rätt åtgärd för en viss region i landet eller en generell åtgärd för hela landet kräver att man har vetskap om just arbetslöshetens struktur. Denna har i varje fall inte redovisats för riksdagen, långt mindre för allmänheten.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag kan gärna ansluta mig till herr Brundins önskemål om utökad information när det gäller sysselsättningsförhållanden och

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Om en redovisning av arbetsmarknadsläget

Om en redovisning av arbetsmarknadsläget

arbetslöshet. Jag vet att inte minst statistiska centralbyrån är mycket angelägen om detta. I den senaste redovisningen som gick ut till pressen lämnas faktiskt något fylligare uppgifter än dem som normalt brukar lämnas. Så sent som den här veckan har jag haft ett samtal med chefen för statistiska centralbyrån och en av hans medarbetare, vilken är närmast ansvarig för arbetskraftsundersökningarna och den verksamhet som på detta avsnitt försiggår inom statistiska centralbyrån. Jag vet att de verkligen är angelägna om att kunna förbättra informationen ytterligare.

En del av det material som det här är fråga om är givetvis värdefullt, men tyvärr händer det också att positiva uppgifter av detta slag som redan finns i materialet kommer bort vid publiceringen. Men jag vill gärna säga att vi är besjälade av samma önskan, herr Brundin, att vi skall få en allt bättre information.

När jag säger att det kanske inte är möjligt att ge denna utförliga redogörelse här i dag, syftade jag närmast på att verkligheten är långt mer komplicerad än att det är möjligt att inom ramen för ett interpellationssvar klara ut de här sakerna. Jag vet också att herr Brundin som är vaken och intresserad av arbetsmarknadsfrågor mycket väl kan informera sig genom skrifter och på annat sätt.

Inom kort tid kommer vi från inrikesdepartementet med en promemoria som en av mina medarbetare arbetat med mycket intensivt sedan några månader. Det gäller en beskrivning av ungdomens arbetslöshets-situation. Jag kan försäkra att det är ett mycket intressant material till belysning av sysselsättningsförhållanden och arbetslöshet just för de yngre.

På samma sätt kan vi ha anledning att se på andra grupper, men vi skall inte tro att det är möjligt att gå in på alla detaljer. Mycket av vårt handlande när det gäller att skapa ny sysselsättning måste faktiskt ibland ske så snabbt att vi inte kan absolut försäkra oss om att det blir arbetsuppgifter som passar exakt in för de olika grupperna. Så lyckligt är det inte här i tillvaron att man kan få det att sammanfalla helt, men jag tror ändå att de förbättrade informationerna kan vara värdefulla för oss.

Jag kan nämna ett exempel på den bristfälliga informationen. Under de senaste ett och ett halvt åren har vi haft hög redovisad arbetslöshet i arbetskraftsundersökningarna. Men vad vi inte fått information om är att gruppen latent arbetssökande har reducerats i ungefär samma utsträckning som gruppen arbetslösa har ökat. Detta är rätt intressant. Om man ser närmare på det finner man att under denna tid är det allt fler människor, som tidigare haft rätt vaga föreställningar om huruvida de skulle gå ut i arbetslivet eller ej, som blivit aktiverade, gjort allvar av sina önsknings och verkligen sökt arbete. Då får vi en reduktion av gruppen latent arbetssökande, men dessa människor flyttas över i den grupp som har en mera bestämd uppfattning att de verkligen vill ha arbete.

Om jag lägger tillsammans dessa båda grupper har vi märkligt nog under de senaste månaderna något färre antal människor som söker arbete än vi hade i januari 1971, dvs. för två år sedan. De två effekterna, minskning av latent arbetssökande och ökning av arbetslösa balanserar varandra.

Detta är en av de uppgifter som aldrig kommer med, men som det

kunde vara av intresse att informera om.

Man kanske inte heller observerar att uppgifter i arbetskraftsundersökningen gäller åldrar från 16 år upp till 74 år. Men vi har en allmän pensionsålder vid 67 år. Det är alltså flera årsgrupper pensionärer som kommer in. Jag vågar inte säga att detta nämnvärt förrycker statistiken, men nog kommer det med något tusental för vilka vi kanske inte ser det som mest angeläget att skaffa arbetstillfällen. Med den förbättrade pensionsordningen har ju pensionärerna sin försörjning relativt väl tryggad.

Detta är kanske inga stora saker, men jag vet att statistiska centralbyrån själv har sagt sig att det kanske vore av intresse att man också gav uppgifter där man uteslöt pensionärerna i detta sammanhang och höll sig till de övriga grupperna.

Jag har tagit fram detta inte för att ge någon fullständig bild, utan för att jag har menat att dessa uppgifter kan tjäna som illustration till hur pass komplicerat detta är. Vi är dock överens om att det kan vara av stort intresse att ha en förbättrad information på detta område, och jag skall gärna medverka till att vi kan få den.

Herr BRUNDIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det var ett mycket intressant inlägg av statsrådet, som jag tackar för. Våldigt mycket av den här informationen kanske saknar ett omfattande allmänt intresse, men i varje fall tror jag att det finns ett stort intresse för den bland beslutsfattarna och ett stort behov av ytterligare information. Statsrådets inlägg tolkar jag så att det finns goda möjligheter för att vi inom en snar framtid får en bättre och utförligare information beträffande arbetslöshetens struktur.

Herr inrikesministern HOLMQVIST erhöll ännu en gång ordet, nu för att besvara dels herr *Brundins* (m) den 17 oktober framställda interpellation, nr 170, om åtgärder mot arbetslösheten bland ungdom, dels herr *Jonssons* i Alingsås (fp) den 18 oktober framställda interpellation, nr 178, om åtgärder för att skapa sysselsättning för ungdom, och anförde:

Herr talman! Herr Brundin har frågat vilka särskilda åtgärder jag avser att vidta för att bekämpa arbetslösheten bland ungdom.

Herr Jonsson i Alingsås har frågat om jag avser att vidta några åtgärder för att öka antalet praktikplatser i bl. a. statliga verk och myndigheter samt om jag är beredd att pröva möjligheten att inom ramen för gymnasieskolan anordna särskilda kurser med yrkesinriktning för arbetslösa ungdomar med kort utbildning.

Jag besvarar interpellationerna i ett sammanhang.

Arbetslösheten bland ungdom under 25 år sjönk enligt arbetskraftsundersökningarna från 50 000 i augusti till 46 000 i september och 43 000 i oktober. Antalet vid arbetsförmedlingarna anmälda arbetslösa ungdomar steg från september till oktober till drygt 17 000. Mot bakgrund av den höga ungdomsarbetslösheten utarbetade arbetsmarknadsstyrelsen under föregående säsong ett program mot ungdomsarbetslösheten som gav sysselsättning eller utbildning åt minst 15 000 ungdomar. Arbetsmarknadsstyrelsen har för innevarande säsong komplet-

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

Allmänpolitisk
debatt

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

terat detta program. De hittills vidtagna och planerade åtgärderna mot ungdomsarbetslösheten i höst och vinter är mer omfattande än tidigare.

Regeringen föreslår i en proposition, som överlämnades till riksdagen i tisdags, ett särskilt utbildningsstöd med syfte att stimulera företag att nyrekrytera och utbilda arbetslösa ungdomar och kvinnor. Dessutom har regeringen medgivit att 18–19-åringar under innevarande budgetår får ett särskilt utbildningsbidrag för att genomgå arbetsmarknadsverkets speciella kurs "Arbetsmarknadsinformation med praktik".

Arbetsmarknadsstyrelsen får vidare möjlighet att under innevarande budgetår tillfälligt förstärka den personal som ansvarar för ungdomsfrågor på länsarbetsnämnder och arbetsförmedlingar.

Regeringen har för en tid sedan medgivit skolöverstyrelsen att efter samråd med arbetsmarknadsstyrelsen starta ytterligare yrkesinriktade kurser om högst ett år inom gymnasieskolans ram. Dessa kurser skall vara avslutade senast den 30 juni 1973. För närvarande prövas en framställning från skolöverstyrelsen att tidpunkten för kursernas avslutning skall kunna förläggas senare. Därigenom kan fler ungdomar få möjlighet till sådan utbildning.

Regeringen har också uppdragit åt arbetsmarknadsstyrelsen att i samråd med kommunerna genomföra ytterligare beredskapsarbeten med särskild inriktning på att skapa sysselsättning för arbetslösa ungdomar.

Enligt en undersökning, som gjorts av statens personalnämnd, fanns under år 1971 ca 2 850 praktikantplatser inom statliga verk och myndigheter. I början av nästa år avser statens personalnämnd att lägga fram förslag om inrättandet av ett ökat antal praktikantplatser vid de statliga myndigheterna. Redan nu har regeringen givit arbetsmarknadsstyrelsen i uppdrag att inom ramen för beredskapsarbetena i samarbete med berörda myndigheter och verk anordna lämpliga tillfälliga praktikarbeten inom den statliga sektorn.

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Jag tackar herr statsrådet för svaret på min interpellation.

Ett utmärkande drag för arbetslösheten under allra senaste tiden är att den drabbat just ungdomen särdeles hårt, betydligt hårdare än under lågkonjunkturen 1967–1968.

Åldersgruppen 16–24 år har en arbetslöshet som ligger uppe i 4,5 à 5 procent, medan den totala arbetslösheten för hela befolkningen ligger på 1,5 à 2 procent.

Arbetslöshet är en börda för vem den än drabbar. Jag tror nog att man skulle kunna hitta speciella motiv för nästan vilken grupp som helst bland de arbetslösa att säga att det är särskilt svårt för just den gruppen. Men för de unga finns det ett alldeles speciellt problem, som gör att jag tycker att det är angeläget att man särskilt observerar ungdomens arbetslöshet. Det ligger nämligen risker i att unga människor, som efter utbildning söker sig ut på arbetsmarknaden men inte får något jobb, går omkring sysselsättningslösa med brustna illusioner och får en mähända skadlig attityd till samhället. Jag tror att vi har åsiktsgemenskap på denna punkt. Statsministern sade någonting liknande från denna talarstol i går.

Torsdagen den
9 november 1972*Allmänpolitisk
debatt**Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

De åtgärder som statsrådet redovisar tycker jag är bra. Jag är något osäker emellertid om huruvida de är tillräckliga. Vilka resultat dessa åtgärder kommer att leda till och hur många som kommer att sysselsättas därigenom är det väl svårt att ha någon bestämd uppfattning om, men jag är tveksam beträffande möjligheten att genom dem tillräckligt reducera arbetslösheten.

Låt mig i samband med detta passa på att fråga: Hur kommer den grupp som nu skall få tillfälle att genomgå ytterligare yrkesinriktade kurser om högst ett år inom gymnasieskolans ram att redovisas i arbetslöshetsstatistiken? Kommer dessa personer att redovisas som arbetslösa eller som sysselsatta? Jag har ingen bestämd uppfattning om vilket som är rätt, men det kan vara intressant att veta.

Det allvarligaste felet med de åtgärder som redovisats är ändå att de är kortsiktiga. Jag tror inte att det är tillräckligt med kortsiktiga åtgärder. Vi botar symptomen, men vi gör ingenting åt orsakerna, i varje fall inte med det program som statsrådet redovisade. Vid sidan om dessa kortsiktiga åtgärder är det ju väsentligt att man vidtar förebyggande åtgärder, så att vi inte återigen med ganska stor snabbhet råkar i samma situation. I detta sammanhang finns det en del saker att peka på.

Man borde bl. a. sträva efter att få fram betydligt bättre arbetsmarknadsprognoser än de vi har nu och hittills har haft. Jag menar att man med bättre arbetsmarknadsprognoser skulle kunna få en riktigare inriktning av utbildningen, så att den bättre svarar mot det behov som finns på arbetsmarknaden.

Man skulle kunna uttrycka det så att inrikesministern i relationen till utbildningsdepartementet bör vara beställare och representant för beställare av utbildning, som är väl anpassad till arbetsmarknadens behov. Det är viktigare att inrikesministern har en bestämd uppfattning om vilken utbildning som behövs än att utbildningsministern har det.

Ett exempel: Av 17 fasta studiegångar vid universiteten är 15 inriktade mot lärarbanan. Det är en del av orsaken till arbetslösheten bland akademiker i dag. Vi borde i stället för PUKAS-systemet ha haft ett betydligt mera flexibelt system, som vore bättre anpassat till näringslivets och hela arbetslivets behov.

Fastän det nu finns lediga jobb – och det gör det faktiskt på åtskilliga håll – så går människor arbetslösa. Det finns många orsaker till det. Det förefaller vara dålig överensstämmelse mellan efterfrågan och utbud. Men man kan inte förklara hela den här skillnaden enbart med att det är brist på yrkesutbildning etc., utan till en viss del förefaller det också vara så att en del av ungdomen tvekar inför möjligheten att ta ett jobb inom industrin. Det är en följd av senare års politiska diskussion, som i betydande utsträckning innehållit ett misstänkliggörande och en smutskastning av industrin, framhållande av att den skulle erbjuda dålig arbetsmiljö, osv. Jag tror att det finns anledning för alla ansvariga politiker att medverka till att ge en riktig bild av industrin. Statsrådet förstår att jag menar att i det här fallet har regeringen och socialdemokratiska partiet ett betydande ansvar. Man har medverkat till att ge en felaktig bild av industrin. Därför bör bilden snarast återställas till att svara mot verkligheten. Visst finns det brister i arbetsmiljön, och de skall snarast

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

möjligt avhjälpas, men vi måste ju samtidigt också kunna säga öppet att den arbetsmiljö som erbjuds i svensk industri är överlägsen motsvarande miljö i praktiskt taget vartenda annat land. Det skulle vara värdefullt, om också någon företrädare för regeringen någon gång kunde säga det.

En annan sak. Skulle statsrådet kunna tänka sig att pröva att flytta över en del av yrkesutbildningen till enskilda företag? Vi kostar på oss rätt mycket pengar till yrkesutbildningen och det med rätta. Staten har betydande utgifter för det här. Jag tror att staten t. o. m. skulle kunna komma ifrån med något lägre utgifter, om man lade över en del av yrkesutbildningen, som nu bedrivs inom skolans ram, till de enskilda företagen. Förutom att man sparar en del pengar på det så säkerställer det en bättre anpassning mellan yrkesutbildning och arbetskraftsbehov, därför att de enskilda företagen självklart har en bättre uppfattning om vilket arbetskraftsbehov de kommer att ha under den närmaste tiden än vad rimligen centrala eller regionala myndigheter kan ha.

Men vilka åtgärder man nu än vidtar på kort och på lång sikt – i de meningar vi här har talat om – för att avhjälpa arbetslösheten, är det i alla fall andra frågor som är grundläggande för att komma ifrån den här problematiken. Nu säger alla här – åtminstone från regeringshåll och regeringen närstående -- att vi kommer att få en betydande konjunkturuppgång under 1973. En del säger t. o. m. en kraftig konjunkturuppgång. Den skall komma mycket snabbt under 1973. Om jag får tillåta mig att ge inrikesministern ett råd, med anledning av att inrikesministern svarar för åtgärder för att komma till rätta med arbetslösheten, så vill jag säga: Var inte för säker på att konjunkturen går upp så snabbt och att den går upp så mycket.

Det finns många skäl att vara tveksam på den punkten. Det är ju på det sättet att verkstadsindustrin hittills inte har kunnat registrera någon som helst uppgång av orderstocken. Snarare har minskningen fortsatt. Det finns andra tecken: Detaljhandeln hade en något så när hygglig utveckling under första kvartalet i år, men den förbyttes snart i en nedgång. Det var en volymmässig nedgång för den totala detaljhandeln under andra kvartalet. Det var en ännu större volymmässig nedgång för den totala detaljhandeln under tredje kvartalet. Nu har vi avverkat en månad på det fjärde, och den månaden visar bara att utvecklingen än så länge fortsätter i samma riktning. Det är dystert! Men det är en verklighet, som vi måste ta hänsyn till när vi bedömer konjunkturen. Därför tror jag det är riktigt att inte se på erforderliga åtgärder så kortsiktigt som man hittills har gjort, utan man skall vara beredd på att åtgärderna måste sträcka sig över en något längre tid.

Jag sade att det behövs andra åtgärder, och den saken diskuterades rätt mycket här i kammaren i går. Det behövs en annan ekonomisk politik, en annan näringspolitik för att vi skall komma till rätta med orsakerna till vår arbetslöshet. Det görs nu gällande från socialdemokratiskt håll att arbetslöshetssituationen i vårt land är ett resultat av en internationell konjunkturedgång. Men så är det inte! Arbetslöshetssituationen i Sverige är i varje fall i mycket ringa utsträckning förorsakad av någon internationell konjunkturedgång. I allt väsentligt är situationen ett resultat av den politik som har förts i landet.

Jag skall ge några siffror för att visa på det här: Svensk industri bedriver som bekant också verksamhet i viss – ganska stor – utsträckning utanför vårt lands gränser. Om vi tittar på hur utvecklingen har varit i den del av industrin som är verksam i Sverige respektive den del av svensk industri som är verksam utomlands kan vi konstatera att den i Sverige verksamma svenska industrin från 1965 till 1970 inte har fått ett enda nytt jobb. Det är plus minus noll. Men i den del av de svenska företagen som är verksam utomlands var det 24 procent fler jobb år 1970 än fem år tidigare. Här står alltså en stagnation inom landet mot en hygglig uppgång utomlands även för de svenska företag som är verksamma där.

Det finns en annan jämförelse att göra. Under hela tiden från 1960 till 1968 hade vi en god balans mellan utländska investeringar i Sverige och svenska investeringar utomlands. Båda låg och pendlade omkring 700 miljoner kronor varje år. Men det vände 1969, och under den tid som gått fram till i dag har utländska investeringar i Sverige sjunkit ned till nivån 500 miljoner kronor om året, medan de svenska investeringarna utomlands har ökat till 1 100 miljoner kronor om året. Det ger en bild av hur man bedömer möjligheten att med något så när hygglig framgång bedriva verksamhet i vårt land. Och det är en dyster bild man får när man gör sådana här jämförelser.

Därför vill jag säga, herr statsråd, att egentligen tycker jag att de andra i regeringen, de som i första hand har ansvar för den ekonomiska politiken, är ganska dåliga kompisar till inrikesministern. De driver en ekonomisk politik och en näringspolitik som åstadkommer en situation med hög arbetslöshet i Sverige, och så begär de att Ni skall kratsa kastanjerna ur elden. Det är inga bra kompisar. Ni skulle få det betydligt lättare, herr statsråd, om Ni kunde övertyga Era kolleger om att man skall föra en politik i det här landet som gör det möjligt att med rimlig lönsamhet driva företag. Om man gör det, då får vi i gång investeringar i landet, då skapar man nya jobb, då försvinner arbetslösheten.

Herr JONSSON i Alingsås (fp):

Herr talman! Den svåra situation som vi har haft på arbetsmarknaden under det senaste året har vi inte lyckats bemästra. Tvärtom har den försämrats på ett sätt som gör oss alla oroade, och för dem som drabbas av arbetslöshet är situationen mycket pressande.

Ungdomen har drabbats särskilt hårt. Ser man enbart till den registrerade arbetslösheten finner man att nästan var fjärde arbetslös är under 25 år. Andelen ungdomsarbetslösa har nästan fördubblats på två år, och i absoluta tal är det fråga om mer än en fyrdubbling.

Många ungdomar har aldrig hunnit få ett jobb, utan deras första kontakt med arbetsmarknaden är beskedet om att det inte finns något arbete. Man kan knappast tänka sig en tristare start för den unga människa som står beredd att gå ut i arbetslivet. Om ungdomarna har jobb tillhör de oftast dem som senast fick anställning på arbetsplatsen och alltså står först i tur att få lämna den då företag tvingas till personalinskränkningar.

I arbetslöshetens spår följer ofta sociala problem som är mycket allvarliga. Den miljö som möter ungdom utan arbete är hård och

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

hänsynslös. Det gäller inte minst våra storstäder. Giftmissbruk ligger nära till hands för den ungdom som upplever det meningslösa i att förgäves söka arbete och som därför drabbas av håglöshet.

Att bryta utvecklingen mot den allt högre arbetslösheten finns det arbetsmarknadsskäl och ekonomiska skäl för, men det är också en så stor social fråga att verkligt stora ansträngningar måste göras för att komma till rätta med sysselsättningskrisen.

De två frågor som jag har ställt till inrikesministern, för vars svar jag tackar, gäller problem och åtgärder som framför allt berör ungdom i de yngre åldrarna. Inrikesministern redovisar att arbetskraftsundersökningarna ger vid handen att arbetslösheten sjunkit under det senaste kvartalet. Den registrerade ungdomsarbetslösheten steg dock till över 17 000. Det är den högsta siffran någonsin.

I den proposition som regeringen presenterade i tisdags föreslås åtgärder som kommer att vara till god nytta när det gäller att delvis komma till rätta med den svåra situationen bland de arbetslösa ungdomarna.

Beträffande tanken att anordna särskilda yrkesinriktade kurser inom gymnasieskolans ram hänvisar inrikesministern till den möjlighet som för närvarande erbjuds att intill den 30 juni nästa år ordna sådana kurser.

Besked av regeringen att dessa kurser borde kunna sluta senare än vid denna tidpunkt torde vara helt nödvändigt om de skall kunna erbjudas ungdomar nu och t. ex. fr. o. m. årsskiftet. Kurserna omfattar ju ofta en tidsperiod motsvarande ett läsår. Dessutom borde man i detta läge kunna få generell dispens att starta en kurs även om antalet elever ej uppgår till det som man normalt kräver. Likaså borde kursen kunna vara kortare än vad som normalt förutsetts.

Majoriteten av de arbetslösa ungdomarna är sådana som har mycket kort utbildning. Länsarbetsnämndernas rapporter har visat att ungdomar med låga betyg och med avbruten skolgång i grundskola eller gymnasium utgör en mycket stor grupp. Denna grupp har givetvis speciellt stora svårigheter att ens efter en tid få ett fast jobb.

En föreståndare vid en arbetsförmedling här i Stockholm säger beträffande den svåra situationen vid förmedlingen: "Speciellt svårt är det för ungdomen. Man ser hur en del av dem går ner sig mer och mer för nästan varje dag."

Tidningen Arbetsmarknaden konstaterar i ett av sina senaste nummer: "En lång arbetslöshetsperiod i 17–20 års ålder orsakad av dålig utbildning, besvärliga sociala förhållanden, kanske öl- eller narkotikamissbruk, skapar inte någon positiv attityd till samhället eller arbetslivet. Här ligger det mest allvarliga med ungdomssituationen idag."

Ungdomsarbetslösheten kräver drastiska åtgärder. Som jag tidigare antytt anser jag att de sociala skälen överväger både de pedagogiska och de administrativa svårigheterna.

Med tillfredsställelse konstaterar jag att arbetsförmedlingarna får en förstärkning med särskild personal för att under vintern kunna bistå arbetslös ungdom. Hur många det blir framgår inte, men jag utgår ifrån att det blir god täckning över de områden som dras med svårigheter. Nu har man inom förmedlingarna en så hård arbetsbelastning att förmed-

lingarna inte fungerar. Enligt ett tidningsreferat säger en länsarbetsdirektör att det framför allt är ungdomen som kommer i kläm — de som bäst skulle behöva den service som en väl fungerande arbetsförmedling kan ge. I dag — säger samme direktör — kan vi bara ge en summarisk behandling. Det innebär i sin tur en mindre möjlighet att hjälpa de arbetssökande till ett jobb som skulle passa dem och ge dem sysselsättning.

Min andra fråga, om att öka antalet praktikantplatser inom de statliga verken, har nöjaktigt besvarats. Jag hoppas att det verkligen ger resultat i form av flera sådana platser. Men ett förtydligande på den här punkten ändå skulle vara av värde, då det inte framgår i vilken omfattning inrikesministern har tänkt sig detta.

Vi skall hålla i minnet att det finns ett stort underskott på praktikplatser. De statliga praktikplatserna — för närvarande ca 2 500 — motsvarar bara en sjundedel av behovet hos dem som nu går i teknisk gymnasial utbildning, vars kursplaner kräver praktiktjänst. Det finns alltså ett uppdämt behov som reducerar effekten av insatser av det här slaget, om det inte sker en väsentlig förstärkning.

Tisdagens proposition avslöjar att en murbräcka trängt igenom regeringens tidigare attityd; man är beredd att satsa — om än i ringa omfattning — på generella åtgärder.

Men kvar står den höga tröskel som företagen drabbas av: den fördubblade löneskatten. Företagen blir ytterst försiktiga när det gäller nyanställningar. Det gäller framför allt de s. k. personalintensiva verksamheterna, som servicesektorn och den offentliga sektorn — då inte minst kommunerna. På min egen arbetsplats, postverket, slår en löneskatt hårt. I detta affärsdrivande verk försöker man kompensera de kraftigt ökade kostnader som bl. a. löneskatten ger, och man har nu som målsättning att minska personalen med ungefär 2 procent. Andra verk kommer att vara än mer drastiska.

Vad som behövs är en ekonomisk politik som stimulerar investeringsviljan och därmed skapar de nya jobben. Folkpartiet har i fem punkter pekat på åtgärder som är särskilt angelägna för att bekämpa den höga ungdomsarbetslösheten.

Den första punkten är att löneskatten icke skulle få höjas. Den andra gäller större resurser åt arbetsförmedlingarna. De behöver nu en förstärkt organisation.

I den tredje punkten erinrar vi om att praktikplatserna måste bli fler och att det gäller inte minst den offentliga sektorn. Det finns för närvarande över 60 verk och myndigheter som inte har en enda praktikantplats. I den fjärde punkten pekar vi på behovet av ett närmare och bättre samarbete mellan skola och yrkesliv.

I den femte punkten efterlyser vi från fp-håll någonting som helt saknas, och det är den allmänna sysselsättningsförsäkringen. Den är ju utlovad sedan fyra år men har ännu inte införts. Det är angeläget att den kommer och att den får en sådan utformning att också ungdomar, som nu står utan försäkringsskydd vid arbetslöshet, kan få ett sådant.

Låt mig också ta upp ett annat område som måste få en upprustning för att vi skall få en reellt fungerande arbetsmarknad, nämligen vår

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

arbetsmiljö. Den har alltför länge varit eftersatt, och även om debatten nu har kommit i gång på allvar är det fortfarande inte särskilt mycket som hänt.

Ett vägledande motiv för en bra arbetsmiljö är att ge trygghet och tillfredsställelse i det dagliga arbetet. Att uppleva arbetsglädje måste ses som ett egenvärde. Ofta har detta enkla konstaterande förbisetts, och arbetet har endast blivit ett medel att uppnå något annat: lön, fritid osv. Arbetet har t. o. m. för många blivit ett nödvändigt ont som man måste stå ut med. Och i stället för att omvandla arbetslivet har standardförbättringen för löntagarna ofta inskränkt sig till att endast omfatta arbetstiden, semesterlängden och en förbättrad lön.

Alltför många företag har kortsiktigt sett till den egna produktionsökningen, och dess lönsamhetskriterium har inte tagit hänsyn till det mer långsiktiga. Investering och satsning på bättre arbetsmiljö leder inte till ett sämre produktionsresultat. Tvärtom kommer det att bli en större effektivitet, och detta krav står alltså inte i motsatsförhållande till de sociala och humanitära skälen för en bättre arbetsmiljö.

Men en förbättrad arbetsmiljö kräver också medel och former där de anställda får insyn och inflytande. Arbetsmiljön i denna vidare bemärkelse har också en demokratisk dimension. Forskning och utbildning inom arbetsskyddet och på företagshälsovårdens område måste intensifieras och byggas ut. Insatserna måste ju syfta till att anpassa arbetet till människan och inte tvärtom. Många upplever ett dagligt hot på grund av omedelbara brister i arbetsmiljön. Och de inskränker sig inte bara till de arbeten som sysslar t. ex. med koncentrerade gifter och farliga maskiner utan i lika hög grad till mera "långsamma" miljöförstöringar som buller, felaktig arbetsställning, svag belysning och dålig luft för att nu nämna några exempel.

Nu gällande arbetarskyddslag är otillräcklig sedd mot de krav som man kan ställa på ett gott arbetsskydd. Den statliga arbetsmiljöutredningen ser ju över de här bestämmelserna, men det är angeläget att man får fram ett normsystem som inte bara leder till statistiska resultat. Man måste finna nya tekniker för att nå lägsta skaderisk och högsta skyddseffekt.

Genom lagstiftning kan vi ju dra upp riktlinjer för en bättre arbetsmiljö. Men om de intentionerna skall nå de praktiska resultat som vi vill ha, så får vi anpassa dem till de enskilda arbetsplatserna. Då krävs det att de som berörs av besluten också är med och utformar tillämpningarna. Då måste de människor som finns i arbetslivet och som dagligen konfronteras med problemen också få möjlighet att vara med och besluta i frågor som rör deras dagliga arbetsförhållanden.

Herr talman! Det här ämnesområdet ligger kanske litet vid sidan om de egentliga interpellationsfrågorna, men det hör ändå så intimt samman med dem att jag inte velat underlåta att redovisa de här tankarna.

Herr Brundin ville att inrikesministern skulle hjälpa till att förändra den felaktiga bild man hade gett av bl. a. industriverksamheten. Jag vill invända något mot det och säga att det är bara en del att hjälpa till med den sidan. Verkligheten har ändå så många brister att vi också på allvar måste ta itu med dem.

Att industrin nu har så svårt att locka till sig ny arbetskraft – då inte

minst ungdomen – beror bl. a. på att den inte har kunnat erbjuda en god arbetsmiljö och att man heller inte har tillvaratagit människors vilja till ansvar och medinflytande i de här centrala problemställningarna. En begränsning av skaderiskerna, ett effektivt skyddsarbete och ett utvecklat inflytande på den egna arbetsplatsen är åtgärder som skulle förbättra arbetsmiljön, oavsett arbetsplats och arbetets art. Om rätten till arbete inte bara skall bli en slogan med kort livslängd, så behövs förnyade och förbättrade villkor för företag och löntagare.

Slutligen skulle jag vara tacksam om inrikesministern ville förtydliga ett par punkter i interpellationssvaret. Det gäller först de här yrkeskurserna. Jag vill fråga om inrikesministern anser att det är rimligt att man skapar enklare och mindre byråkrati för att få dem till stånd. Den andra punkten gäller frågan om hur stor personalförstärkningen inom arbetsförmedlingarna ungefärligen kommer att bli i syfte att just ge service åt de ungdomsarbetslösa.

Får jag också bara beträffande den inventering som propositionen talar om och som det är angeläget att vi får till stånd när det gäller kartläggning av ungdomens situation på arbetsmarknaden fråga, när vi kan förvänta den. Samma fråga gäller KSA-utredningens förslag. Kan vi räkna med att det utmynnar i ett snabbt regeringsförslag?

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag har varit nödsakad att begära ordet många gånger här. Det har varit många interpellationer, och det vore underligt, om inte sysselsättningsfrågorna skulle vara angelägna och uppta vårt intresse just i dag. Jag hoppas dock att detta skall bli mitt sista inlägg för dagen.

Herr Brundin ställer den direkta frågan om de som är i utbildning räknas som arbetslösa eller sysselsatta. Jag vill svara att deltagarna i arbetsmarknadsverkets utbildningskurser naturligtvis inte räknas som arbetslösa. Det är väldigt svårt att skilja ut dessa och säga att den här typen av studier skulle vi rubricera som arbetslöshet, men en annan typ av studier skulle vi godta som liggande utanför arbetslösheten och beteckna som studier. De som är studerande tillhör ju inte arbetskraften. Men jag kan försäkra herr Brundin – så mycket vet jag på grund av besök vid de här kurserna – att de människor som är med i AMS:s kurser känner sig i lika hög grad sysselsatta som andra som studerar vid högskolor eller jag kanske närmast skall nämna yrkesskolorna som ett motsvarande exempel.

Jag vill betona att företagen ju är med via sina representanter och övar inflytande på utbildningens utformning liksom de anställdas organisationer får vara med, när arbetsmarknadsverket lägger upp kurserna. Det gör att den här utbildningen kommer mycket nära arbetslivet.

Jag skulle föreställa mig att den stimulans som femkronan i timmen skall ge vad beträffar ungdom och kvinnor som vill gå in i industriellt eller annat arbete skall kunna betyda att vi får en utbildning som direkt kommer att föra de här människorna in i det produktiva livet. Jag antar

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om åtgärder mot
arbetslösheten
bland ungdom*

att den typen av verksamhet kommer att rubriceras som att man är i arbete; man kommer väl att följa vanlig arbetstid och göra en produktiv insats.

Jag vill gärna säga att jag tror att vi i framtiden kan ha anledning att hoppas på mera varvning av utbildning och arbete och att en sådan ordning skulle vara till fördel för alla. Med anledning av att herr Brundin efterlyser bättre prognoser vill jag gärna ansluta mig till det. Men vi vet att det har förelegat svårigheter, därför att vi hittills har haft den uppfattningen att människorna själva i hög grad skulle få lov att välja sin utbildning. Vi kan visserligen ge information, men vi kan ju inte vara säkra på att den alltid kommer att leda till den önskvärda anpassningen. Det har vi väl sett exempel på. Men med en fördjupad information kan vi kanske nå bättre resultat än vi hittills har nått.

Vidare tar herr Brundin upp frågan om ungdomens ovilja till industriellt arbete. Jag undrar om vi inte ändå kan räkna med att i framtiden mycket av de fördomar som nu råder kan försvinna. Jag har lagt märke till att många ungdomar som under feriearbete och eljest går ut och tar jobb inte tycks vara lika fördomsfulla som en tidigare generation var. De värderar inte arbetet på samma sätt som en äldre generation gjorde och för dem är inte industriellt arbete något främmande.

Vi är dock alltså fast i en massa fördomar. För en kort tid sedan besökte jag en industri, och då träffade jag en flicka som var svarvare. Hon hade varit det sedan tre år tillbaka. Hon var den första kvinnliga arbetskraften i företaget, och jag tyckte att det var intressant att tala med henne. Jag frågade henne: Varför sökte du dig till det här jobbet, och hur värderar dina kamrater dig? Vilken uppfattning har man, när du går ut i samhället i övrigt och man hör att du är svarvare, hur reagerar man? Jo, sade hon, det är fortfarande många som tycker att det måste vara ett smutsigt arbete och som menar att om man sysslar med konfektion eller textil, så är det ett renligare arbete. Men, fortsatte hon, det material som jag sysslar med är ju den här metallen. En del saker är svarta och en del har annan färg, och metallen är ju inte smutsigare än något annat material som man arbetar med.

Hon kunde alltså inte finna att arbetet var särskilt smutsigt. Om vi skall försöka vara objektiva i detta sammanhang – vad som är objektivitet kan kanske vara svårt att ange men i varje fall kan det bli fråga om nyanser när det gäller att komma ifrån gamla föreställningar – tror jag att det finns en mängd smutsiga arbeten på andra områden som kan vara motbjudande. Tag t. ex. vårdområdet! Vilka krav kan inte komma att ställas på människor som utför sina arbetsuppgifter inom detta område.

Jag har en stark förhoppning om att vi för framtiden skall kunna bryta ner dessa invanda föreställningar och få en friare syn på arbetsuppgifterna. Då bör det industriella arbetet ha stora utsikter, särskilt om man vinnlägger sig om att på de områden där det fortfarande brister förbättra arbetsmiljön, att locka till sig ungdomen. Vi kan därför räkna med att många av våra industriföretag framdeles också skall ha möjligheter att vara ledande när det gäller lönesättningen. Det har ju under långa

perioder förhållit sig så att människorna gått till vissa av dessa industrier just därför att de har fått hyggliga inkomster i jämförelse med, låt mig säga serviceyrken och en del annat.

För att det inte skall uppstå något missförstånd vill jag säga till herr Brundin att vi i regeringen inte uppfattar det så att den ene ledamoten lägger över arbete på den andre. Jag är mycket nöjd med mina ”kompisar”, som herr Brundin uttryckte det. Jag kan försäkra att vi i den svenska regeringen har ett mycket nära samarbete. Jag tror inte att det finns någon regering i världen som träffas så mycket som vi gör. Vi äter lunch tillsammans varje dag, när vi har möjligheter därtill. Vi diskuterar alla frågor och därför förhåller det sig inte på det sättet att den ene vållar svårigheter för den andre. Sysselsättningsproblemen har ju både statsministern och finansministern engagerat sig i, och det är ju inte så underligt, eftersom dessa frågor, såsom jag sade, engagerar oss allesammans så mycket just nu.

Jag kan således inte ge herr Brundin något belegg för – om han var ute efter detta – att det skulle vara några svårigheter i regeringssamarbetet då vi har vissa problem att lösa.

Till herr Jonsson i Alingsås vill jag komma med en glädjande uppgift. Jag har sedan jag skrev mitt interpellationssvar varit i ytterligare kontakt med utbildningsdepartementet och fått det positiva beskedet att man där räknar med att kunna förlänga de yrkesinriktade kurserna. Dessa kurser som skulle vara avslutade senast den 30 juni 1973 kommer att kunna pågå hela året ut. Jag har därmed åtminstone på en punkt kunnat tillmötesgå herr Jonsson.

När det gäller möjligheterna att anordna kurser vill jag säga att jag har en känsla av att man visar en stor tolerans och gör undantag från de krav som uppställts på elevantal och annat när motiv därför föreligger.

Beträffande praktikplatserna har jag i mitt svar nämnt att ansträngningar görs att öka antalet platser, och självklart är detta mycket angeläget, om utbildningen – något som både herr Brundin och herr Jonsson betonade – skall vara meningsfull. Vi tillgodoser detta krav med de åtgärder som jag har signalerat och som jag också har omnämnt i mitt svar.

Herr talman! Efter detta inlägg hoppas jag, som sagt, att inte behöva återkomma i denna debatt.

Herr BRUNDIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är glad över att herr statsrådet delar min uppfattning om behovet av bättre arbetsmarknads- och arbetskraftsprognoser så att vi kan få större underlag för studievalsinformation, yrkesvägledning och utbildningsplanering.

Herr statsrådet uppehöll sig inte särskilt mycket vid förslaget om att flytta över viss del av yrkesutbildningen till företagen. Jag skall inte heller uppehålla mig vid detta utan bara säga att jag skulle sätta värde på om herr statsrådet åtminstone ville överväga en sådan åtgärd, ty det är en billigare lösning än den som man ofta i dag kommer fram till och man skulle dessutom kunna få en närmare anknytning av utbildningen till det arbetskraftsbehov som verkligen finns.

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om främjande av
glesbebyggelse*

Beträffande den kvinnliga svarvaren vill jag bara tala om, inte för inrikesministern, ty han känner självklart till det, men kanske för kammaren, att svensk verkstadsindustri i dag faktiskt sysselsätter fler kvinnor än textil- och konfektionsbranschen.

När det gäller rollfördelningen mellan olika statsråd i regeringen var jag verkligen inte ute efter att försöka få något argument, utan tag i stället, herr statsråd, vad jag sade som ett uttryck för sympati och medkänsla!

Herr inrikesministern HOLMQVIST:

Herr talman! Jag lovade att inte återkomma i denna debatt men jag vill ändå med anledning av vad herr Brundin här anförde framhålla att jag är väl medveten om att ett växande antal kvinnor tar anställning inom verkstadsindustrin och att vi har kunnat se en viss förbättring i detta avseende. Men jag tror fortfarande att det finns fördomar på denna punkt som vi bör komma till rätta med. Det var därför jag tog detta tillfälle i akt, herr Brundin, för att peka på ett förhållande som i och för sig är naturligt men som man ofta inte observerar. Vi bör inte alltför mycket fästa avseende vid olika färger på det material som man arbetar med. Även om en sak råkar vara mörk, behöver detta inte innebära att den är sämre än någon annan sak och framför allt inte smutsig i förhållande till andra.

Herr talman! Jag vill med detta lilla inlägg understryka vad vi båda är överens om, nämligen att det är angeläget att allt fler kvinnor kommer i industriellt arbete.

Herr civilministern LUNDKVIST, som meddelat att han i samband med den allmänpolitiska debatten ämnade besvara herr Nilssons i Tvärålund (c) den 17 oktober framställda interpellation, nr 164, om främjande av glesbebyggelse, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund har frågat mig om jag vill redogöra för min principiella syn på villkoren för och värdet av glesbebyggelse och om det finns anledning att av hittills vunna erfarenheter vidta åtgärder för att underlätta tillkomsten av sådan bebyggelse, särskilt i fjäll- och inlandsområdena.

Genom 1947 års byggnadslagstiftning avskaffades markägarens dittills i princip fria exploateringsrätt och ersattes med en befogenhet för samhället att – i allmänhet genom detaljplanläggning – bestämma bl. a. var och i vilken tidsordning bebyggelse får komma till stånd. Denna reform omfattade emellertid bara s. k. tätbebyggelse, dvs. med dätida betraktelsesätt i huvudsak bebyggelse i tätorterna och deras närmaste omgivningar. Utvecklingen av annan bebyggelse, s. k. glesbebyggelse, ansågs inte behöva generellt regleras. Skulle det längre fram uppkomma behov av att införa ett tillståndsförfarande också för sådan bebyggelse menade man att frågan härom fick tas upp då.

Utvecklingen sedan år 1947 har medfört behov av att från samhällets sida kunna främja en lämplig bebyggelseutveckling också inom glesare bebyggda områden. Detta behov har tillgodosetts på skilda sätt. Sålunda har utomplansbestämmelser som medger viss reglering av glesbebyggelse

tillkommit inom allt fler delar av landet, och lagstiftning på naturvårdens område har under 1960-talet gett vissa möjligheter att hindra olämplig glesbebyggelse inom områden av värde från naturvårdssynpunkt. Det har också varit av stor betydelse i detta hänseende att själva tätbebyggelsebegreppet fortlöpande har utvecklats – vilket förutsattes i samband med 1947 års byggnadslagstiftning – och att det därigenom har skett en vidgning av kravet att bebyggelse skall föregås av detaljplanläggning.

Den nämnda utvecklingen har kommit till uttryck bl. a. genom en ändring i byggnadslagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari 1972 (prop. 1971:118). Genom denna ändring slogs fast att all tillämnad bebyggelse vid byggnadslovsprövningen skall granskas mot bakgrund av den förväntade bebyggelseutvecklingen och det behov av planläggning som den framkallar. Om ett byggnadsföretag medför behov av detaljplanläggning blir företaget att anse som tätbebyggelse och det kommer alltså att omfattas av det allmänna förbudet mot tätbebyggelse på icke detaljplanelagd mark.

Ändringen i byggnadslagstiftningen skedde i anslutning till att förarbetena för en fysisk riksplanering redovisades i rapporten Hushållning med mark och vatten (SOU 1971:75) och tjänade bl. a. syftet att tillsammans med samtidigt vidtagna ändringar i expropriationslagstiftningen motverka sådana spekulativa markdispositioner som rapportens publicering kunde föranleda.

När riksdagen behandlade förslaget till nyssnämnda lagändringar tog riksdagen upp frågan om dessa lagstiftningsåtgärder kunde anses tillräckliga för att samhället skall kunna fullfölja sitt ansvar för en på lång sikt ändamålsenlig markhushållning (CU 1971:26, rskr 1971:309). Riksdagen ansåg sig härvid kunna konstatera att propositionsförslaget inte kunde anses tillräckligt tillgodose det behov av medel för en ändamålsenlig hushållning med markresurserna som en fysisk riksplanering kunde väntas framkalla. Enligt riksdagens mening kunde detta behov tillgodoses endast om det i enlighet med 1947 års principer för tätbebyggelse slås fast att utnyttjande av mark för även glesbebyggelse förutsätter planmässiga överväganden från samhällets sida och att det sålunda tillkommer samhället att avgöra var och när även glesbebyggelse får ske. Riksdagen uttalade sig för att en sådan princip bör ligga till grund för den lagstiftning som bör prövas i samband med att riksdagen tar ställning till principerna för den fysiska riksplaneringen.

I propositionen 111 år 1972 angående regional utveckling och hushållning med mark och vatten som lämnades till riksdagen den 1 november läggs nu fram bl. a. förslag till lagstiftning i enlighet med vad riksdagen har begärt. Till grund för förslaget ligger vidare vissa ytterligare riklinjer som riksdagen samtidigt drog upp. Jag vill i fråga om min principiella inställning till villkoren för och värdet av glesbebyggelse hänvisa till dessa riktlinjer. De innebär bl. a. att glesbebyggelse – som är och kommer att vara den enda lämpliga byggandeformen i stora delar av landet -- inte skall motverkas och att en betungande prövning inte skall införas. Något krav på planläggning aktualiseras inte. Men möjlighet skall ges till en bedömning – i allmänhet mot bakgrund av översiktliga markhushållningsprogram – av i vad mån glesbebyggelse bör få komma

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om främjande av
glesbebyggelse*

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om främjande av
glesbebyggelse*

till stånd. Det förutsätts att planverkets anvisningsverksamhet skall komma att spela en väsentlig roll för utvecklingen av lämpliga former för sådana bedömningar.

Oavsett hur huvudlinjerna för glesbebyggelsens lokalisering läggs fast — genom generalplan eller genom översiktliga bedömningar i andra former — måste de enligt propositionen kompletteras med preciserade ställningstaganden till lokalisering av enstaka byggnader. Det föreslås ankomma på byggnadsnämnden att göra sådana detaljbedömningar i anslutning till byggnadslovsprövningen. I propositionen dras upp riktlinjer för att få till stånd en enkel och såvitt möjligt enhetlig hantering av sådana ärenden. Också dessa riktlinjer förutsätts i mån av behov kompletteras genom planverkets anvisningsverksamhet.

Som framhålls i propositionen är en betydande fördel med den föreslagna ordningen i förening med den ökade översiktliga kommunala planering, som torde bli en följd bl. a. av att en fortlöpande fysisk riksplanering kommer till stånd, att förutsättningar skapas för väsentligt säkrare bedömningar beträffande bebyggelselokaliseringar över huvud taget inom kommunens olika delar. Det torde medföra att också enstaka byggnadsföretag som innefattar tätbebyggelse skall kunna tillåtas dispensvägen i fall där detta oftast inte är möjligt i dag. Som exempel härpå nämns i propositionen uppförande av ytterligare bebyggelse i anslutning till befintlig jordbruksbebyggelse.

Jag vill i likhet med vad som görs i propositionen stryka under denna synpunkt. Ett strikt hävdande av detaljplanekravet i vad avser enstaka byggnader bör i fortsättningen kunna underlåtas, om en antagen översiktsplan eller annat underlag i och för sig ger tillräcklig ledning i fråga om markanvändningen. Planverkets arbete på detta område är också inriktat på att söka få fram underlag för anvisningar rörande områdesplanläggning för spridd bebyggelse. Genom den föreslagna ordningen kommer att skapas inte bara förutsättningar för säkrare bedömningar hos myndigheterna i dessa frågor. Även allmänheten får större förutsättningar att i förväg överblicka möjligheten till bebyggelse inom skilda områden.

Tillsammans med andra förslag som läggs fram i propositionen om regional utveckling och hushållning med mark och vatten skall den föreslagna ordningen för lämplighetprövning av glesbebyggelse stärka samhällets ställning i planeringen. Detta är en nödvändig förutsättning för att de miljöpolitiska målen skall kunna nås. Samtidigt skall olika bebyggelseformer främjas och förutsättningar skapas för en enkel hantering av åtskilliga ärenden om bebyggelselokalisering.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Herr talman! Remissdebatterna är ju allmänna debatter. I det avseendet har väl inte den här remissdebatten ändrat karaktär genom att interpellationssvar lämnas i anslutning till ledamöternas anföranden. Jag vill därför, herr talman, allra först göra några kommentarer till den diskussion, som i går fördes mellan statsministern och Thorbjörn Fälldin.

Statsministern målade sin bild av centerns riksplan med fördomsfri hand, tycker jag. Han målade av vår plan med bilder som inte fanns på originalet. Han dolde också likheter mellan centerns och socialdemokra-

ternas riksplan, likheter som otvivelaktigt finns. Sedan tyckte jag att statsministern slog ganska vildsint mot den tavla som han själv ritat. Särskilt mot avsnitt som inte alls stämmer med originalet. Jag vill gärna citera ett par uttalanden, hämtade från gårdagens protokoll: "I oktober återkom partistyrelsen" – alltså centerns partistyrelse – "med en s. k. riksplan. Den innehöll en enda central punkt: fasta befolkningstal för alla landets län."

Detta finns icke att läsa i centerns riksplan. Likväl återkom statsministern gång på gång till just detta. Personligen ställer jag frågan: Hur osaklig får en statsminister vara och ändå behålla trovärdigheten?

Ett annat citat: "Men varför måste då befolkningen öka i storstadsområdena, om än i begränsad takt? Jo, det är ju människornas krav på service som är helt bestämmande. Vill man alltså få till stånd ett tvärstopp i Storstockholm -- --."

Enligt centerns riksplan skall Stockholm öka med något över 10 000 människor per år fram till 1980. Inte heller på den punkten håller sig statsministern till vad centerns riksplan innehåller. I TV-programmet i går kväll tycktes statsministern ha upptäckt detta -- jag tror faktiskt att han visste det innan -- ty då sade statsministern att om nu centerns riksplan inte innehåller vad statsministern målat ut, så har centerns riksplan ramlat ihop.

Det är ju en väldigt märklig slutledning. I norra delarna av landet brukar vi säga: Vad har tagit åt den och den? Jag undrar nu: Vad har tagit åt Olof Palme och även det socialdemokratiska partiet, om Olof Palme är representativ för socialdemokratin?

Socialdemokraterna använder beteckningen "befolkningsramar för planering 1980". Centern använder beteckningen "befolkningsramar 1980 -- riktvärden". I de formuleringarna kan inte jag finna någon saklig skillnad mellan socialdemokraternas och centerns riksplaner. Skillnaden ligger formellt i att socialdemokraterna har en undre och en övre befolkningsgräns, medan centern har riktvärden, som naturligtvis förutsätter självklara möjligheter till variationer. Centern har i detta fall följt den planeringslinje som Kungl. Maj:t genom anvisningar lämnat till länsstyrelserna. Det kan inte vara anmärkningsvärt att centern följer sådana riktlinjer.

Jag tycker att ingen mer än den som vill tolka allt till det sämsta kan säga att den ena planen mer än den andra är uttryck för låsningar eller variationer. I så fall måste skillnaden ligga i det sakliga innehållet; det är mycket möjligt, kanske t. o. m. troligt. Tidigare har centern och socialdemokraterna när det gällt de allmänna målsättningarna och de allmänna uttalandena kunnat enas. Men som vi vet har skillnader uppstått i sakfrågorna när det gällt beslut för att nå målen. Centerns förslag innebär alltså inga låsta tal. Det är fråga om riktvärden med möjligheter till svängningar. Svängningarna kan t. o. m. bli avsevärda, och då är det anledning att snart nog ändra på medlen så att man uppnår målsättningen.

Centern kan inte tänka sig att lämna det mesta öppet, som kanske socialdemokraterna gör i sin riksplan. Det får vi måhända se under riksdagsbehandlingen, men av de häftiga angreppen är det naturligt att

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

Allmänpolitisk
debatt

Om främjande av
glesbebyggelse

dra den slutsatsen. Inom intervaller som regeringen anger för olika läns befolkning 1980 kan socialdemokraterna tillåta svängningar som allmänt är stora. Säg att socialdemokraterna finner för gott att föra samma politik som hittills och storstäderna växer till sina övre värden medan flertalet län hamnar vid sina nedre värden. Då skulle det innebära att de tre storstadslänen tar praktiskt taget hela den befolkningstillväxt i landet som kan påräknas under 1970-talet. En så konstruerad målangivelse vill inte vi i centern kalla en riksplan, som skall vara en god vägledning för planering på regional och lokal nivå. Jag tror inte att man är belåten med en sådan här plan i Norrland, om så stora svängningar allmänt skall tillåtas. Centern i Stockholm vill heller inte tillåta att Stockholm växer sig ännu mera fördärvat. Vi vill genom en begränsning av storstäderna förbättra miljöerna i alla avseenden i de områdena, skapa goda miljöer.

Centerns riktvärden tar sikte på oförändrade relationer mellan olika delar av vårt land. Vi tycker inte att det är häpnadsväckande, och jag tror inte att folk i allmänhet heller kommer att tycka att det är en häpnadsväckande målsättning. Och som jag sade tidigare har centern följt de tekniska anvisningar, som Kungl. Maj:t har gett till länstyrelserna. Att vi följt dessa tekniska anvisningar tror jag också kan vara rimligt med hänsyn till de möjligheter som ett oppositionsparti har i sin lilla apparat att göra en riksplan.

Herr talman! Jag tycker vi skall se lugnt och sakligt på våra riksplaner. Vi tycker uppriktigt att det är glädjande att socialdemokraterna har gått oss till mötes i vissa fall. Jag kan också säga att detta innebär en reträtt av socialdemokraterna från tidigare intagna ståndpunkter. Måhända är de häftiga angreppen ett sätt att försöka dölja reträtten. Men är det då så nödvändigt? Kan vi inte försöka tala lugnt och sakligt i dessa frågor och försöka komma överens? Vill man komma överens, tror jag inte man skall göra som statsministern gjorde i går i sin debatt med Thorbjörn Fälldin.

Så sent som den 18 april i år var centern det enda parti som gick emot de s. k. storstadsalternativen, för att nu ta ett exempel. Vi känner nu i regeringsförslaget igen centerns argumentering för att slopa de orimliga storstadsalternativen, dit enligt den s. k. röda promemorian huvuddelen av samhällets service och lokaliseringsresurser skall kanaliseras. Storstadsalternativen skulle naturligtvis – det är den värdering vi haft i alla tider – ha betytt en mycket stark koncentration och centralisering av människor näringsliv osv. i vårt land. Socialdemokraterna säger nu i propositionen 111 att en mera utspridd ortstruktur är att föredra. Det är ju ungefär vad centern har sagt i många år.

Regeringen säger vidare att olika slag av orter skall komplettera varandra. Det har också vi sagt, och vi säger det även i vår riksplan. Men med tanke på de häftiga angreppen är nog dessa formuleringar inte så klara att man kan utgå från att socialdemokraterna på denna punkt gått centern till mötes. Det får vi kanske se när vi skall diskutera och besluta i riksdagen om de konkreta åtgärderna.

Ett område, där regeringen gått centern helt till mötes, är fördelningen av bostadsbyggandet som nu skall läggas om, efter vad jag förstår precis enligt centerns förslag sedan många år tillbaka.

Däremot är det anmärkningsvärt, tycker jag, att regeringen avvisar skatteinstrumentet som ett alldeles särskilt effektivt lokaliseringssinstrument som enligt vår mening bör byggas ut och utvecklas. Regeringen framlägger inga sakska! för sin inställning – det sägs bara att förslagen avslagits tidigare i riksdagen. Många andra förslag grundas på utredningar, forskning och erfarenhet. Men varför har inte regeringen undersökt det instrument som enligt kommunalmän och många företagare – det har vi konstaterat vid inrikesutskottets resor i landet – betraktas som det mest effektiva? Det har också länsstyrelsen och landstinget i mitt hemlän utsagt i remissyttrandet över Länsplan 70.

Varför är då skatteinstrumentet effektivt? Ja, de företag som kommer i fråga är ju i regel ekonomiskt stabila. Det är ofta expansiva företag med en bra produkt. De har som regel en bra marknadsapparat och kapacitet för utveckling av produkten. Det är företag som just stödområdet behöver. Men om jag har förstått den stora propositionen rätt, så vill inte regeringen gå in för en ytterligare utveckling av skatteinstrumentet.

Herr talman! Med hänsyn till den debatt som fördes i går och de häftiga angrepp som riktades mot oss samt med hänsyn till att herr Palmes slutord i TV var lika förvånande som hela hans övriga argumentering mot vår riksplan, tyckte jag att det var befogat att i den allmänna debatten kommentera dessa förhållanden. Jag ber nu att få gå över till interpellationssvaret.

Jag tackar statsrådet Lundkvist för svaret, som jag från de utgångspunkter frågorna har bedömer som positivt om än något allmänt hållet. Jag framhåller i interpellationen att det inte var lagstiftarens mening att lagen skulle motverka önskad glesbebyggelse – tvärtom. Statsrådets svar tolkar jag så att han har precis samma mening. En betungande prövning skall inte införas med den utformning lagen får enligt propositionen 111, säger statsrådet. Något krav på planläggning aktualiseras inte – det skall räcka med möjlighet till bedömning mot bakgrund av översiktliga markhushållningsprogram. Handläggningen överläts till kommunerna, och ett strikt hävdande av detaljplanekravet skall kunna underlåtas för enstaka byggnader, om en antagen översiktlig plan eller annat underlag finns för bedömning av markanvändningen. Jag förmodar att statsrådet i detta avscende tänker på bebyggelse ute i byarna.

Den översiktliga planeringen av all mark är emellertid inte genomförd ute i landet genom översiktsplaner och liknande. Det tar några år, och det tar också sin tid att överföra planeringen i praktisk hantering och göra den enkel. Intill dess kan mycken irritation uppstå. Den irritationen finns i dag på många håll i landet, och vad jag avsett med interpellationen är att komma till rätta med denna irritation och lösa de problem som uppstått.

Trots civilutskottets skrivning om en enkel handläggning och att lagstiftningen inte får motverka glesbebyggelse kan man konstatera att lagstiftning ändå har gjort detta i vad gäller såväl fritids- och permanent bebyggelse. Människor ute i landet upplever det på det sättet. I vissa fall synes tjänstemännen ha tolkat lagen på ett sätt som lagstiftarna inte avsett. Jag säger detta som ett subjektivt omdöme och som en trolig förklaring till den situation som i dag råder på en del håll. I andra fall kan det ha varit fråga om överdrivet planeringsnit, och i ytterligare andra fall

har sökande hänvisats till tätorter med mycket dyra tomter -- när det samtidigt funnits billig tomt i en by vid väg och med kommunalt vatten och avlopp. Även annan service finns kanske inom räckhåll, service som kommunen har bekostat och som ofta är underutnyttjad.

Enligt min mening är det angeläget att bostäder och fritidshus byggs i byarna runt om i landet, där kommun eller enskild ger en utbyggd service. Människor med små inkomster som vill bo nära naturen, och andra medborgare som av olika skäl vill bo i glesbebyggelse, bör få möjligheter att förverkliga sin dröm, ett eget hem eller en fritidsstuga.

Avsikten med min interpellation har varit att om möjligt undanröja krängel och en på sina håll negativ inställning till glesbebyggelse. I den glesa fritidsbebyggelsen fordras med nuvarande teknik ganska små anordningar för att t. ex. lösa de hygieniska frågorna. Såväl frys- som förbrännings- och förmultningstekniken kan ofta lösa de problemen.

I svaret säger statsrådet att den lagstiftning som nu föreslås i propositionen 111 syftar till en enkel hantering, som också planverkets anvisningar kommer att ge uttryck för. Det är ett mycket viktigt och bra uttalande. Vidare tror statsrådet att kommunernas översiktsplanering bör hos allmänheten bidra till en bättre kännedom om glesbebyggelsens förutsättningar i området. Jag hoppas att han får rätt i det fallet, när lagstiftningen sätts i praktisk tillämpning. Vi är i det avseendet helt på samma linje. Men för närvarande finns det problem.

Vi är i dag ännu inte så långt framme att vi kan se hur dessa frågor skall lösas praktiskt. Jag hoppas att statsrådet liksom jag är intresserad av att inom ramen för en hushållning med mark, vatten och andra naturresurser nå en enkel hantering i samhällsapparaten, så att så många människor som möjligt kan få den miljö de strävar till. Jag är övertygad om att det i stor utsträckning kommer att främja den regionala balansen i vårt samhälle, att det kommer att befrämja hälsa och trivsel för människorna och att det kommer att förebygga många sociala problem.

Beträffande min andra fråga i interpellationen, om det finns anledning att på grund av hittills vunna erfarenheter vidta åtgärder för att underlätta tillkomsten av glesbebyggelse, särskilt i fjäll- och inlandsområdena, kan jag inte finna att statsrådet har givit något direkt svar. Det är möjligt att han anser att propositionen 111 är ett svar. Statsrådet säger bara att man bör eftersträva enhetlighet i bedömningen. Jag kan delvis instämma i det. Men med tanke på de stora skillnader i tryck på fritidsområden mellan storstadsområdena och t. ex. Norrlands fjällvärld och inland måste man uppmärksamma de krav på planering som föreligger i de olika områdena.

Jag har inte ställt frågorna i interpellationen för att diskutera den lag som riksdagen nu går att behandla. Interpellationen syftar i stället till att lösa akuta problem.

Till sist vill jag säga att jag hoppas att motionärer, utskott och riksdagen i övrigt vid behandlingen av dessa frågor observerar de problem som finns. Efter mig på talarlistan är antecknade prominenta företrädare för civilutskottet, och de kommer förmodligen också att beröra dessa problem. Jag menar att det onekligen på nytt behövs ett positivt uttalande av riksdagen om värdet av glesbebyggelse och formerna för dess

planering, och det är min förhoppning att administrationen skall hinna med att åstadkomma en enkel handläggning av de frågorna.

Herr talman! Jag ber än en gång att få framföra mitt tack till statsrådet, som att döma av formuleringarna – såsom jag har förstått dem – i allt väsentligt har lämnat ett positivt svar.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag kan inte underlåta att inledningsvis säga ett par ord med anledning av vad herr Nilsson i Tvärålund yttrade om debatten i går.

Jag kan naturligtvis förstå det behov som man inom centerpartiet nu måste ha av att gå ut och säga: Ta inte det här med befolkningstalen så allvarligt! Det är inte bara vi inom vårt parti som varit en aning konfunderade; det är en ganska allmän uppfattning i det svenska samhället att det är konstigt att man kan säga att man fram till 1980 skall öka befolkningen i skogslänen med 100 000 människor utan att ge besked om med vilka medel som det skall kunna ske.

Frågan om hur vi skall kunna skapa en bättre balans i utvecklingen mellan skilda delar av landet, hur vi skall kunna skapa bättre förhållanden för de människor som bor i de delar av landet där vi i dag har svårigheter med sysselsättning och service, betraktar vi som så allvarlig att vi menar att den inte får bli föremål för något slags illusionsnummer. Vi har upplevt hur centerpartister far runt i bygderna, inte minst norröver, och försöker skapa föreställningen att det är ett realistiskt resonemang som centerpartiet här för. Därför finns det anledning för oss att försöka hjälpa till att ta ned centerpartisterna på jorden, så att de inte skapar förväntningar som inte heller de kan infria, eftersom de står tomhänta när det gäller medlen. Nu fattade jag det så att herr Nilsson i Tvärålund helt enkelt vill ha sagt: Ta inte det här med befolkningstalen så allvarligt! Och då är ju mycket vunnit.

När det gäller de övriga frågorna, som varit föremål för interpellationen, fattade jag det så att herr Nilsson i Tvärålund i stort sett var nöjd med det svar jag har levererat. Jag förstod det så att han själv inser det behov som finns av att glesbebyggelse också blir föremål för någon bedömning från samhällets sida innan man får bygga, och delta med hänsyn till den omsorg vi måste känna även för glesbygden.

Herr Nilsson i Tvärålund tog i slutet av sitt anförande upp frågan om fjällregionerna. Jag hoppas att han håller med mig om att också vissa områden i fjällen är utsatta för ett tryck – t. ex. en efterfrågan på att få bygga fritidshus – som gör att det finns goda skäl för att vi även där skall se oss för, så att vi inte får en fritidsbebyggelse som kanske sprider sig hur som helst över områden som vi skulle önska bevara för naturvård och kanske för rörligt friluftsliv. Jag föreställer mig att herr Nilsson är ense med mig också på den punkten.

Det är alltså klart att vad vi eftersträvar icke är att motverka glesbebyggelse eller – som man försökt göra gällande tidigare i debatten – att detaljplanlägga hela det här landet utan att få till stånd någon typ av översiktlig planering ute i våra kommuner som gör det möjligt för kommunerna att säkrare än hittills hantera de här för de enskilda människorna så viktiga frågorna. Jag vågar påstå att får vi den ordning vi

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

Allmänpolitisk
debatt

*Om främjande av
glesbebyggelse*

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om främjande av
glesbebyggelse*

föreslår, så skall vi kunna komma bort från ett, som jag betraktar det, mycket stelt system som vi har i dag. Det är ibland – det tycker jag inte minst när jag prövar besvär med anledning av planfrågor – mycket svårt att hantera det s. k. tätbebyggelsebegreppet på ett riktigt sätt. Vi skall exempelvis genom en bättre översiktsplanering kunna få en möjlighet att kanske för enstaka byggnadsföretag i områden som i dag bedöms som tätbebyggelse kunna lämna den dispens som i och för sig kan vara vettig om det gäller att tillfoga någon byggnad, t. ex. i anslutning till en jordbruksfastighet.

Om vi kan nå den samling bakom dessa riktlinjer som jag har anledning att hoppas på – inte minst efter anförandet av herr Nilsson i Tvärålund – så gagnar vi både de enskilda människorna och kommunerna när det gäller att få till stånd en bättre planering.

Herr NILSSON i Tvärålund (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag är glad för att statsrådet upplevde det så, att även jag är fullt på det klara med nödvändigheten av planering över hela landet. Men jag vill samtidigt göra statsrådet uppmärksam på att behovet när det gäller planeringsgraden är olika i olika delar av landet. Även om det finns ett visst tryck uppe i fjällområdena, är det ändå en mycket stor skillnad mellan dessa områden och storstadsområdena. Det var annars roligt att statsrådet uttalade, att det gäller att främja glesbebyggelsen – ett positivt uttalande.

Jag begärde ordet för att understryka vad vi är eniga om men också för att komma med en replik till vad statsrådet sade angående mitt inlägg om vad som förevarit i debatten i går.

För att använda statsrådets uttryck anser vi det vara minst sagt konstigt, att herr Palme uppträdde som han gjorde i går och att socialdemokraterna över huvud taget uppträder som de gör när det gäller vår riksplan. Jag syftar då på den, som jag upplever det, i svensk politisk debatt helt unika osaklighet med vilken regeringen diskuterar denna fråga. Det tycker vi är konstigt. Ett minimikrav bör väl vara att regeringen läser vår riksplan och inte för in moment och värderingar som inte finns där. När vi nu, som jag hoppas, tillrättalagt de missförstånd som regeringen råkade ut för i gårdagens debatt, bör man inte fortsätta debatten i de spår som den följde i går. Det vill jag ha sagt med anledning av statsrådets kommentar till mitt anförande.

Hela landet tjänar på en lugn och saklig debatt där vi tar varandra på allvar och resonerar lugnt, eftersom vi båda, som jag vill tro och hoppas, har en allvarlig avsikt att skapa en bättre balans. Jag medger att det föreligger en skillnad i fråga om ambitionsgrad – centerns ambitionsgrad är måhända betydligt högre än socialdemokraternas. Men låt oss då tala i lugn och fridsamhet om detta.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag förstår fullt väl att man från centerpartiets sida vill försöka komma ur den debatt som man själv skapat underlaget för. Det

främsta bidraget till den debatt vi har i dag är den osaklighet som centerns riksplan andas, så länge man påstår att det finns möjlighet att öka befolkningstalet i skogslänen med 100 000 utan att man redovisar genom vilka medel det skall kunna ske. Det är ett illusionsnummer, herr Nilsson i Tvärålund, och det är inte med illusionsnummer vi kan förändra samhället eller försöka skapa arbetstillfällen för det svenska folket, utan det är med åtgärder fotade på realistiska bedömningar av hur många arbetstillfällen vi kan flytta till de områden där vi vill skapa förutsättningar för en bättre utveckling än den vi hittills haft och på vilket sätt det skall ske.

Jag tror att det är fel av centern att gå ut och jämra sig över den behandling man rönt i debatten på denna punkt. Det är centern som skapat underlag för sin egen bekymmersamma situation i den här debatten. Det är riktigt som statsministern sade i går att luften har gått ur den ballong som centern blåste upp på sin partistämma.

Herr NILSSON i Tvärålund (c) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först konstatera att statsrådet undviker gå in i sakdebatt beträffande de punkter som jag har anfört såsom exempel. Statsrådet gick förbi alla anmärkningar om fasta befolkningstal, stoppa Stockholm, fördelning av bostadsbyggandet m. m. Det är ett illusionsnummer, herr statsråd. Den som gick ut med illusionsnummer och ett försök till illusionsnummer var statsministern i går. Detta vill vi komma till rätta med, vi vill inte komma ur debatten. Däremot vill vi slippa den sluggerdebatt och osakliga debatt som regeringen har initierat. Jag väddade till regeringen att komma ned på jorden i en saklig debatt. Det är på det sättet vi skall bygga ett bättre samhälle och inte genom de illusionsnummer av osaklighet, som regeringen nu är inne på.

Tillåt mig ta ett exempel. För Sörmlands del föreslår regeringen – det tror jag statsrådet känner till – en ram på 390 000 vid en befolkning i landet på 8,3 miljoner och en maximiram på 410 000 vid en befolkning på 8 675 000 i landet. Centern föreslår i sin riksplan en befolkningsram på 400 000 vid en befolkning på 8,5 miljoner. Var ligger illusionsnumret i detta konkreta exempel, herr statsråd?

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag vet inte vad herr Nilsson i Tvärålund menar, när han i detta sammanhang talar om Sörmland. Hans siffror är ju helt fel allihop. 400 000 människor i Sörmland lär vi inte bli.

Om jag skall hjälpa herr Nilsson i Tvärålund att läsa, kan jag nämna att folkmängden i Sörmland 1970 var 249 000. Regeringen föreslår inte att folkmängden skall bli 400 000, utan att den skall ligga inom ramen 250 000.-260 000.

Herr Nilsson i Tvärålund får läsa på bättre. Detta bara ökar intrycket av att ni inte vet vad ni talar om.

(Herr NILSSON i Tvärålund: Det var en förväxling mellan Östergötland och Sörmland.)

Herr tredje vice talmannen anmälde att herr Nilsson i Tvärålund anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Jag tillåter mig gå tillbaka till interpellationsdebatten och gör då en liten historisk återblick. Jag skall inte gå tillbaka till de gamla grekerna men väl drygt något hundratal år tillbaka.

I början av 1800-talet fanns det i vårt land i stort sett ingen glesbebyggelse. Städerna var små och koncentrerade. Bondbyarna var ofta stora men koncentrerade kring bygatan eller bytorget. Det fanns viss glesbebyggelse i form av nybyggen i våra mellansvenska skogstrakter, delvis beroende på invandring av nybyggare från Finland från 1600- och 1700-talen. En del av den bosättningen finns fortfarande kvar.

Vår näringspolitik var under denna tid mest inriktad på moderniseringen jordbruket. Det som nu kallas yttre rationalisering påbörjades redan i slutet på 1700-talet genom storskiftet, som bidrog till att samla de spridda åker-, ängs- och skogsskiftena till en gård på så få ställen som möjligt. En ny fas i denna rationalisering infördes med laga skiftet på 1820-talet, då man kompletterade förfarandet med utflyttning av brukningscentra, så att den svenska bonden blev, som man nu säger i civildepartementets skrifter, näringspolitiskt centrerad inom sitt verksamhetsområde. Han kunde stå trygg i centrum av sitt rike så som Erik Gustaf Geijer redan tidigare skildrat honom i Odalbonden:

”De väldige herrar med skri och med dån
slå riken och byar omkull;
tyst bygga dem bonden och hans son,
som så uti blodbestänkt mull.”

Anknytningen till interpellationsdebatten är den att glesbebyggelsen uppkom genom lagar som riksdag och regering stiftat. Nära 100 000 nya bosättningar av glesbebyggelsestyp tillkom, och återstående ungefär 200 000 brukningsenheter kom att ligga i utglesade byar. Resultatet var ganska genomgripande.

Det var olika i olika län, vilket också påminner oss om att vi bör vara försiktiga med att dra generella slutsatser för hela landet i sådana här frågor. I Skaraborgs län var utflyttningen störst, och den berörde nära 10 000 enheter. Det glesbebyggelsemönster som skapades genom *laga skiftena* är fortfarande huvudmönstret i landsbygdens bebyggelseform.

I slutet av förra seklet kom så farhågorna för att emigrationen till Nordamerika skulle tunna ut vårt lands tillgångar på arbetskraft och andra tillgångar. Då tillkom ett nytt statligt initiativ som ledde till glesbebyggelse. *Egnahemsrörelsen* understöddes och uppmuntrades på olika sätt. Vi hade särskilda egnahemsnämnder i länen ända fram till 1948, då de kom att ingå i lantbruksnämnderna.

Så sent som på 1930-talet infördes särskilda bidragsformer för att bilda *arbetarsmåbruk*. Det var ett sätt att kombinera yrkesarbete med jordbruksdrift i måttlig omfattning. Resultatet blev fortsatt glesbebyggelse. Staten har alltså ett stort ansvar för den glesbebyggelse som finns på vår landsbygd och som bidragit till att ge den ett eget liv.

Men under de senaste 20 åren har glesbebyggelsen fått kämpa i motvind. Flera omständigheter har bidragit därtill. Främst är det väl den förda statliga bostadspolitiken som har förhindrat eller i varje fall försvärat ny glesbebyggelse. Koncentration till flerfamiljshus har varit den officiella linjen. I årets statsverksproposition har för första gången behovet av mera marknära bostäder betonats. Detta har också hängt ihop med kommunal ekonomi. Har man ett avloppssystem, på senare år kompletterat med reningsverk, ja, då måste det ekonomiseras med maximal anslutning av abonnenter. Ett sundare bostadsläge på lagom långt avstånd från tätorten har motverkats på olika sätt. Därmed har också följt svårigheter att få bankkrediter, särskilt i tider då det varit kärt på lånemarknaden, och det har ju förekommit av och till.

Vid en sparbankskonferens i går kväll, mitt över gatan här, fördes det på tal att bankerna var obenägna att belåna bostäder i glesbygder över huvud taget. Det förklarades då från bankhåll att det berodde på att regering och riksdag begränsat stadshypotekskassornas verksamhet till områden med stadsplan eller byggnadsplan och till de områden som därutöver kunde ingå i det diffusa begreppet hälsovårdstätort. Liknande restriktioner förelåg för sparbankernas eget inteckningsinstitut SPINTAB. Detta hindrade sparbankerna att flytta över lån för glesbebyggelse till hypoteksinrättningarna.

Ett ofta framfört argument är att skolskjutsar till enstaka bosättningar inte är förenligt med god kommunal ekonomi. Men inte alltid har detta kunnat ställas i jämförelse med kostnaderna för att ständigt bygga ut kommunens tätorter. Det finns som bekant dyrbara kapacitetströsklar, som då och då måste överskridas – nya skolor, utbyggda reningsverk osv.

En helt annan omständighet har länge förstärkt motvinden mot glesbebyggelse. Det är en tilltagande estetisk syn på landskapsbilden. Det skall vara pastoralt och naturskönt när vi far ut på landsbygden på våra lediga stunder. Ny bebyggelse, som bidrar till att skapa en levande landsbygd, betraktas som ett störande inslag i den invanda landskapsbilden.

Visst finns det avskräckande exempel på lokalisering och utformning av glesbebyggelse som nästan kan mäta sig med vissa nya bostadsområden i stadsbygden. Särskilt en del av fritidsbebyggelsen, som uppförts av tätortsbor utan känsla för landsbygdens traditioner, är förkastlig, men därför får man inte diskriminera all glesbebyggelse.

Jag har så länge uppehållit mig vid denna bakgrund till dagens situation för att framhålla att den glesbebyggelse som vi har i mångt och mycket är ett utflöde av statliga ingrepp och statlig propaganda. Fördenskull är det all anledning att fundera över vad nya statliga ingrepp kan få för följder då nästa generation skall lösa sina bebyggelseproblem. Snart nog kan vi litet var vilja surfa på den gröna vägen, inte bara av känsloskäl utan också för att rätt kunna hushålla med mark och vatten.

I det läget är det anledning att utforma regler för hur glesbebyggelse lämpligen skall utformas. Men reglerna bör utformas positivt, mot bakgrunden av en kärleksfull omvårdnad om en värdefull tillgång och icke som negativa ingripanden mot en icke önskvärd utveckling.

Då civildepartementet i mars publicerade sin lagstiftningspromemoria

hade jag anledning och möjlighet att i olika sammanhang framföra stark kritik mot en del av det föreslagna regelsystemet. Den kritiken gäller dock inte glesbygdsfrågorna. Det avsnittet har klarats på ett genialt enkelt sätt: en planmässig prövning i samband med byggnadslovsbehandlingen. Då kan civilministern med viss rätt fråga sig varför det nu finns anledning att ta upp alla dessa frågor när det gäller glesbebyggelsen. Civilministern hänvisar i sitt svar till att planverket skall komma med anvisningar. Underförstått: vi borde kunna vänta och se! Enligt mitt sätt att se på saken är det just i det läget angeläget att ge planverket en bakgrund för anvisningsarbetet. Ett planmässigt bedömande låter inte så oroande för glesbebyggelsens vänner, men det kan krånglas till av administrativa regler, om planverket får den uppfattningen att statsmakternas företrädare i regering och riksdag har en negativ inställning till glesbygdsfrågorna.

De som skriver anvisningar och kanske än mer de tekniker och andra experter, som skall bereda dessa ärenden i kommunerna, är tätortsbor och har utbildats för tätortsplanering. Det är mänskligt att de känner sig på osäker grund då de kommer ut i landskapet och hellre faller än friar, om nu det uttrycket får användas i det här fallet.

Därför är det viktigt att den allmänna tonen i den här interpellationsdebatten ger underlag för en positiv syn på glesbygdens bebyggelseproblem. Civilministerns svar var på den punkten något återhållsamt, men det går väl med litet god vilja att tolka in en positiv inställning till dessa problem. Vad statsrådet sedan sade i sin replik till interpellanten understryker detta. Där var det ett helt annat engagemang.

Om jag nu framfört litet kritik för att statsrådet inte engagerade sig, vill jag säga att riksplanepromemorian Hushållning med mark och vatten på ett ställe är litet väl lössläppt. Det gäller den bebyggelse som skulle grundas på skotertrafik uppe i fjällområdena. Det som står där verkar för oöverlagt. Det måste kompletteras med regler för hur det skall gå till. Det finns anledning att ta det försiktigt och inte släppa fram bebyggelse i fjällvärlden på så lösa boliner utan ett planmässigt bedömande.

Interpellationssvaret är korrekt. Det har kompletterats med ett uttalande från statsrådet som gläder mig. Statsrådet vill främja denna typ av bebyggelse, och detta bör få bli slutintrycket av denna interpellationsdebatt.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! I likhet med herr Tobé har jag anmält mig till denna debatt med anledning av det interpellationssvar som inrikesministern nyss har lämnat till herr Nilsson i Tvärålund. Jag har gjort det därför att jag både med den erfarenhet jag har som fackman och som kommunalpolitiker vet att frågan om möjligheterna att få etablera sig i den bebyggelseform som vi kallar glesbebyggelse är av ganska stor vikt för många människor. Många människor vill bo utanför planlagda områden och utanför tätbefolkade orter både permanent och under sin fritid.

Den erfarenhet jag åberopat har verifierats av olika undersökningar som gjorts av bl. a. tekniska högskolans institution för fastighetsteknik. Man har då funnit att det finns en mycket stark preferens för spridd

fritidsbebyggelse bland de människor som deltagit i enkätundersökningar; man talar om att man vill bo mera i lugn och ro, man vill ha närmare kontakt med natur och landsbygd, man vill komma till en annorlunda miljö än vardagens. Det är naturligtvis av intresse att försöka utröna hur samhället och samhällets organ har kunnat och velat tillgodose dessa önskemål från enskilda människor. Tyvärr kan man nog konstatera – alldeles som herr Tobé gjorde nyss – att vi har haft en tendens under de senaste årtiondena som gått mot minskad valfrihet för människor, minskad variationsrikedom i utbudet och någonting som man skulle kunna kalla för planeringsraseri. Man har krävt detaljplanering med allt vad det innebär av omständlighet, tidsutdräkt och stora kostnader även då byggnadslov aktualiserats för något enstaka hus och även i sådana fall då man inte haft anledning tro att det skulle bli så mycket mera. Detta har skapat stor irritation och bekymmer för människor, som fått vänta på att kunna förverkliga sina önskemål att bygga fritidshus.

Jag har många gånger haft anledning att säga både till mig själv och andra att det måste vara något fel om samhället och samhällets organ i otid staplar svårigheter för den enskilde att förverkliga sådana här önskemål.

Nu är jag naturligtvis den förste att erkänna att det behövs detaljplanering där tätbebyggelse uppstått eller uppstår eller kan väntas uppstå eller där tätbebyggelse eftersträvas. Det råder ingen tvekan om den saken. Och visst är det praktiskt taget otänkbart att släppa loss en planlös bebyggelse i våra storstäders närhet eller vid våra mest attraktiva kuster eller inom vissa delar av våra fjällområden. Det kan vi också vara helt överens om. Men vi har naturligtvis i vårt land, som är så pass glest befolkat i sina största delar, oändligt stora möjligheter att låta människorna bygga både permanenta bostäder – det blir säkert inte så många – och fritidshus – det blir säkert betydligt flera – i den där gläntan i skogen eller i anslutning till det levande jordbrukets byggnader eller i det lilla fiskeläget utan att tvinga fram en detaljplanering som i onödan kostar både tid och pengar.

Det är klart att om man har den uppfattningen och har haft den i många år, så måste man konstatera att det är en positiv utveckling när nu civilministern har så klart uttalat att man inte längre skall strikt hävda detaljplanekravet i vad avser enstaka byggnader. När civilministern också talar om att glesbebyggelse är och kommer att vara den enda lämpliga byggandeformen i stora delar av landet, är det en ny linje man slår in på. Det är positivt, och det har vi anledning att uppskatta.

Om man riktigt skall tolka de uttalanden som gjorts i interpellationssvaret och som också finns i rapporten Hushållning med mark och vatten och i propositionen 111, måste det betyda att man beträffande vissa terrängavsnitt och vissa områden tolererar glesbebyggelse men beträffande andra inte av den eller den anledningen. Det är naturligtvis angeläget att sådana översiktliga bedömningar som det där talas om kan verkställas på ett så objektiva sätt som möjligt så att man i största utsträckning undanröjer godtycke. Herr Tobé framhöll också nyss att de inte får göras för komplicerat. Resultatet av sådana bedömningar bör vara ganska enkla återgivningar på ett lågskaligt kartmaterial med enkla anvisningar. Om

man kommer fram till sådana resultat skall man säkert kunna hantera glesbebyggelsefrågorna på ett betydligt enklare och smidigare sätt i fortsättningen än vad man gjort under de senaste årtiondena.

Civilministern har inte i interpellationssvaret berört frågan om ersättningar till markägare som går miste om den s. k. glesbebyggelserätten. Det är en fråga som vi diskuterade här i riksdagen för ett år sedan, och jag skall inte ta upp någon debatt om det här i dag. Jag är övertygad om att vi får tillfälle att återkomma till den frågan i den debatt som senare under höstriktsdagen följer på utskottets behandling av propositionen 111.

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! Jag vill konstatera att vi alla är överens om att den proposition, nr 111, som regeringen har lagt fram är utomordentligt viktig. Den är också värdefull. Jag beklagar att vi har fått en debatt kring denna proposition innan den har varit föremål för motionskrivande och för behandling i utskottet. Jag tror att vi skulle haft ett betydligt bättre sakligt underlag för debatten om man hade givit sig till tåls till början av december då väl utskottsbetänkandet kommer att föreligga.

Jag kan förstå att statsrådet Lundkvist har ett behov av eller rent av kanske känner sig förpliktigad att ge uttryck för solidaritet och lojalitet med statsministern efter det illusionsnummer som statsministern utförde i går. För enligt min uppfattning var det väl i stort sett ingenting annat. Anser man att vår riksplan innehöll överdrifter och var osaklig så var ju de anklagelser som statsministern uttalade minst sagt mycket dåligt underbyggda. Det verkade snarast som om han inte brytt sig om att sätta sig in i vad avsikten med centerns riksplan är. Jag tror det är alldeles onödigt att också statsrådet Lundkvist i nuvarande skede dömer ut vår riksplan. Vi kommer nog att ha ett mycket bättre underlag för en debatt om vi väntar tills efter utskottsbehandlingen.

Proposition 111 bil. 2 och 3 Hushållning med mark och vatten är ett alldeles utomordentligt diskussionsunderlag för de här viktiga frågorna, där det bör finnas goda förutsättningar för oss att i långa stycken komma överens, oavsett vilket parti vi tillhör.

När det sedan gäller medlen att uppnå den angivna målsättningen kan naturligtvis meningarna komma att gå isär på många punkter. Det står fullt klart för mig, men det tror jag vi kommer att bli varse först efter de följdpropositioner som väl kommer på löpande band för att ange de styrmedel, som blir nödvändiga för att uppnå de uppsatta målen. Då kommer det väl att ge sig i vilken utsträckning vi kan komma överens på olika punkter.

Hela debatten kring de här frågorna och kring centerns riksplan är kännetecknad av oerhörda överdrifter, inte minst gäller det debatten i pressen m. m. Om man vill få en verklig klarhet i hur vi i centern bedömer dessa frågor talar väl, som jag sade förut, alla skäl för att man skall avvakta motioner och utskottets betänkande i ärendet.

Nog sagt om detta. Jag skulle vilja ställa en fråga till statsrådet Lundkvist, som jag vore tacksam om han ville besvara. I sitt interpellationssvar till herr Nilsson i Tvärålund säger statsrådet bl. a. följande:

”Planverkets arbete på detta område är också inriktat på att söka få fram underlag för anvisningar rörande områdesplanläggning för spridd bebyggelse. Genom den föreslagna ordningen kommer att skapas inte bara förutsättningar för säkrare bedömningar hos myndigheterna i dessa frågor. Även allmänheten får större förutsättningar att i förväg överblicka möjligheten till bebyggelse inom skilda områden.”

Jag tror att det är en riktig bedömning av vad planverkets föreskrifter borde innehålla. Men när kan vi emotse att dessa föreskrifter kommer? Är det möjligt att vi inför utskottsbehandlingen skulle kunna få en bättre vägledning om hur man tänker sig att i praktiken tillämpa lagstiftningen om glesbebyggelsen? Jag tycker att det i dag inte föreligger någon överensstämmelse mellan de intentioner som statsmakterna och riksdagen har gett uttryck för och det sätt på vilket man handlägger dessa frågor ute på fältet, och det är naturligtvis därför som dessa föreskrifter så innerligt väl behövs.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Om jag får börja med att svara på den sista frågan vill jag säga, att det naturligtvis är så att riksdagens beslut skall bli vägledande för det anvisningsarbete som sedan skall bedrivas i planverket. Det pågår naturligtvis förberedelser för att man så snabbt som möjligt skall kunna utföra sådant anvisningsarbete, om det skulle bli en enighet i stort om den uppläggning som vi har skisserat i propositionen.

Jag föreställer mig att det under utskottsbehandlingen skall bli möjligt för utskottets ledamöter att ta del av det förberedelsearbete som pågår. Men detta kan ju inte avslutas innan riksdagen har tagit ställning till dessa riktlinjer.

När det sedan gäller debatten i stort konstaterar jag efter de anföranden som hållits i dessa frågor att enigheten tycks vara stor om att vi behöver denna typ av översiktlig bedömning från samhällets sida också när det gäller glesbebyggelse. Jag delar naturligtvis herr Grebäcks uppfattning att det blir möjligt för oss att föra en kanske ännu värdefullare diskussion i den riksdagsbehandling som kommer när vi har utskottets handläggning som underlag.

Jag föreställer mig också att enigheten fortfarande är stor om att vi positivt skall verka för att denna typ av glesbebyggelse kommer till stånd inom områden som bedömes vara lämpliga för denna typ av bebyggelse. Där vill jag lugna herr Tobé som tycktes sig uppleva en brist på engagemang från min sida. Där hoppas jag att vi inte har några delade meningar heller utan att vi är överens om att det också i glesbygderna finns områden som vi av olika skäl måste vara särskilt rädda om.

Till sist vill jag säga några ord till herr Grebäck. Han efterlyste, som han uttryckte det, en saklig debatt om riksplaneunderfundningarna. Ni i centerpartiet måste förstå att det som för oss andra kvalificerar ert riksplaneutkast som illusionsnummer är att ni inte redovisar med vilka andra medel än dem som vi allmänt sett talar om i det här sammanhanget man skall kunna på kort tid åstadkomma en befolkningsökning med 100 000 personer i skogslänen. Så länge ni inte har sagt rent ut att detta skall ske genom någon dirigering av företagsamheten — jag vet inte vilka

funderingar ni kan ha — så att de arbetstillfällena skapas som kan ge underlag för det kraftiga befolkningstillskottet, måste vi andra se centerns plan som ett illusionsnummer.

Det vore olyckligt, om medborgarna skulle inges dimmiga föreställningar om möjligheterna till en regional utveckling, vilket ju blir fallet, om debatten i denna allvarliga fråga baseras enbart på vad man önskar utan att man är beredd att redovisa vilka medel som skall användas.

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle vilja fråga herr Nilsson i Tvärålund om de siffror var riktigt återgivna som han angav beträffande Sörmland och som jag inte helt kunde följa med på. Jag förmodar att det måste föreligga ett missförstånd, och det vore önskvärt om herr Nilsson rättade till det.

Orsaken till att jag tog upp planverkets föreskrifter är att statsrådet själv i sitt interpellationssvar säger att planverkets arbete på detta område är inriktat på att få fram underlag för anvisningar. Härav drog jag den slutsatsen att arbetet härmed pågår för närvarande. Det tycker jag också är helt naturligt, ty redan i det beslut som riksdagen tog 1971 efterlyste vi närmare föreskrifter.

Redan med ledning av riksdagens beslut i fjol borde det därför vara möjligt, tycker jag, att utarbeta föreskrifter för hur en områdesplanläggning skulle gå till.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Som jag sade i mitt tidigare inlägg, har ett förberedelsearbete pågått, men någonting definitivt kan ju inte ske förrän riksdagen har tagit ställning. Del av hur förberedelsearbetet är upplagt och vad man kommit fram till i hanteringen kan utskottet naturligtvis utan vidare få för att kunna bättre bedöma vad som skall kunna ske praktiskt i anslutning till de riktlinjer som redovisas i propositionen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Arbetslösheten i Sverige har nått sin högsta nivå sedan 1930-talet. Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar noterar följande utveckling under tredje kvartalet: 1965 var antalet arbetslösa 46 000, 1970 var antalet arbetslösa 56 000 och 1972 var det 106 000. Andelen därav som har varit arbetslösa mer än tre månader steg från 8 procent 1965 till 19 procent 1970 och 34 procent under tredje kvartalet 1972. Arbetslösheten i skogslänen ökade från 1970 till 1972 från 15 700 till 30 600 trots lokaliseringspolitiken. Allt detta är tal som aldrig skulle ha accepterats av fullsysselsättningstankens klassiska förespråkare Keynes, Beveridge eller Wigforss. Det speglar en långsiktig utveckling, där reservarmén av arbetslösa och undersysselsatta ständigt sväller — liksom i EEC-länderna.

Regeringen söker dölja detta. Den påstår att sysselsättningen har ökat i landet. Det påståendet är falskt. Det grundar sig på fiffel med statistik. Från tredje kvartalet 1962 till samma tid 1969 ökade den arbetsföra befolkningen med 254 000. Antalet sysselsatta ökade med 91 000. Men antalet deltidsarbetande ökade med 229 000 och de heltidsarbetande

minskade med 128 000. Mätt i heltidsarbeten minskade alltså den totala sysselsättningen med 14 000. Det är regeringens berömda sysselsättningsökning: fler deltidare, fler som delar på samma jobb, fler lågavlönade, som arbetsköparna slipper ge fulla sociala förmåner och adekvat semester.

Samma bild får man vid jämförelse mellan tredje kvartalet 1970 och tredje kvartalet 1972. Antalet människor i åldern 16 – 74 år ökade med 36 400. Antalet sysselsatta minskade med 10 700. De deltidarbetande blev 21 000 fler, de heltidsanställda nära 32 000 färre. Det är regeringens ideal: allt fler som slåss om minskade arbetstillfällen – allt under Svenska arbetsgivareföreningens glädje och Götabankens belåtna kommentar, att detta är en naturlig följd av den svenska ekonomins sammansmältning med EEC.

Om innehållet i regeringens konjunkturprogram råder ingen oenighet mellan regering och borgerlig opposition. Det är ett borgerligt program. Samma regering som i våras sökte pressa på lönarbetarna höjd moms, och tog tillbaka detta bara inför hotet om ett voteringsnederlag i riksdagen, samma regering ger nu skattelättnader åt storföretagen. Det är närmast ett amerikanskt konjunkturprogram. Och det är kanske logiskt, när nu efter herr Bohmans insats i går svensk politik äntligen har fått sin Spiro Agnew.

Tillfälliga injektioner av pengar på bolagskonton är inget medel mot arbetslösheten. Regeringen erkänner inte att det rör sig om ett långsiktigt tillväxtproblem. Bakom stagnationen ligger kapitalismens inneboende utvecklingslagar. Kapitalismens internationella ram vidgas inte längre som förr. Detta återverkar på svensk kapitalism. Med det fasta kapitalets växande betydelse i förhållande till lönerna blir sysselsättningseffekten av varje ny investering allt mindre. Till detta kommer att kapital flödar ut från Sverige till Portugal, Brasilien, Schweiz och andra länder. Följden blir stopp i tillväxten, samtidigt som allt fler vill och måste ha arbete.

Denna kapitalismens kris vill regeringen inte erkänna. Därför saknar dess politik perspektiv framåt. Skall man ge de arbetslösa arbete, öka kvinnornas förvärvsfrekvens med blygsamma 10 procentenheter från 55 till 65, och dessutom ta emot de nya årskullarna – då måste man fram till 1985 ha ett nettotillskott här i landet på minst 400 000 arbetstillfällen. Skulle kvinnorna ges samma arbetschans som männen, får man ovanpå detta skapa 300 000 arbeten. Skall man ge de latent arbetssökande männen arbete och erbjuda heltidssysselsättning åt sådana deltidare som vill ha full tid, behövs ytterligare 47 000. Skall man ta emot ett invandringsöverskott på 20 000 om året, som vissa prognoser förutser, måste man därutöver skaffa 200 000 arbeten extra fram till 1985.

Dessa siffror ger en antydning om problemets omfattning. Tror någon att en sådan tillväxt är möjlig med nuvarande tendens? Om utvecklingen skall fortsätta som 1965–1972, vad blir det då av de arbetslösa, vad blir det av kvinnornas frigörelse, vad blir det av skogslänen och vad blir det av statens och kommunernas skatteintäkter? Tror någon att den nödvändiga tillväxten kan skapas genom att låta kapitalismen förbli orörd och bolagen få nya förmåner? Den som så tror är offer för illusioner. Tillväxten kan bara skapas via samhälleligt kapital och via en kapitalbild-

ning och en utbyggnadspolitik som gjort sig oberoende av kapitalismen.

Regeringen ställer sig inga frågor om framtiden. Den frågar inte hur många arbetstillfällen som behövs 1975, 1980, 1985. Den frågar inte vad detta kostar och vilka investeringar som måste till. Den frågar inte vilka de maktpolitiska följderna blir om de lönarbetandes krav och behov skall tillgodoses. Regeringen kommer med nya skattesubventioner. Och när tänkande medlemmar i regeringspartiet på partikongressen ställer de här frågorna, då mobiliserar herrar Palme och Sträng hela sin auktoritet för att trampa ner dem.

Försummandet av tillväxtproblemet återspeglas automatiskt i regionpolitiken. Centern och socialdemokraterna har där många likheter. Båda diskuterar fördelningen utan att ta upp tillväxten. Men utan tillväxt kan man inte fördela mycket annat än arbetslösheten. Och det är inte behagligare att stå i arbetslöshetskö i Luleå än i Stockholm eller Malmö.

Det tjänar föga till att som centern och socialdemokraterna laborera med folkmängdssiffror, om det inte finns växande antal arbeten att bygga under befolkningen med.

Centern och socialdemokraterna visar båda en liknande klyfta mellan önskemål och medel. Ingen vill se det regionala fördelningsproblemet verkliga omfattning. Centern är kanske speciellt orealistisk. Centern är mycket ambitiösare i sin målsättning än regeringen. Men de medel den föreslår är mycket svagare. Och i ett land där 143 kommunblock av 272 visar inrikes flyttningsförlust, kan man rimligen inte vända denna utveckling i en jämnt fördelad tillväxt utan att upphäva den kapitalets fria etableringsrätt och ekonomiska dominans som hela den borgerliga oppositionen inklusive centern slår vakt om.

Regeringen har i sina regionpolitiska riktlinjer i hög grad sökt gå centern till mötes. Ser man enbart till fraserna är regeringen snart lika grön som gröna vågen. När det kommer till realiteter är man blygsammare. Man vill uppnå oförändrad befolkning i skogslänen till 1980. Hur skall man klara det? Från 1965, när lokaliseringsstödet för industri infördes, till 1969 har skogslänen netto förlorat 14 000 industriarbetsplatser. Under 1970–1972 har sysselsättningen i skogslänen totalt minskat med 7 800, därav 3 300 deltids- och 4 500 heltidsarbeten.

Hur skall man kompensera det? Varför ställer man inte frågan hur många nya arbetstillfällen som måste tillföras skogslänen för att garantera oförändrad befolkning? Varför frågar man inte vad det kostar? Och vad man är beredd att satsa? Varför vill man samtidigt i riksplanen förskjuta den nya tungindustrin till Västkusten? Varför låter man kapital fritt flöda ut till Portugal och Schweiz? Och varför har man förvisat frågan om styrmedel till en utredning?

Hur skall de nya arbetstillfällena skapas med nuvarande stagnation? Är det med Statsföretag, som bara har 35 000 anställda och som med möda försvarar sin nuvarande volym? Och vad betyder målsättningen oförändrad befolkning för skogslänen? Den betyder att den naturliga folkökningen skall flyttas ut. Skogslänen skall alltså fram till 1980 ha en flyttningsförlust – på uppskattningsvis 50 000, i sämsta fall 70 000 personer. Det betyder en sned befolkningsammansättning 1980 och risk för folkminskning under 1980-talet även om 1980 års målsättning skulle

realiseras. Men inget av dessa centrala problem finns analyserat i propositionen 111. Kort sagt: Både regeringen och centerpartiet leker med befolkningsramar som de inte vill eller inte förmår sätta allvar bakom.

Arbete åt alla och en rättvis regional fördelning kan inte uppfyllas utan att socialismen ställs på dagordningen. Centern med sin tvetydiga klassbasis och socialdemokraterna, som övergett socialismen och givit sig samarbetet med storkapitalet i våld, kan inte arbeta efter en sådan dagordning. Det kan bara det parti, som är berett att ta de fulla maktpolitiska konsekvenserna av att slåss för och realisera de nedtryckta klassernas och de exploaterade regionernas verkliga intressen.

Herr SUNDELIN (s):

Herr talman! Jag skall avvika litet från den traditionella diskussionen i riksdagen under den här omgången. Den något annorlunda lågkonjunkturen — som nu otvivelaktigt är på uppgående -- har, förutom att den varat längre i tiden, slagit hårdare och skapat större svårigheter på arbetsmarknaden än tidigare lågkonjunkturer. Orsakerna till detta kan vara många, men jag skall inte närmare beröra dem.

När det gäller det alltför stora antalet anmälda arbetslösa i vårt land, även på områden där det vanligen inte är någon större svårighet att få sysselsättning, behövs det en noggrannare uppföljning av förhållandena. För att få ett närmare grepp om huruvida samtliga arbetslösa verkligen är beredda att ta ett anvisat arbete bör man ta en mera personlig kontakt med de arbetslösa och därigenom få deras arbetssituation klarlagd. Så gör man ju i samband med industrinedläggningar, inte för att få klart för sig om de verkligen vill ha arbete eller inte, utan för att så fort som möjligt kunna bereda dem ny sysselsättning eller genom avgångsvederlag eller förtidspensionering ge de äldre en rimlig förutsättning att klara sig.

Riksdagen har beslutat om socialt betonade åtgärder för att hjälpa de äldre, de handikappade och övriga som inte har möjligheter att återkomma i arbetet. Men dessa bör på ett bättre sätt få samhällets stöd genom direkta kontakter och genom utredningar om deras ställning i samhället och arbetslivet. Jag tror också att när det gäller de många tusental arbetare, som saknar en fast anställning, som vandrar mellan olika arbetsgivare och beredskapsarbeten och andra tillfälliga arbetsuppgifter, måste en bättre registrering och uppföljning ske i första hand för att noggrant kartlägga arbetarens situation från tid till annan. Denna kartläggning måste man följa upp hos de olika arbetsgivarna för att hålla sig underkunnig om deras möjligheter att bereda arbete åt sådana som förutsättes bli arbetslösa vid en viss tidpunkt eller som redan är utan arbete med långvarigt understöd från arbetslöshetskassan.

De här nämnda utvidgade åtgärderna kommer säkerligen också att bli till fördel när det gäller att placera de arbetslösa i arbeten av olika slag, som kan erbjudas inom ett rimligt avstånd från bostadsorten. Vi vet alla att de ekonomiska betingelserna är av avgörande betydelse för den arbetslöse när han skall ta ställning till ett nytt arbete.

Jag är medveten om att arbetsförmedlingarna arbetar aktivt för att hjälpa de arbetslösa till ny sysselsättning. Men jag tror inte att de

nuvarande arbetsuppgifterna är tillräckliga. Jag anser att arbetsförmedlingarnas arbete måste skärpas i den riktning jag har förordat. Huruvida dessa vidgade arbetsuppgifter kan utföras med den arbetsstyrka som nu finns är jag tveksam om. Det är angeläget att arbetsförmedlingarna får arbetskraftsförstärkning så att effektivare arbete kan utföras.

Jag vill också, herr talman, säga några ord om företagarföreningarnas möjligheter att fullgöra sina uppgifter. I linje med vad jag har anfört i fråga om arbetsförmedlingarna bör även företagarföreningarna få vidgade arbetsuppgifter för att på ett bättre sätt än för närvarande följa och biträda de olika företagen i deras verksamhet. Ett stort behov finns framför allt hos de mindre företagen när det gäller service av olika slag. Det bör självfallet också sättas in större resurser för att utvidga och öka småföretagens verksamhet inom ramen för den allmänna industriutvecklingen. Skall företagarföreningarnas arbete bli till verklig nytta och utgöra en basfaktor för småindustrins utveckling, måste deras organisation betydligt förstärkas.

Jag vill betona att de förtjänstfulla insatser småföretagarna gör över hela vårt land bör uppmärksammas. Småföretagen utgör ett värdefullt komplement till den tunga industrin. De är många gånger de enda företag som kan förlägga sin verksamhet i glesbygdsområden, och detta är särskilt värdefullt för Norrlandskommunerna.

Herr talman! Det är angeläget att den förstärkning jag här har berört kommer till stånd så fort som möjligt.

Får jag sedan, herr talman, också anföra några synpunkter på behovet av högre anslag till våra vägar. Med intresse har jag följt de nya synpunkter som vägverket har lagt på medelstilledningen för kommande år. Jag delar uppfattningen att det pågår en förslitning av vägarna i sådan utsträckning att den på sina håll kan betecknas som kapitalförstöring. Det kan därför vara angeläget att en betydande ökning av underhållspengarna kommer till stånd. Inte minst viktigt är det att man i större utsträckning får utföra s. k. förstärkningsarbeten med oljegrusbeläggning. På rätt valda vägar är detta ett relativt billigt sätt att få gamla nedslitna grusvägar i godtagbart skick. Avvägningarna mellan underhåll och ombyggnad efter ytterligare några års nedslitning i väntan på ytterligare pengar för nybyggnad kan vara väldigt svåra ibland. Vi har under en lång följd av år byggt många mil högklassiga vägar. Detta märks om man åker bil ute i landet. Men likväl är eftersläpningen av den storleksordningen att verkliga krafttag måste tas för att man skall få en ännu snabbare utbyggnad. Det kan vara svårt att fördela pengarna mellan underhåll och nybyggnad, men det kan vara ännu svårare att prioritera mellan vägbyggandet över huvud taget och andra mycket angelägna investeringar. Men det förefaller mig vara – både direkt för den enskilde och för staten utifrån alla dess aspekter på vägfrågan – ekonomiskt mycket fördelaktigt med en snabbare utbyggnad av vägnätet. Jag uttrycker den varmaste förhoppning om att regeringen skall finna det möjligt att i betydande utsträckning höja anslagen till vägarna.

Herr talman! Jag vill till sist betona angelägenheten av att beviljade anslag också fördelas på ett någorlunda rättvist sätt mellan vägförvaltningsområdena. Detta kan också vara utomordentligt svårt många gånger,

inte minst beroende på de olika länsmyndigheternas agerande.

Låt mig säga några ord om det län som jag representerar. Västernorrlands län ligger mycket dåligt till när det gäller det totala vägnätets standard, även om länet har fått aktningvärda anslag om man räknar samman det ordinarie anslaget och AMS-pengarna. Länet är sannolikt det enda med så genomgående dåliga markförhållanden – med mycket tjälskjutande jordarter och svårartad topografi – vilket gör att både byggandet och underhållet blir dyrare än i de flesta områden i landet.

Länet är ett stort län, ett genomfartslän, med sammanlagt 35 mil Europavägar. Dessa Europavägar har dragit stora pengar i fråga om både byggnad och underhåll, och fortfarande är stora delar av riksvägarna – bl. a. E 4 – i behov av stora ekonomiska satsningar. När det gäller beläggningen och slitagestandarden ligger alla vägtyper i Västernorrlands län betydligt under riksgenomsnittet. I fråga om bärigheten av vägarna ligger länet mycket dåligt till. Trots att vägförvaltningen gjort vad som varit möjligt för att höja axel- och boggitryck till 10/16 ton intar Västernorrlands län den i särklass sämsta ställningen. Det finns inget annat län med så få kilometer 10/16-tonsvägar. I landet i dess helhet är 52,5 procent av vägarna upplåtna för 10/16 tons axel- och boggitryck under det att Västernorrland har endast 26,8 procent 10/16-tonsvägar. Detta är ytterst bekymmersamt i ett län med mycket tunga och långa transporter, främst från skogsindustrin. Med tanke på denna bekymmersamma vägsituation verkar det närmast orimligt att minska medelstilledningen till Västernorrlands län från i runt tal 70 miljoner kronor år 1970 till 13 miljoner kronor år 1976.

Får jag också erinra om att kommunsammanslagningarna har skapat ännu större behov av drägliga vägar för den ökade pendling av arbetskraften som blivit en följd av kommunernas stora geografiska områden. I Västernorrlands län får vi varje år inskränkningar i trafiken på grund av tjällossningar, som varar cirka två månader och som drabbar mellan 20 och 40 procent av vägnätet. I svårare fall kan 40 procent av vägarna vara avstängda under långa tider.

Jag vill, herr talman, hemställa att regeringen och i första hand finansministern medverkar till att kommande budgetförslag innehåller en betydande höjning av väganlagen. Jag vill också uttala den förhoppningen att berörda myndigheter medverkar till en fördelning av anslagen så att Västernorrlands län blir i stånd att fortsätta sin väghållning i riktning mot en standard som motsvarar genomsnittet för landet.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Sedan regeringspartiet för några år sedan med pukor och trumpeter presenterade sitt näringspolitiska program har alltmer gått snett inom den svenska samhällsekonomin. Av herr Palmes visioner har det blivit stoft och aska. Regeringen har inte velat lyssna på näringslivets varningsord om att den förda ekonomiska politiken kommer att leda till bestående svårigheter och balansrubbingar i samhället. Detta har under debatten i går och i dag framförts från olika håll, och jag ber att få bekräfta det med detta inlägg.

Regeringen tyckte sig veta bättre och hade visioner om en mycket

snabb konjunkturuppgång, full sysselsättning och allmänt gyllene tider. Ja, inte ens när LO-ekonomerna kom med sin rapport tycktes regeringen börja tvivla på sin klokskap. Man visste bättre. Nu har det kommit en OECD-rapport som visar att den svenska tillväxttakten ligger klart *sämst* bland alla OECD-stater. Vi har blivit det varnande exemplet för andra.

Kan inte ens denna rapport leda till en omprövning av regeringens ekonomiska politik -- ja, då är det verkligen fara å färde. Fortsätter denna utveckling kommer vi att hamna i ett samhälle där förhållandevis få produktivt arbetande människor måste ta hand om allt fler människor utan arbete eller meningsfull sysselsättning, med allt vad det kan komma att betyda av jäsande socialt missnöje i samhället.

Konjunkturinstitutets höstrapport ger besked om att den svenska ekonomin förbättras långsamt i år. Bruttonationalprodukten ökar med endast drygt 2 procent och förutses nästa år öka med 4 procent, vilket dock inte är tillräckligt för att bära upp full sysselsättning. För att nå det målet måste bruttonationalprodukten stiga med ytterligare 2,5 procent nästa år. Vad vi således vid det här laget kan konstatera är att den av finansminister Sträng under en längre tid förberedda och nära förestående -- som han brukar uttrycka det -- konjunkturuppgången är mer än ett år försenad. Och den förseningen kan inte skyllas på utlandet.

Förra gången utgick konjunkturinstitutet från arbetshypotesen att ett internationellt uppsving kunde väntas andra halvåret 1972. Skedde det, så var en gradvis ljusning i Sverige att vänta. Men om man nu läser institutets intressanta internationella översikt, så finner man att den ekonomiska aktiviteten har varit hög i en lång rad av Sveriges viktiga avnämländer. I Förenta staterna har exempelvis högkonjunkturen nu varit i gång så länge att man snarast kan räkna med att tillväxten kulminerar under innevarande år. Västtyskland registrerade en kraftig tillväxt 1971, och den har fortsatt under första halvåret 1972. Frankrike och Norge fortsätter sin långa rad av fina tillväxtår. Frankrike kan för 1971, 1972 och 1973 redovisa en ökning av nationalprodukten på mellan 5 och 6 procent varje år, och i Norge har tillväxten under samma tid legat på 4,5--5 procent. Ja, t. o. m. Finland, vårt broderland i öster, har bättre resultat att peka på än Sverige. År 1971 ökade Finlands bruttonationalprodukt med 2 procent, vilket kan jämföras med Sveriges 0,6 procent, och 1972 med 4,5 procent mot Sveriges 2 procent. Även för 1973 tyder prognoserna på en snabbare tillväxt i Finland än i Sverige.

I konjunkturrapportens slutkapitel för man sedan ett mycket intressant resonemang om den produktion som Sverige har gått miste om 1971 och 1972, då produktionsresurserna inte var fullt utnyttjade. Där sägs det att vi, som man uttrycker det, har tappat 3,5 procent av bruttonationalproduktens tillväxt 1971 och att vi kommer att tappa 1,5 procent under 1972. Detta gör sammanlagt 5 procent eller i kronor räknat i runt tal 9 miljarder. Under en tvåårsperiod har vi sålunda missat 9 miljarder. Det är mycket pengar för ett land som vårt.

Även nästa års tillväxt på ca 4 procent kommer att ligga under vad Sverige borde kunna prestera, och för att få full sysselsättning för den tillgängliga arbetskraften borde den ekonomiska aktiviteten enligt institutets beräkningar öka med 6,5 procent under 1973.

Här finns sålunda ett gap mellan den troliga tillväxten på 4 procent och den potentiella tillväxten på 6,5 procent, som enligt all gängse ekonomisk teori borde tala för att olika former av stimulansåtgärder sättes in. Som bekant har regeringen nu under de senaste dagarna aviserat stimulansåtgärder åt industrin, och de är naturligtvis välkomna. Men jag vill göra det tillägget att åtgärderna som vanligt kommer för sent. Dessutom har jag den uppfattningen att de inte är tillräckliga. Genom att ATP-uttaget inte höjs nästa år sparar näringslivet en bråkdel av vad det får ge ut på den höjda löneskatten. På längre sikt har de föreslagna åtgärderna knappast någon betydelse, och det utsägs också att de flesta av stimulansåtgärderna har kortvarig karaktär.

Om de föreslagna åtgärderna inte får den effekt som regeringen hoppas, kan vi räkna med en oförändrat hög arbetslöshet framöver i år och kanske också nästa år. I dag skulle det behövas i runt ral 378 000 nya arbeten för att tillgodose kraven från de personer som är arbetslösa, som är partiellt arbetslösa, som önskar heltid, och vidare för att skaffa arbete åt dem som är sysselsatta i beredskapsarbeten, arkivarbeten och yrkesutbildningskurser för arbetslösa. Mot denna höga siffra -- 378 000 - kan ställas de 25 000 lediga platser som fanns anmälda hos arbetsförmedlingarna i oktober månad.

Trots näringslivets varningar, trots LO-ekonomernas kritik mot den förda ekonomiska politiken, trots den avslöjande OECD-rapporten och trots konjunkturinstitutets dystra rapport om vår svaga ekonomiska utveckling är regeringen fortfarande optimistisk och tror att en ordentlig högkonjunktur väntar oss kanske redan innan vintersnön töat bort. Herr Brundin har tidigare i dag i samband med ett interpellationssvar varnat för att denna högkonjunktur kan låta vänta på sig, och jag vill gärna instämma i det. I proposition 125 avseende konjunkturstimulerande åtgärder säger finansminister Sträng på s. 14, att utsikterna för det framförliggande året pekar mot en klar uppgång. Och han fortsätter: "Risken för att denna uppgång leder till en överhettning får inte förbises."

Ett stöd i sin optimism tror sig finansministern ha funnit i stigande investeringssiffror. Jag vill därför säga några ord om investeringarna och deras inriktning. Det är väl mer än tveklaktigt om de investeringar som ger herr Sträng underlaget för hans optimism är sådana, att de *snabbt* kan öka vår internationella konkurrenskraft och därmed ge näringslivet den lönsamhet som behövs för att skapa trygghet åt både företag och anställda. En stor del av dessa investeringar ligger nämligen på miljösidan. Sådana miljöinvesteringar är utan tvivel både nödvändiga ur social synpunkt och på längre sikt lönsamma, men i stort sett räddar de inte dagens situation. Och resterande investeringar är till övervägande del -- framför allt när det gäller de mindre och medelstora företagen -- rent defensiva. Näringslivets offensiva investeringar syftar ju till att öka eller förnya produktionen så att företagen får offensiva vapen i kampen med utländska företag både på hemmamarknaden och på de utländska marknaderna. Offensiva investeringar betyder oftast utvidgad verksamhet med ökad sysselsättning. De defensiva investeringarna har ett helt annat ändamål, nämligen att ersätta den på grund av indirekta skatter av typen

löneskatt dyrbara mänskliga arbetskraften med maskiner så att företagen kan hålla näsan över vattnet och klara en konjunkturnedgång. De defensiva investeringarna är sådana man tar till vid alltför låg lönsamhet, medan de offensiva investeringarna framför allt görs av lönsamma företag. Det är mycket allvarligt att en stor del av det svenska näringslivet nu måste hålla sig på defensiven.

Regeringen anser sig av vissa uttalanden att döma ha vidtagit kraftfulla åtgärder mot sysselsättningskrisen. I sin nyss framlagda proposition beräknar regeringen de ökade kostnaderna för sysselsättningskrisen till 1 500 miljoner kronor, men av dessa pengar går inte mindre än 900 miljoner kronor till AMS. Jag erkänner gärna att man genom arbetsmarknadsstyrelsen gjort åtskilligt för att lätta de värsta bekymren för de många som drabbas av arbetslöshet. Men beredskapsarbeten blir aldrig meningsfyllda jobb för människorna, och de övriga välmenande AMS-åtgärderna med hjälp åt viss företagsamhet är tyvärr ingenting annat än lappar på en mycket trasig kostym. Dessa åtgärder har inte någon avgörande betydelse för en konjunkturförbättring, och de kan inte övervinna den lönsamhetskris som måste besegras för att återskänka näringslivet offensivandan. Den framtidstro som många i dag efterlyser måste fram om vi skall få ett ökat välstånd här i landet.

Regeringens politik måste därför gå ut på att förbättra företagets lönsamhet. Detta är *kärnpunkten* i arbetslöshetskrisen, men regeringen har nogsamt undvikit åtgärder för lönsamhetsförbättring. Ett medel för detta är en sänkning av den indirekta beskattningen på företagsamheten. Man kan inte möta arbetslösheten genom skatt på sysselsättningen. Det är, herr talman, fel medicin! Just nu behövs mindre av visioner och teorier och mer av verklighetssinne.

Och verkligheten, herr talman, är betydligt dystrare än vad regeringen tycks tro. En vetenskaplig undersökning av företagsamheten, som gjorts i Skånekommunen Bjärnum på uppdrag av kommunen och näringsrådet i Kristianstad, visar att inte mindre än en tredjedel av de anställda arbetar i företag som förr eller senare kan väntas få svårigheter. Bara 40 procent av de anställda arbetar i företag med utmärkt lönsamhet och 25 procent i företag med medelgod lönsamhet. Utredaren, fil. mag. Wilhelm Otto säger om sin utredning i Bjärnum, att den skall betraktas som en väckarklocka med tanke på att så många företag i dag har en ogynnsam lönsamhet. Därför är det berättigat att i dag ställa frågan – och jag ber att få göra det, även om ingen av regeringens ledamöter är närvarande: Hur många väckarklockor skall regeringen behöva höra innan den lämnar drömmarna för att ta itu med vardagens bekymmer? Från näringslivshåll riktar vi i dag den frågan till regeringen. Vardagens största bekymmer är, trots allt vackert tal, den bristande lönsamheten, den otillräckliga eller obefintliga vinsten. Vinsten har av många kommit att betraktas som någonting fult, och det tycks ingå i regeringens filosofi att företagets aktieägare eller de enskilda företagen inte skall ha någon avkastning på kapitalet. Man tycks inte vilja acceptera kapitalet som ett av flera arbetsredskap inom näringslivet. För många företag är förräntningen av det i företaget arbetande kapitalet lägre än bankräntan. Och sedan klagar man på bristande investeringsvilja när det i själva verket är fråga om

förmåga, nämligen otillräcklig förmåga att genom räntor betala för produktionsfaktorn – eller kalla det gärna arbetsredskapet – kapital.

Herr talman! En politik som belastar företagens produktionskostnader bl. a. genom indirekta skatter på arbetskraft och därmed minskar lönsamheten omöjliggör de offensiva investeringar som behövs för att skapa ökad sysselsättning. Regeringens politik med i första hand selektiva insatser har medfört en minskning av investeringarna, sysselsättningen och framstegstakten. Näringspolitiken måste utformas med generella stimulansåtgärder och inte genom punktinsatser, som bara är ett smärtstillande medel.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Vår sysselsättning inom industrin håller på att minska sedan slutet av 1960-talet. Enligt folkräkningarna 1965 och 1970 sjönk den andel av arbetskraften som sysselsätts inom tillverkningsindustrin med 4,5 procent. Det betyder att ungefär 48 000 jobb försvann.

Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar – AKU, som de kallas -- har med sin urvalsmetod visat att för tredje kvartalet 1972 industrissysselsättningen gått ytterligare ner i jämförelse med samma kvartal 1970. Av betydelse i de här sammanhangen är att inte bara industrissysselsättningen sjunkit utan också den totala sysselsättningen gått tillbaka, trots att befolkningen i aktiv ålder -- 18 t. o. m. 66 år -- ökat med drygt 300 000 under denna tid. Räknat per 100 invånare i aktiv ålder har sysselsättningen gått ner med mellan 4 och 5 arbetstillfällen efter folkräkningarna 1965 och 1970. Också enligt arbetskraftsundersökningarna sjönk antalet av de under tredje kvartalet 1972 totalt sysselsatta i jämförelse med samma kvartal 1970.

Mellan folkräkningarna 1970 och 1965 försvann inom Norrlandslänen jämte Dalarna och Värmland -- de s. k. skogslänen -- drygt 50 000 arbetstillfällen. För min del håller jag sannolikt att utvecklingen under innevarande femårsperiod, 1970–1975, kan bedömas så, att ytterligare 50 000 jobb kommer att försvinna för människorna inom detta område, om inte en ny politik åstadkommes.

Om 50 000 nya arbeten skall skaffas fram inom industrin, där i genomsnitt varje arbetsplats kostar 200 000 kronor, innebär det ett krav på 10 000 miljoner kronor för företagsutbyggnad. Varifrån skall pengarna komma? På vilka objekt skall de satsas? Vem skall äga pengarna? Vilken näringspolitisk huvudinriktning skall satsningen ha? Var finns den organisation som skall kunna genomföra och hålla i denna utveckling? Räcker industridepartementet till för en sådan arbetsuppgift? Har det departementet pengar, befogenhet och kompetens i övrigt för en sådan arbetsuppgift? Man har anledning att ställa sig åtskilliga frågor inför den verklighet vi har framför oss.

Utvecklingen pekar för de närmaste två à tre decennierna mot att bara hälften så många arbetare och tjänstemän kommer att kunna få sysselsättning inom industrin i jämförelse med den andel av Sveriges befolkning som i dag sysselsättes inom industrin.

Vi står nu inför helt nya arbetsuppgifter politiskt, ekonomiskt och industriellt. Vi har hittills i detta land utvecklat en arbetslöshetspolitik,

som varit ganska bra. Den har syftat till att hjälpa de ca fem procent av arbetskraften som är arbetslösa, så att en stor del kunnat få beredskapsarbete, omskolningskurser, arkivarbete, skyddat arbete eller kontantunderstöd. Vad vi i många år har saknat är en långsiktig och medvetet utformad näringspolitik, som syftar till att trygga jobben för de ca 95 procent av arbetskraften som har sysselsättning och som också syftar till att höja den siffran.

För arbetslöshetspolitiken har vi byggt upp en omfattande organisation, främst genom AMS. För näringspolitiken finns det inte någon motsvarande välutvecklad organisationsapparat. Den skulle förutsätta bl. a. att regeringspolitiken måste moderniseras.

1. För att skapa organisatoriska förutsättningar på centralt håll för en framgångsrik näringspolitik skulle vi behöva få ett departement för allmän näringspolitik genom ombildning av något av de nuvarande. På samma sätt som regeringen under 1800-talet sammanförde den näringspolitik som då bedrevs, dvs. jordbrukspolitik, till *ett* departement i stället för att ha ärendena spridda på flera är det nu nödvändigt att ta fram en motsvarande organisatorisk modernisering av regeringspolitiken för näringspolitikens del.

2. Den statliga företagsverksamheten inom bolagsgruppen svarar för ca 40 000 anställda och inom affärsverksgruppen för ca 160 000 anställda. Ansvaret för en framgångsrik sysselsättningsutveckling inom denna grupp bör på regeringsnivå ligga hos ett speciellt departement för den statliga företagsverksamheten. Det departementet, med underställda företag, bör ha det avgörande ansvaret och möjligheterna för att industriellt utveckla dessa företag så, att de kan bidra till att skapa nya arbetstillfällen, särskilt inom stödområdet. Där har regeringen ett speciellt ansvar som arbetsgivare, bl. a. mot bakgrund av att den statliga företagsgruppen minskade sin sysselsättning genom att rationalisera bort 10 000 fler arbetsplatser under tioårsperioden fram till 1970 än man skapade. Detta gäller enbart vad som skedde inom Norrlandslänen.

3. På cirka två generationer har Sverige förvandlats från ett jordbruksamhälle till ett industrisamhälle. Över en miljon människor kom i kläm under den utvecklingen och emigrerade. Nu kommer Sverige på *en* generation att förvandlas från ett industrisamhälle till ett icke industrisamhälle. Flera hundratusentals människor kommer att behöva lämna sina gamla och invanda arbetsplatser och ställa om sig till nya. Den omställningen kan leda till att åtskilliga tiotusentals människor kommer i svårigheter – svårigheter som inte alltid på ett tillfredsställande sätt kan lösas enbart genom avgångsvederlag, omskolning eller för tidig pensionering, utan som fordrar en ännu mer utvecklad arbetsmarknadspolitik från samhällets sida. Det bör vidare vara möjligt att ge dem som en längre tid arbetat i hårt industriarbete och skiftarbete en möjlighet att komma över till lättare servicearbete. För att regeringen bättre skall kunna svara för det samhälleliga arbetet på det här området bör ett särskilt arbetsmarknadsdepartement inrättas genom ombildning inom departementsgruppen.

4. Nya organisatoriska förutsättningar måste skapas för att säkerställa finansieringen av de nya industriella arbetsplatserna, när de gamla

försvinner, och för att modernisera och förbättra miljön kring och på de arbetsplatser som redan finns och kan få bli kvar. Enbart de 50 000 arbetsplatser som jag nyss nämnde, som kan väntas försvinna inom skogslänen under innevarande femårsperiod, skulle, om de ersattes med nya industriella arbetsplatser, fordra ett kapital av ca 10 000 miljoner kronor totalt. Intressant i dessa sammanhang är också att jämföra den satsning som omtalas i propositionen 111, som vi i dag behandlar, att den statliga satsningen på LKAB, NJA och ASSI i Norrland kommer att uppgå till ca 2 000 miljoner kronor för att säkerställa de arbeten som där finns och för att öka sysselsättningen med troligen knappa 1 000 arbetsplatser. Betydande belopp åtgår således för att modernisera gamla arbetsplatser så att de kan bli kvar trots skärpt internationell konkurrens. Det räcker inte att förutsätta att det privata näringslivet skall orka spara ihop erforderliga medel för att bygga om gamla arbetsplatser och skapa nya för att därigenom förverkliga våra krav på full sysselsättning. På ett genomtänkt sätt måste de pengar som staten kan tillföra och de pengar som löntagarna via ATP-fonden kan sätta in för att trygga sin egen framtid och fulla sysselsättning, slussas över i praktiska investeringar, förberedande av forskning och utvecklingsarbete, yrkesutbildning och marknadsföring. De statliga pengarna och löntagarnas ATP-pengar måste kunna satsas inom ramen av en väl avvägd och medveten näringspolitik, framtagen inom regeringen för det departement för allmän näringspolitik som måste tillskapas. Men också nya juridiska och organisatoriska former fordras för den nya arbetsuppgiften, när det gäller bl. a. ATP-pengarins inlussning i meddelägande i näringslivet.

5. Vid sidan av nya organisatoriska åtgärder på det centrala planet för att vi skall kunna driva en framgångsrik näringspolitik i avsikt att trygga full sysselsättning och social utveckling måste också på det regionala området nya förutsättningar skapas. Även om vi genom nya centrala organisatoriska förutsättningar skapar en grund för näringspolitiken, så måste de företagsnära och praktiska besluten i betydande omfattning genomföras närmare människorna och företagen, dvs. på regional nivå.

Den arbetslöshetsbekämpande politik som nu bedrivs i form av beredskapsarbeten och lokaliseringspolitik bör förändras på följande sätt:

6. Regeringen beslutar hur mycket pengar som kan satsas för dessa ändamål. AMS svarar för den regionala kvoteringen. Satsningen meddelas i så god tid, att förnuftiga regionala förberedelser kan göras, så att pengarna kommer till bästa möjliga användning. Det förutsätter rimlig tid för planering och förberedelser av olika slag, men också att tillräckliga medel i god tid avsättes för planeringsarbetet.

7. Gentemot varje region eller län fungerar AMS såsom övervakare för de pengar som lämnats. Det betyder att AMS skall ha vetorätt inför de förslag som framlägges från länshåll. Detta för att hindra att inom olika regioner satsningar göres på ett oekonomiskt sätt, t. ex. genom alltför likartade projekt.

8. AMS svarar för den löpande övervakningen och revisionen av de använda medlen.

9. AMS fungerar gentemot regionerna som konsult- och upplysningsorgan, vilket med sin riksomfattande överblick, sin tekniska och

kommersiella förmåga kan ge tips om vad som kan vara värt att satsa på.

10. Möjlighet till samordning och samkörning måste skapas ekonomiskt och juridiskt för den nu mycket omfattande regionala organisationsapparaten, som vuxit upp genom tillfälliga beslut under många årtionden. Detta är nödvändigt bl. a. med hänsyn till nödvändigheten att snabbt kunna behandla ärenden som gäller sysselsättning i stället för arbetslöshet för såväl människor som företag. Tiden är en avgörande faktor i dessa sammanhang.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga att alltför många har nu under alltför lång tid alltför passivt väntat på att en internationell konjunkturuppgång skall komma till Sverige och återigen lyfta in oss i det lyckliga tillstånd av full sysselsättning som vi hade under 1960-talet. Den internationella konjunkturuppgången kommer, men vi har ingen anledning att räkna med att den kommer att ge oss full sysselsättning igen. Vill vi ha full sysselsättning förutsätter det att vi själva skapar en god grund därför.

Vad vi nu behöver är en offensiv regeringspolitik för att säkra sysselsättningen, trygga reallöneutvecklingen och lägga grunden för en vidare social utveckling. Regeringen måste komma fram snabbt till nya arbetsformer för att kunna trygga utvecklingen för oss i en värld med skärpt internationell konkurrens, där de multinationella företagen växer snabbare än andra, där nya tekniska och kommersiella förutsättningar ger möjligheter för konkurrenter att använda billig arbetskraft från mer eller mindre underutvecklade länder och kombinera den med modern, högeffektiv teknik.

Nu gäller det inte detaljer i vår politik längre. Det gäller att snabbt få fram en ny helhetspolitik som grund för en offensiv näringspolitik. Det är det enda sättet för oss att förverkliga våra gamla krav på full sysselsättning och fortsatt social utveckling. Det ligger i våra händer att ta vara på de möjligheterna. Det ligger i våra händer att låta de möjligheterna glida ifrån oss.

Fröken MATTSON (s):

Herr talman! Vi hade häromnatten en liten diskussion om kvinnornas jämlikhet. Timmen var sen, och det finns anledning att nu i den allmänpolitiska debatten fortsätta med de tankegångar som fördes fram här från talarstolen.

Jag vill emellertid peka på att sedan dess en hel del ganska väsentligt har hänt. Det mest väsentliga är väl det möte på Harpsund, som statsminister Olof Palme i går hänvisade till, dit representanter för arbetsmarknadens parter och politiska och ideella kvinnoorganisationer var inbjudna för att diskutera riktlinjer för direktiven för den delegation för jämlikhet som skall tillsättas i kanslihuset.

Olof Palme sade i går att man var överens om en punkt som det mest väsentliga: grunden för kvinnans likställighet skall läggas i arbetslivet. Det förtjänar att tilläggas att den enigheten var fullkomligt total bland de politiska och opolitiska kvinnoorganisationer som var närvarande, nämligen Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Fredrika Bremer-förbundet, Husmodersförbundet Hem och samhälle samt socialdemokraternas, folk-

partiets, centerns och moderaternas kvinnoförbund samt Vänsterkvinnornas organisation. Vi är alltså överens om att det är i arbetslivet som kvinnorna skall nå sin jämställdhet, eller som det också kan uttryckas: Vad som krävs är att ge dem möjligheter och mod att ta steget ut i arbetslivet för att uppnå självtillit, ekonomisk självständighet och trygghet samt bättre hälsa – det senare dock icke hämtat från våra anteckningar vid överläggningar i Harpsund, utan från den debattbok som centerns kvinnoförbund givit ut.

Det är alltså i arbetslivet som jämlikheten skall grundas. Jag tror det är värt att peka på att vi just nu har en lång rad färdiga utredningsresultat som också ansluter sig till den åsikt vi var eniga om på Harpsund. Jag syftar på familjelagssakkunnigas betänkande, som för närvarande är remissbehandling – man har t. o. m. börjat sammanställa remisserna. I utredningen är vi överens om riktlinjerna så som de skisserades i direktiven, nämligen att äktenskapet skall betraktas som en frivillig samlevnad mellan två ekonomiskt självständiga individer. Även om vi har hela avsnitt av de ekonomiska rättsverkningarna kvar, är det ingen av oss som har vänt sig mot den synpunkten. Det är alltså en mycket enig utredning som har lagts fram på den punkten.

Vi har vidare familjepolitiska kommitténs betänkande Familjestöd. Vi har också barnstugeutredningens betänkande. Att jag nämner de här tre utredningarna är för att peka på hur samstämmiga de egentligen är med tankegångarna i det familjepolitiska program som Socialdemokratiska kvinnoförbundet står för och som Nancy Eriksson höll ett fint orienterande anförande omkring. Det har två huvudpunkter. Den första är att främst skall vi slå vakt om barnens trygghet. Den andra är att det är i arbetslivet som jämställdheten går att genomföra. De tankegångarna återfinns och får stöd i alla de tre utredningarna.

Man kan t. ex. peka på familjepolitiska kommittén, som framhåller att minst lika angeläget som att bygga ut kontantstödet till barnfamiljerna är att genom en utbyggnad av samhällets barntillsyn göra det möjligt för föräldrarna att ha förvärsarbete. Man understryker också mycket kraftigt att det är barnens rätt och behov av social utveckling genom gruppsamvaro som är det främsta motivet för en ökad satsning på barntillsynen.

Man kan också till stöd för våra tankegångar, tankegångar som alltså delas på många håll, citera ur förskolebetänkandet, i vilket man utifrån barnens trygghet och utifrån tanken, att det i ett bättre och riktigare samhälle än i det vi har i dag skall vara möjligt att förena föräldraskap med arbetsliv och med fritidssamvaro, peka på en förändring av arbetslivet. Föräldrarnas långa arbetstider och de effekter som de får på barnen diskuteras ingående. Vi har från förbundets sida som ett av våra huvudkrav en successiv arbetstidsförkortning till sex timmar per dag.

I utredningen säger man att arbetsmarknadens parter bör ta upp frågan om familjerollen och arbetstidens förläggning i sina förhandlingar. Det heter vidare att sett i det långa perspektivet måste samhälle och arbetsliv skapa bättre förutsättningar för barnfamiljerna att fungera. Ytterst är det en fråga om hur långt samhälle och arbetsliv är berett att solidarisera sig med barnen och deras rättigheter. En prioritering av

småbarnsföräldrars behov av bättre arbetstider bör eftersträvas. Detsamma gäller för äldre eller svagpresterande människor över huvud taget.

Med stöd av detta vill jag verkligen återigen mycket bestämt hävda att vårt program – som nu diskuteras långt utanför det här huset – har ett brett stöd; att det är helt anpassat till tiden och att det långsiktigt sett har alla förutsättningar att bli en riktlinje för vårt framtida politiska handlande.

Det är därför jag tycker det är egendomligt att kunna notera hur man – kanske omedvetet men säkert många gånger mycket medvetet – har velat förvanska det; hur man utifrån en del av tankegångarna i vårt program har fullföljt presentationen till det mest groteska och horribla, i akt och mening att väcka en känslostorm och att självfallet kunna spela vidare på det, fram till valrörelsen inte minst.

Jag har själv varit journalist och läser oerhört mycket tidningar, och jag trodde i varje fall att jag i det närmaste hade upphört att förvånas, men jag har blivit både förbluffad och förtretad över att få läsa den mängd pressklipp där det sägs att Socialdemokratiska kvinnoförbundet och jag som dess representant kräver förbud för hemmafruar – hur vi bildligt talat med piskan vill tvinga ut alla hemmafruar på arbetsmarknaden. Priset tror jag tas av Nya Wermlands-Tidningen, som i slutet på förra månaden helt enkelt skrev att det vi innerst inne syftar till är att avskaffa hemmet.

Jag skall be att få citera ett stycke ur ledaren i fråga: "Men den socialdemokrat som vill vara konsekvent i sitt handlande bör givetvis se till att de enskilda hemmen avskaffas så fort som möjligt. I stället bör medborgarna beredas möjligheter att övernatta på hotell." Som enda grundval för detta påstående och denna kommentar citerar man tankegången att enda möjligheten att häva kvardröjande diskrimineringar är att åstadkomma full jämställdhet mellan kvinnor och män ute i arbetslivet. Det är alltså exakt detsamma som vi alla enades om på Harpsund och som återkommer i de tre utredningar jag tidigare helt kort har berört.

Det är väl också ungefär samma avsikt som ligger bakom talet om att vi vill avskaffa kvinnornas valfrihet. Jag försökte häromnatten från denna talarstol – jag säger "försökte" eftersom jag inte är säker på att de män som deltog i debatten helt har tänkt igenom problematiken; det krävs rätt stor tankemöda för detta och även ganska stor erfarenhet av den diskriminering av kvinnorna som fortfarande råder på många håll – förklara varför vi långsiktigt inte kan ange valfriheten som riktlinje för vårt politiska handlande. Vi måste få död på valfrihetsmyten, för om man drar ut valfrihetens alla konsekvenser, hamnar man i så enorma och ekonomiskt omöjliga utgifter att det icke går att genomföra full valfrihet mellan hem och förvärsarbete för män och kvinnor. Konsekvenserna skulle bli orimliga. Därför hävdar vi mycket bestämt att möjligheterna att genomföra kvinnornas jämlikhet i arbetslivet långsiktigt måste sättas upp som vårt främsta mål. Valfrihetsmyten i dess yttersta konsekvenser kan aldrig någonsin omsättas i praktiken.

Nu säger man att vi har sagt nej till valfriheten. Det är också någonting som ytterligt ingående borde diskuteras. Vi har funnit att valfriheten icke

existerar i dag t. ex. för en ensam förälder eller för en kvinna som är gift med en lågavlönad man. Den kanske finns i några ytterst välutbildade och ekonomiskt välställda familjer, men den existerar inte i stort. Vi har inga möjligheter att genomföra den. När vi skisserat det långsiktiga målet för ett samhälle som är barnvänligt och som gör det möjligt för familjer att umgås och ha en bättre och meningsfullare samvaro inom familjens ram i ett annat arbetslivssystem, har vi sagt att det är arbetslivets villkor som måste ändras.

Med det har vi inte sagt, som det påstås på många håll – som det skrivs på många håll och som det sägs på många håll – att vi vill ta bort den ringa valfrihet som existerar i dag. Den är alldeles omöjlig att eliminera i dag. Det är omöjligt, rättare sagt, att föreskriva att det inte skall finnas någon möjlighet för dem som nu är hemmavarande att vara hemma.

Det är ju alldeles horribelt! Vi varken vill eller kan förbjuda dem som är hemma och vårdar hem och barn att stanna hemma. Vi har den allra största uppskattning för det arbete de utför i dag. Vi diskuterar en framtidsmodell. Det är ju det som ligger till grund för det program som har diskuterats och som förmodligen kommer att diskuteras oerhört mycket.

Dagsläget är någonting annat. Jag vill erinra om att direktiven till familjelagssakkunniga satte den ekonomiska självständigheten som den princip vi var tvungna att arbeta efter. Men där talades också om att vi i arbetet måste gå fram med största varsamhet, att man kanske måste ha en del övergångsbekymmer, eftersom förhållanden skiftar från region till region, eftersom det är skillnader i möjligheterna för olika generationer och eftersom man är tvungen att också ta hänsyn till läget som det är i dag. Läget i dag har vi också med som utgångspunkt i vårt program.

Ungefär samtidigt som dåvarande justitieministern Kling skrev direktiven till familjelagssakkunnigas utredningsuppdrag, syftande till en nyckellag, som kommer att ha stort inflytande på samhällsutvecklingens inriktning i övrigt – med tankegången om mäns och kvinnors ekonomiska jämställdhet – skrevs det också äntligen en proposition om utomäktenskapliga barns arvsrätt. I den föreslogs med tanke på att många kvinnor som blir änkor inte har möjlighet att skaffa sig en ny tillvaro ute på arbetsmarknaden att värdet av det som hustrun får behålla i boet skulle höjas till tre gånger basbeloppet.

Man får alltså ställa framtidsvisionerna mot realiteterna eller, som Landsorganisationen säger i sitt remissyttrande över förslaget till ny familje- och äktenskapslagstiftning: Principiellt och långsiktigt skall vi arbeta efter att alla skall vara ekonomiskt oberoende. Ingen skall vara beroende av en annan för sin försörjning. Men man får icke glömma bort verkligheten som den är i dag, nämligen att det finns kvinnor i åldrar som har svårt att komma ut, omskolas, få arbete. Det finns olika delar av landet där det är ganska svårt för kvinnor över huvud taget att få sysselsättning. Det finns kvinnor som av olika omständigheter är hemma och skall ha rätt att vara hemma och sköta sina barn. Man måste sätta målet långsiktigt, men se på verkligheten också. Och det vill jag – för att fortsätta den avbrutna debatten från onsdagsnatten eller torsdagsmorgo-

nen – mycket bestämt säga ifrån: Vi tar kommentarerna i den borgerliga pressen med mycket stor ro. Vi tror icke att de går hem. Vi tar också talet om att vi vill ta bort valfriheten med mycket stor ro. Vi för en ideologisk debatt om ett framtida samhälle med målsättningen att det är i arbetslivet, och först och främst i arbetslivet, som jämställdheten skall genomföras. Vi säger det i vårt program, vi kommer att föra den diskussionen, och vi har – som sagt – stöd från en lång rad statliga utredningar, där partierna på denna punkt i princip är överens.

Herr tredje vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Fru OLSSON i Hölö (c):

Herr talman! Utgångspunkten för samhällets politik måste vara att män och kvinnor fungerar som självständiga och ekonomiskt oberoende individer med samma möjligheter och villkor i samhället och samma skyldigheter och ansvar för sina barns omvårdnad och uppfostran. Det är förvärvsarbete utanför eller i det egna familjeföretaget som skall utgöra grunden för trygghet för både kvinnor och män.

Ja, så var inledningen till ett uttalande som centerns kvinnoförbund antog vid en konferens helt nyligen, och det är också partiets utgångspunkt i arbetet för dessa till synes självklara mål. Men för många är de inte så självklara, för då skulle vi inte ha så stora olikheter i arbetslivet, så många arbetslösa kvinnor, så många hinder för två föräldrar att förvärvsarbeta som vi har. Vi har alldeles för litet ansvar från samhället för barntillsyn t. ex.

Vi har i dag arbetsvillkor som är så barnovänliga att de omöjliggör för föräldrarna att göra en god förvärvsinsats och på samma gång ha erforderliga kontakter med sina barn. Ett ord har i debatten på senaste tiden blivit mycket laddat, nämligen ordet valfrihet. För vår del ser vi arbetet med vård och uppfostran av egna barn i låg ålder som ett lika gott arbete som att vårda andras barn, och det bör också värderas därefter. Vi anser att en av föräldrarna skall kunna ägna sig åt detta – det behöver inte nödvändigtvis vara mamman. Föräldrarna skall också kunna dela på arbetet genom en i lag inskriven rätt att under småbarnsåren ha kortare arbetstid.

Genom att föreslå valfrihet för föräldrarna när barnen är små anser vi oss vara neutrala till olika arbetsinsatser och var de utföres. Men däri ligger inga värderingar och inga pekpinnar till föräldrarna att så här skall ni göra! Vi säger inte: Det är bättre för barnen om ni stannar hemma. För det vet vi inte, men vi vet, att en mamma som mer eller mindre tvingas att vara hemma många gånger har svårt att fungera bra.

För andra är det helt naturligt att sköta sina barn själva. Men vi anser att föräldrarna skall avgöra det själva, och vi politiker skall ge dem förutsättningar att välja. Däri är också inbegripet rätten att välja kortare arbetstid.

Jag sade att vi vet för litet om vad det betyder för barn med heldagskontakt med en av föräldrarna. Men en sak kan vi väl alla vara överens om, nämligen angelägenheten av att det finns möjligheter för

någorlunda stressfri samvaro mellan helst båda föräldrarna och barnen under någon del av dagen. Om vi värderar olika arbete lika mycket måste vi politiker också skapa förutsättningar för småbarnsföräldrar att välja.

Jag tycker att Socialdemokratiska kvinnoförbundets programskrift i stort sett är bra med undantag av att man, vilket jag har funnit – och jag har läst den rätt noga – undervärderar just värden av de egna barnen i späda ålder. Eller också är det så att man inte ser någon möjlighet att åstadkomma valfrihet under dessa år och därför ger man upp. Jag fick i varje fall det intrycket när jag hörde fröken Mattson.

Vad har vi då tänkt oss för att komma en liten bit på väg mot den här valfriheten under de år då föräldrarna har småbarn? Först och främst vill vi ha ett års ledighet vid barnets födelse. Sex månader, som det är nu, anser vi vara en alldeles för kort tid. Det är att handskas ovarsamt med barn och föräldrar att anse att föräldrar efter så kort tid skall fullgöra helt förvärsarbete: upp tidigt på morgonen, sköta spädbarn och eventuellt andra barn, i väg till barnstugan och vidare till jobbet som kanske börjar kl. 7 eller tidigare och sedan samma omgång på eftermiddagen. Vi tycker att det är att misshushålla med människor.

Ledigheten bör kunna delas mellan föräldrarna – det är vi väl numera alla överens om. Ersättning skall som nu vid de sex månadernas ledighet utgå från sjukkassan. Har man inte så hög sjukförsäkring skall den fyllas ut till minst 20 kronor per dag. Vi förordar också vårdnadsbidrag tills barnet är tre år. På grund av det ekonomiska läget måste vi börja blygsamt, men vi anser att systemet så snabbt som möjligt skall byggas ut. Från vårt parti prioriterar vi detta hårt.

Det är angeläget att fördela kostnaderna för barn, däri inbegripet vårdnaden om barn, mellan dem som har barn och dem som inte har barn i aktuell ålder. Vårdnadsbidraget skall naturligtvis utgå till alla, användningen av det är sedan valfri. Det bör även kunna diskuteras att vårdnadsbidraget, när det har blivit någorlunda stort, också skall kunna beskattas och så småningom bli så högt att det berättigar till ATP och naturligtvis då också utgöra grund för sjukpenning. Men där är vi inte ännu, och det tar väl sin tid att komma dit. Därför anser vi att ATP-år bör räknas även för barnavårdande år under en viss period. Det är ett rimligt krav, anser vi, och vi har framfört det många gånger.

Fru Eriksson i Stockholm sade i går kväll att det ger ju ingen pension om inte kvinnan arbetar före och efter de barnavårdande åren. Men naturligtvis skall hon göra det; det är för att hon inte skall tappa ATP-år på grund av att hon utför ett arbete som samhället i dag inte anser har något värde som vi förordar detta med ATP-år.

Vidare föreslår vi, som jag sade tidigare, laglig rätt till nedsättning av arbetstidens längd. Men det är för föräldrar med småbarn som vi anser att samhället skall underlätta och ge förutsättning för valfrihet. Andra grupper skall samhället inte ge några fördelar – naturligtvis med de undantag som fröken Mattson nämnde, nämligen äldre kvinnor som inte har något yrkesarbete eller som saknar utbildning. För dem måste vi ha övergångsbestämmelser. Sådana finns nu i skattesystemet. Vi har skatteavdrag för den av makarna som har inkomst om den andre maken inte har inkomst. Vi vill för all del vända på detta och ge bidrag till den som

inte har inkomst. Resultatet blir detsamma, men vi anser att vårt förslag är mer principiellt riktigt.

Vad vi sedan anser viktigt är att ge människor, män som kvinnor, möjligheter att utföra ett arbete. Det är en mänsklig rättighet som vi måste kräva att samhället ger oss.

Det finns så många hinder i dag. Arbetstillfällena saknas för många, för olika många i olika delar av landet. Och det är kvinnor som drabbas hårdast. Många kvinnor låter sig nöja med detta förhållande, även om betydligt fler nu anmäler sitt intresse och framför krav på arbete. Men det behövs också mer vuxenutbildning. Många upplever i dag att den utbildning de en gång har fått inte passar när de åter kommer ut i förvärvslivet.

Bristen på barntillsyn är i dag ett stort hinder för att båda föräldrarna skall kunna utnyttja sin självklara rätt att arbeta. Barntillsynen har byggts ut under senare år, men ändå är, som vi alla vet, bristen fruktansvärt stor. Att samhället ej här fullgör sin skyldighet går mest ut över kvinnorna – det är de som stannar hemma, det är de som blir sämre ställda senare i arbetslivet, det är de som lever utan social trygghet.

Kommunerna tycker att det kostar mycket pengar. Man räknar i regel på utgifterna, som är lätta att avläsa. Man räknar inte så mycket på det som kommer i andra vågskålen, nämligen de skatter som kvinnorna betalar, fördelen för kommunen när två förvärsarbetande fordrar endast en bostad. Man räknar inte med de bostadstillägg som inte behöver betalas ut om familjeinkomsterna blir högre, som de blir när två arbetar. Men naturligtvis bör staten betala mera av barntillsynskostnaden. Här måste stat och kommun inse sitt ansvar för att människor skall kunna få utföra arbete. Vi ser det som en förmån att få göra det; jag fick i går kväll en känsla av att fru Eriksson i Stockholm trodde att vi såg på arbete som något mycket negativt.

Vi har här i riksdagen efter stor vånda bestämt oss för särbeskattning. Ja, våndan var det socialdemokraterna som besvärades av. Men nu är i alla fall det beslutet i hamn, och då måste det följas upp med barntillsyn, så att inte frånvaron av sådan utgör ett hinder för människors arbete.

Vi talar i dag alltmer om en egenpension. Det är helt naturligt med en sådan reform, men då får det inte heller finnas hinder i vägen för att alla skall kunna bygga upp förutsättningen för sin sociala trygghet.

Här har vi en grupp som inte kommit med i särbeskattningssystemet, nämligen de som arbetar i gemensamt företag. Det är helt orimligt med ett sådant undantag, och det har aldrig här i riksdagen framförts några bärande skäl för det. Kan vi inte snart vara överens om att vi bör göra en ändring här? Alla bör ha en reell möjlighet att bygga upp sitt eget sociala trygghetssystem.

Det har under den senaste tiden blivit mer intresse för vad många kallar kvinnofrågor. Jag tycker att vi skall vidga debatten och tala om mäns och kvinnors situation i arbetsliv och samhälle, om hur de skall kunna fungera så bra som möjligt, om hur de skall bli självständiga och få självkänsla.

I dag känner många sig otillräckliga och utan egenvärde, t. ex. de som ej har arbete av olika anledningar, de som utför vårdarbete hemma men

som inte betraktas som arbetande. Andra känner sig otillräckliga på grund av att de ej räcker till för både heltidsarbete utanför hemmet och arbetet hemma. Det är också många män som upplever trycket från omgivningen att ständigt prestera mera, att kunna, som det heter, försörja sin familj och helst höja sin standard. Ofta medför det övertidsarbete, i all synnerhet som sådant är en merit och väger tungt i karriären. Men vad mister familjen av standard när en förälder inte har tid för sina barn?

Det är inte människorna som skall anpassa sig till arbetsmarknaden, utan arbetsmarknaden måste ta större hänsyn till människornas situation. Men skall vi ha en ändring måste vi hjälpas åt, inte bara genom beslut här i riksdagen utan också genom opinionsbildning. Det ligger så mycket gamla fördomar i jämlikhetsfrågorna. Vi har väl alla sådana fördomar, även om vi förnekar dem, fast vi kanske har dem litet mer eller mindre.

Vi måste påverka beslutsfattarna, dvs. i huvudsak män. Vi måste få i gång en debatt där vi kommer underfund med att vi alla har ett gemensamt intresse. Vid den konferens på Harpsund som ägde rum för några dagar sedan -- och som jag inte ännu vet så mycket om -- bestämdes att det skall tillsättas en samrådsgrupp. Jag utgår ifrån att den gruppen får en sådan sammansättning att alla synpunkter kommer med -- och att den skall arbeta, inte bara finnas på ett papper. Jag har inga förutfattade meningar i den riktningen, utan det är bara min förhoppning att gruppen skall arbeta effektivt och i god anda. Alla initiativ är angelägna och förslag är brådskande.

Men jag skulle vilja sluta med att säga att kvinnorna också måste arbeta själva mera effektivt för jämlikhet, ha högre ambition i yrke och arbete, inte låta andra bestämma. Kvinnorna är över 50 procent av befolkningen och alltså en stor påtryckningsgrupp, även om kvinnorna nu är i minoritet bland beslutsfattarna. Energiskt arbete tillsammans med männen måste medföra förändringar.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Det är kvinnornas årtionde vi lever i -- den meningen möter vi nu ofta i både tal och skrift. Alltifrån statsministerns inledningsanförande i går har talare efter talare berört de s. k. kvinnofrågorna, och jag hoppas att det bådar gott för framtiden. Kvinnorna behöver alltså inte längre ensamma kämpa för sin jämställdhet med männen på samhällslivets alla områden.

Regeringens beslut att tillsätta en samrådsgrupp för kvinnofrågor vill jag liksom de två föregående talarna hälsa med tillfredsställelse. Men ännu vet vi inte hur denna grupp skall se ut, vi vet bara namnet på ordföranden och att representanter för arbetsmarknaden skall ingå. Men statsministern antydde för oss på Harpsund att gruppen skall spegla "Harpsundsgruppens" sammansättning, och om statsministern menade allvar med det, drar jag därav den slutsatsen att gruppen blir parlamentariskt sammansatt.

Vill man förverkliga det liberala kravet "rättvisa åt kvinnorna" och nå en verklig jämställdhet mellan män och kvinnor, så måste många åtgärder vidtas, det är vi ju alla överens om här. Att barn tillsynen är avgörande för

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

kvinnans möjligheter att gå ut i arbetslivet är vi också överens om. Barntillsyn är ju dyrbar, men den måste få kosta pengar. Och ingen sätter t. ex. i fråga att den obligatoriska skolan skall få kosta pengar.

Efter 1965 har daghemsbyggandet tagit fart, även om det inte är tillräckligt. Men förvärvsarbetsföräldrar med något äldre barn än i barnstugeåldern – deras problem glömmar man bort. Det finns i landet 172 000 barn i åldern 7–10 år, vilkas båda föräldrar förvärvsarbetar eller vilka är barn till ensamstående föräldrar, och i fritidshem finns det plats för 9 700 barn. Siffrorna talar för sig själva. Vi diskuterade för en del år sedan rätt mycket om de s. k. nyckelbarnen. Det verkar ju som om vi hade accepterat deras existens. Men vi måste tänka framåt, bygga fler fritidshem eller ordna något liknande inom skolans ram och därigenom söka undgå problem som kan kosta samhället betydligt mer i framtiden.

Fröken Mattson sade nyss att man hade givit ett brett stöd till det socialdemokratiska kvinnoförbundets program. Jag vill också säga att det finns mycket i det som jag tycker är riktigt och rätt. Men det socialdemokratiska kvinnoförbundet har ju i sitt familjepolitiska program löst problemet med jämlikhet mellan könen på sitt alldeles egna sätt, och lösningen heter ett socialistiskt samhälle. Jag citerar ur programmet att "det finns klara ideologiska skillnader mellan en borgerlig och en socialdemokratisk familjepolitik". Ja, det är riktigt. Därför har vi ingen anledning att föra någon "buskpropaganda" som fru Eriksson i Stockholm i går talade om. Vi vill inte ha ett socialiserat samhälle, och vi går lugnt ut och säger det. Vi tror inte att socialiseringen är en politisk undermedicin för att skapa jämlikhet mellan könen. Utvecklingen i kommuniststaterna visar hur felaktigt detta är. Där har man förändrat verkligheten – oftast med våldsmedel – men attityderna och könsfördomarna lever vidare.

Så har vi detta med valfrihet. Häromkvällen sade fröken Mattson att Socialdemokratiska kvinnoförbundet hade gjort upp med valfrihetsmyten, och i dag säger fröken Mattson: Vi har inte förbjudit någon valfrihet. Det var någon glidning där som jag inte förstod, för det står faktiskt i programmet att förbundet har "gjort upp med valfriheten" därför att inte alla *i dag* har valfrihet! Ja, alla de kvinnor som i dag vill gå ut på arbetsmarknaden kan ju inte få arbete, men därför ger vi väl inte upp försöken att skaffa dem arbete. Alla kan i dag inte få barntillsyn, men av den orsaken ger vi ju inte upp strävandena att utöka barntillsynen. Nej, för att den 40-åriga socialdemokratiska regeringen inte lyckats skapa ett samhälle med valfrihet, så skall vi inte ge upp, tycker jag.

Vårt krav på valfrihet innebär att båda föräldrarna skall ha möjlighet att förena yrkesarbete med föräldrarollen. Det kan förverkligas genom att man skapar fler deltidjobb med bättre sociala förmåner och genom att man ger småbarnsföräldrar en möjlighet till deltidarbete. Ja, valfriheten kan också innebära att någon av föräldrarna skall kunna stanna hemma, medan barnen är små, eller kanske att man gör en uppdelning, så att den ena av föräldrarna stannar hemma en liten tid och den andra en annan tid. Början till förverkligandet av detta är vårdnadsbidraget som när resurserna tillåter måste bli större än det föreslagna.

Jag tycker inte att man skall, som fru Eriksson i Stockholm i går, fnysa föraktfullt åt en reform därför att den börjar i liten skala och man sedan kan bygga ut den. Se på folkpensionen — det är också en reform som har byggts ut. Och rätt till ATP-poäng för vård av små barn i hemmet är någonting som år efter år har förts fram i motioner här i riksdagen från folkpartiet och centerpartiet men av socialdemokraterna ständigt röstats bort. Om jag inte minns fel har fru Eriksson i Stockholm några gånger röstat med oss. Nu för man fram detta i de socialdemokratiska kvinnornas familjepolitiska program, men reformen kunde alltså redan ha varit förverkligad.

Valfrihet innebär också att man kan välja mellan olika former av barntillsyn. Människor vill forma sin tillvaro på olika sätt under olika perioder av sitt liv, och valfrihet innebär att de skall ha rätt att göra detta.

Fröken Mattson talade om att de socialdemokratiska kvinnornas syn på hemmet i några tidningar hade refererats så felaktigt. Ja, jag citerar som det står: "Trots att samhället har förändrats, hänger vi oss kvar i en idealiserad bild av hem och familjeliv." Det är klart att hemmet inte skall kastas överbord, och jag vet inte om man kanske tror att ni vill det. Barnstugan, hur bra och nödvändig den än är — för det är den — kan i alla fall bara bli ett komplement till vård och omsorg i hemmet, vare sig detta är litet eller stort, familjen är fullständig eller ofullständig. Däremot skall vi ge föräldrarna, far och mor, all hjälp i deras föräldragärning genom föräldrautbildning och familjerådgivning.

Herr talman! Jag vill sluta med att säga att målet för den liberala familjepolitiken är att genom valfrihet skapa förutsättningar för ett barnvänligt samhälle och ge samma möjligheter för kvinnor och män att på olika sätt kombinera sina roller. Valfriheten står inte i konflikt med kravet på jämlikhet mellan könen; den är tvärtom en förutsättning för en utveckling i sådan riktning.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var roligt att höra fru Fränkel tala om dagens situation. Visserligen talade hon om valfrihet, men andemeningen var densamma som jag försökte ge uttryck åt, nämligen att kvinnornas situation i dag kännetecknas av tvång och förbud. Hundratusentals kvinnor tvingas av ekonomiska skäl att förvärvsarbета, även om barntillsynen inte är ordnad på tillfredsställande sätt. Men det talar man sällan om. Man talar heller inte ofta om det ansvar som många av de borgerligt styrda kommunerna har för att det är på det sättet.

Vidare talar man mycket sällan om att hundratusentals kvinnor tvingas vara hemma därför att det inte finns något arbete för dem eller för att det inte finns plats för barnen på daghemmet. Där råder det alltså tvång. Men när vi då från vår sida kräver jämställdhet genom trygghet för barnen och genom att kvinnorna får den självklara rätten till arbete på samma villkor som männen — ja, då talar man på sina håll om tvång och förbud!

Jag finner det också nödvändigt att påpeka att det vårdnadsbidrag som både fru Fränkel och fru Olsson i Hölö här talade om är av så ytterligt liten omfattning att det aldrig kan betyda den minsta lilla valfrihet, alltså verklig, reell valfrihet. Jag tycker att man skall ha den saken klar för sig. När man talar om valfrihet måste det vara fråga om ett reellt val mellan två olika alternativ, och det kan vårdnadsbidraget aldrig någonsin bli.

Till sist vill jag helt instämma i vad fru Fränkel sade om att barnstugan skall vara ett komplement till familjen. Det hävdar vi också mycket bestämt. Och vi utgår ifrån att när föräldrarna, som vi hoppas, i framtiden bereds kortare arbetstid skall de också kunna umgås mycket mera med sina barn. Tack vare arbetstidsförkortningen behöver då barnen inte vara så länge som nu i förskola och barnstuga, och då får kanske dessa inrättningar en bättre effekt på barnen, som då inte blir lika stressade som nu.

Fru FRÆNKEL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Först vill jag säga någonting om påståendet att barnstugorna byggs ut så dåligt i borgerligt styrda kommuner. Det är ett påstående som man ofta hör, men det finns inte någon som helst grund för det. Jag har t. ex. framfört mig en utredning som gjorts i Stockholms län, och den visar att av de två kommuner som har de sämsta möjligheterna att ge barntillsyn — endast 4 procent av barnen kan där få någon tillsyn — är den ena borgerligt och den andra socialdemokratiskt styrd. De två bästa kommunerna kan ge tillsyn åt 28 procent av barnen, och även där är den ena kommunen borgerligt och den andra socialdemokratiskt styrd. Om man går igenom hela landet, så tror jag att man skall finna att det är på ungefär samma sätt.

Vad som har hänt är ju detta att vi har fått ett skattetak, som statsministern bestämt, och det är det som gör att kommunerna är tvingade att dra in på barnstugeverksamheten.

Vi har så ofta hört — det har man framfört t. o. m. här i riksdagen — att i Göteborg är det särskilt dåligt. Jag har tagit reda på hur det förhåller sig. Det har i Göteborg skett en fördubbling av antalet daghemsplatser från 1967 till 1970, en ökning från 1 600 till 3 200. Denna uppbyggnadstakt är fem gånger högre än under föregående fyraårsperiod, då socialdemokraterna hade majoritet. Folkpartiet fortsätter nu den utlovade ökningen av antalet daghemsplatser i syfte att åstadkomma ytterligare en fördubbling till år 1975. Detta sker i full enighet mellan samtliga partier i kommunfullmäktige. Jag har velat säga detta eftersom man så ofta har anfört den borgerligt styrda kommunen Göteborg som väldigt dålig i detta avseende.

Jag tyckte att jag motiverade vårt förslag om vårdnadsbidrag och tydligt talade om att det bara var en början och att jag hoppas att bidraget skulle byggas ut.

Fru OLSSON i Hölö (c) kort gemäle:

Herr talman! Fröken Mattson tror inte på vårdnadsbidrag. Naturligtvis är den summa som vi föreslår i dag helt otillräcklig. I och med detta lilla vårdnadsbidrag erbjuder man ingen valfrihet — det sade jag också. Men

eftersom vi värderar arbetet med vård av eget barn i hemmet så högt – jag försökte utveckla detta i mitt anförande – så är vi villiga att prioritera en höjning av vårdnadsbidraget i varje fall till sådan nivå att vårdnads-havaren blir ATP-berättigad.

Jag tyder det här argumentet som uttryck för en hopplöshet från fröken Mattsons sida. Eller är det så att socialdemokraterna inte ser med respekt på vården av eget barn i hemmet?

Det är alldeles riktigt att barntillsynen inte är utbyggd. Jag tycker att socialdemokrater och borgerliga i kommunerna på den punkten varit lika dåliga. Jag tycker inte vi skall tala om att det är bättre där den ena eller andra har styrt kommunen. Barntillsynen är på de flesta ställen otillräcklig. Är det inte så – jag tror det i varje fall – att det är kvinnorna, oavsett vilket parti de tillhör, som får slåss för denna verksamhet, som hårdast känner trycket av att se till att kvinnorna kan komma ut och få utföra ett arbete?

Fröken MATTSON (s) kort gemäle:

Herr talman! Först några ord i all korthet till fru Olsson i Hölö. I debattskriften från Centerpartiets kvinnoförbund har man föreslagit en tjänstledighet vid barnsbörd på ett år – Socialdemokratiska kvinnoförbundet har föreslagit åtta månader. Vi har nog ungefär samma synpunkter på detta – det är ett par månader som skiljer.

Jag kan också hålla med om att barntillsynen är mycket eftersatt i samtliga kommuner. Jag vill bara inte att det i riksdagens protokoll skall stå att det råder full enighet om barnstugeutbyggnaden i fru Fränkels och min kommun, Göteborg. De daghemsplatser som tillkommit under fyraårsperioden var projekterade på den tid socialdemokraterna hade makten. Nu råder det delade meningar, och det finns faktiskt förslag från vårt håll om en betydligt större utbyggnad av barnstugeverksamheten än den som kommer att genomföras.

Jag vill för riktighetens skull få detta antecknat till protokollet.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Efter att ha tagit del av Socialdemokratiska kvinnoförbundets skrift Familjen i framtiden och efter att ha lyssnat på referaten från förbundets kongress för några månader sedan hade man vissa bestämda uppfattningar. Efter att nu ha lyssnat till fröken Mattson måste man revidera en del av dessa uppfattningar. Fröken Mattson har i debatten både i dag och sent i onsdags förra veckan backat åtskilliga steg. Så uppfattade åtminstone jag det. Vi har nu fått en betydligt mer nedtonad framställning av Socialdemokratiska kvinnoförbundets program, i så måtto att de mest uppseendeväckande förslagen är avslipade i fröken Mattsons tappning. Jag kan inte förstå det på annat sätt än att den, på sina håll, starka kritiken mot programmet har fått kvinnoförbundet att moderera sig och inrikta debatten på ett annat sätt.

Fröken Mattson sade i sitt anförande att hon är häpen över reaktionerna mot detta program. Jag tycker, precis som fru Olsson i Hölö och fru Fränkel, att det finns mycket som är bra i den här skär-röda boken: att man på sikt skall nå fram till sex timmars arbetsdag för

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

löntagarna är utmärkt, stödet vid barnsbörd är också bra och principen om fördelning av arbetsuppgifterna i hemmet är riktig. Men det finns en del andra uttalanden — och de står på pränt i den här lilla skriften — som man inte kan komma ifrån. Det gäller hela resonemanget om valfriheten, och jag har efter dagens debatt inte blivit klokare på var fröken Mattson och kvinnoförbundet i dag står. Här finns också det klara uttalandet, att det egentligen inte går att göra någonting förrän vi fått ett socialistiskt samhälle. Här finns kravet på könskvotering och dessutom den allmänna negativism som präglar alla kommentarer kring försöken att påverka attityder och fördomar hos den allmänna opinionen — fördomar och förlegade attityder som finns inom alla partier och inom alla grupper i detta samhälle.

Jag ser detta program — och det är väl ändå det som man får utgå ifrån till dess ni antagit ett nytt — som en nyorientering. Det centrala i den nyorienteringen är att ni sida upp och sida ner predikar socialismen och använder hela ert agerande på detta område som en täckmantel för det socialistiska målet.

Fröken Mattson har i dag varit mer återhållsam, men det är som sagt programmet vi måste utgå ifrån.

Var finns nu när det gäller valfriheten i ert program ett stöd för de människor — främst de kvinnor — som även i framtidens samhälle vill stanna hemma och vårda sina barn? Fröken Mattson sade: Vi vill inte diskriminera, vi vill inte tvinga någon ut på arbetsmarknaden; önskar vederbörande vara hemma hos sina barn under de första fem, sex eller sju åren, så skall hon få det. Var finns i detta program ett stöd härför? I stället läser jag: Valfriheten gäller icke yrkesarbete eller arbete i hemmet och vård av barnen, utan det gäller yrkesarbete och barnavård kombinerat. Det är naturligtvis en typ av valfrihet, men den är ju utomordentligt snöpt, för att inte säga väldigt inskränkt.

Vi har inom moderata samlingspartiet under många år arbetat med framför allt tillsynsfrågorna. Jag är medveten om att det utgör en ganska snäv attack på dessa jämställdhetsfrågor. Men jag tror att det inom vårt parti, liksom inom andra grupper i samhället, håller på att växa fram en förståelse för att frågorna måste angripas över hela fältet. Och då, fröken Mattson, måste man inte minst rikta sig mot de förlegade attityder och fördomar som finns litet varstans i det här samhället. Jag vill dock påstå att tillsynsfrågorna — och här delar jag fru Olssons i Hölö och fru Fränkels uppfattning — utgör den viktigaste problematiken på kort sikt, trots att en hel del här gjorts under de senaste fem sex åren. Ännu i dag är det en minoritet av familjerna som löst den frågan på ett tillfredsställande sätt. Ännu i dag är det mindre än en femtedel av småbarnsfamiljerna som får daghems- eller familjedagshemsplats. Den förmånen innebär som vi alla vet en betydande subvention från samhället — subventionen uppgår till många tusen kronor per år. Alla de barnfamiljer som icke får någon daghemsplats i den kollektiva barntillsynen subventioneras inte, och deras kostnader för barntillsynen uppgår i de allra flesta fall till ungefär det belopp med vilket familjer som får daghemsplats subventioneras.

Detta kan inte vara rimligt. Ingen vill inskränka den institutionella

daghemsverksamheten. Vi är alla ute efter att bygga ut den. Vi vet att det kommer att ta lång tid. Staten har ont om pengar och kommunerna har ont om pengar. Det är tyvärr så i dagens ekonomiska läge att man drar åt här, oavsett om det är socialdemokratiskt eller borgerligt styre i en kommun. Jag tycker det var ett väl enkelt påstående både i dag och i onsdags i förra veckan att bara släppa ur sig en kommentar, att de borgerliga i kommunerna sköter detta mycket sämre. Fick vi en ordentlig statistik, blev debatten mera konstruktiv.

Det saknas alltså pengar. Samtidigt vet vi att inte varje familj i detta land anser det vara bäst att lösa tillsynsproblemet i den kollektiva formen. Det finns andra lösningar. Jag talar då inte om de något äldre barnen, där vi alla hoppas på en utbyggd förskola i framtiden, utan jag talar om barnen upp till fyra års ålder, där vi vet att många barn inte klarar av en hel dags vistelse i en kollektiv tillsynsform. Där borde det existera en valfrihetssituation för familjerna. Den skulle kunna ordnas relativt enkelt, men den valfriheten har vi inte så länge subventionerna ensidigt inriktas på daghemsvården.

Jag har ännu inte hittat något logiskt och hållbart argument, herr talman, mot en viss avdragsrätt för styrkta tillsynskostnader. Tidigare har det hetat från socialdemokraterna, att avdragen främst skulle gynna de högre inkomsttagarna. Men det problemet har ni själva avskaffat genom att höja marginalskatten till ungefär samma nivå för den stora majoriteten inkomsttagare. Om ni är rädda för att speciellt favorisera dem som har väldigt höga inkomster, vore det mycket enkelt att sätta in någon form av spärr. Det väsentliga, såvitt jag ser det, är att detta system på något sätt införs, så att det blir möjligt för de många tusentals familjer, som i dag inte får plats för sina barn i den kollektiva tillsynsformen, att lösa problemet på ett rimligt sätt.

Vårdnadsbidraget har ungefär samma konstruktion. Där säger fröken Mattson att det är en nullitet. Det är en så liten sak att den inte spelar någon roll. Jag tror att den spelar en stor roll på kort sikt. Vi talar i dag om de närmaste åren. Det är ingen idé att tala om 1980- och 1990-talen i den konkreta politiska debatten. Vi kan alla ha målsättningar, men det är dagsläget som är intressant. 400–500 kronor mera per månad i vårdnadsbidrag skulle verkligen öka möjligheten för de familjer där bägge föräldrarna vill arbeta och där man i dag har svårt att stå för de höga kostnaderna om man skall ordna tillsynen med egna medel. I familjer, där i dag bägge makarna tvingas arbeta för att få ekonomin att gå ihop, skulle kvinnan många gånger kunna stanna hemma tack vare detta extra stöd från samhället. Hur man än vrider och vänder på detta, är det en fråga om valfrihet – inte totalt, men på varje konkret område en fråga om att bygga ut friheten och möjligheterna för de enskilda familjerna.

Det finns, herr talman, många andra konkreta förslag till förändringar som skulle förbättra kvinnornas situation. Vi talade i förra veckan om arbetstiderna, om flextider och deltider. Det är intressant att man i detta program kan läsa betydligt mera positiva tongångar om detta än man kunde utläsa av omröstningssiffrorna från debatten i förra veckan, där det fortfarande fanns en återhållsam och försiktig attityd från majoriteten inom regeringspartiet mot en hårdare satsning på flextider och mot

en generell satsning på den statliga sektorn för flera deltid, någonting som konkret skulle hjälpa många kvinnor.

ATP-poängen har fru Olsson i Hölö och fru Fränkel redan tagit upp. Jag instämmer helt i deras resonemang.

Jag vill avsluta mitt anförande med att säga att detta är svåra frågor. Vi inom mitt parti gör inte alls anspråk på att ha presenterat ett fullständigt och hållbart program som på lång sikt löser dessa problem. Men jag vet att vi liksom andra partier har en god vilja. Jag tror att mycket är vunnet med detta. Vad jag ställer mig tveksam till, fröken Mattson, är om den socialistiska propaganda som nu förs fram i detta program verkligen kommer att hjälpa jämställdhetsdebatten och föra oss närmare en situation, där vi gemensamt kan besluta om konkreta reformer. Jag är rädd för att motsatsen är fallet.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall be att få läsa ur företalet till programskriften. Där står det: "Syftet är att skissera en modell av ett socialistiskt samhälle, som gör det möjligt att förena utbildning-förvärvsarbete med föräldraskap och gemensam fritidssamvaro. Detta är tyvärr långt ifrån möjligt i dag, men vi måste sträva efter att få modellskissens tankegångar genomförda på punkt efter punkt."

Vi utgår alltså i den här diskussionen icke från nuläget på alla punkter; det trodde jag var helt klart.

När jag häromkvällen verkligen försökte tala om valfriheten i dess fullkomligt obönhörliga logik – den som ekonomiskt är helt omöjlig att genomföra – sade herr Wijkman: Detta är ju idiotiskt. Det är inte bara idiotiskt, utan det är helt orealistiskt. Det vårdbidrag som diskuteras kan ju icke ge någon reell valfrihet. – Jag är rädd för att herr Wijkman inte har trängt igenom detta ordentligt. Herr Wijkman talar om att alla kvinnor skall ha sex timmars arbetstid. Det är ju inte enbart *kvinnorna* som vi talar om i den här jämlikhetsdebatten; det är ju föräldrar vi talar om, och då menar vi både man och kvinna.

Vi bör också komma ihåg att det gamla högerpartiet, som har bytt namn, under hela 1960-talet var mycket emot en utbyggnad av barntillsynen – i daghem, väl att märka. Det finns många motioner och många riksdagsdebatter som kan vittna om det. Jag tyckte jag hörde ett litet eko av detta i herr Wijkmans anförande när han nu talade om de stora subventionerna till barntillsyn i institutionerna. Att subventionera med skatteavdrag har han däremot ingenting att invända mot. Jag vill bara påpeka att vi *har* ett förvärvsavdrag i dag, herr talman.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det förvärvsavdraget vill ni ju avskaffa i framtiden.

Fröken Mattson talar mera om den framtid som ligger 10, 15 eller 20 år framåt och om en förfluten tid, då hon talar om det "gamla högerpartiet" på 1960-talet. Jag tror att fru Fränkel och fru Olsson och de som kommer efter mig här försöker tala om nutiden liksom även jag själv.

Fröken Mattson säger: Vi har inte i den här skriften i varje punkt

utgått från nuläget, utan vi skisserar en modell. Men, fröken Mattson, det vore nog vettigare och rimligare att utgå från dagens verklighet. Då sluppe vi många av de uppenbara missförstånd som uppkommit efter publiceringen av skriften.

Om man ger ut en skrift får man väl i alla fall stå för de långsiktiga målen, och det är de långsiktiga målen -- vad Socialdemokratiska kvinnoförbundet arbetar för på lång sikt -- som vi här har försökt kommentera och konkretisera för att få i gång en diskussion.

Jag har inte fått något som helst svar på de frågor jag ställt. Jag har inte fått något förtydligande om valfrihetsresonemanget. Jag citerade här något som står mitt i boken -- jag citerade inte ordagrant, men andemeningen är denna: För oss är valfriheten detsamma som arbetet och vård av barn. Man skall alltså på något sätt åstadkomma en kombination. Det är en mycket inskränkt och snöpt valfrihet, sade jag. För oss är valfrihet också en fråga om arbete eller vård av barn.

Fröken Mattson sade att hon tyckte sig spåra en negativism till den kollektiva formen. Jag kan tala om att jag har mitt ena barn på daghem, lyckligt nog, och jag tycker det fungerar alldeles utmärkt. Vad jag reagerar mot, fröken Mattson, är att subventioneringen enbart utgår till dem som har fått förmånen att få plats för barnen inom de kollektiva barnstugorna. Jag har ännu inte hört något logiskt hållbart resonemang som visar att det ligger någonting orimligt i att subventionera och hjälpa även de familjer som *inte* har fått sådan plats.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Att jag har tagit upp debatten om våra långsiktiga mål beror helt och hållet på att man -- jag tror ibland med vett och vilja -- satt verkligheten och dess villkor som en förutsättning för det vi säger. Man har använt sig av detta politiskt. Vi håller på att klara ut detta på möten runt om i landet, och jag har velat ta upp diskussionen även här. Jag märkte redan förra gången att det är omöjligt att få fram de ekonomiska kostnaderna för den verkliga valfriheten genom en diskussion. Det har herr Wijkman inte velat tala om.

Jag har ärligt redogjort för våra långsiktiga mål. Herr Wijkman talar om nutiden, men det kunde vara rätt intressant att också få reda på herr Wijkmans och hans partis långsiktiga mål. Det har vi inte fått något begrepp om i den här debatten.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Först ber jag att få säga en sak som jag glömde i mitt förra genmäle. Fröken Mattson påstod att jag bara talat om att förkorta arbetstiden för kvinnorna till sex timmar.

Jag kommenterade positivt det som står i er skrift om att göra en generell arbetstidsförkortning, någonting som jag tycker är utmärkt. I den reservation som var fogad till ett betänkande från inrikesutskottet förra veckan stod just talat om ett generellt införande av flera deltider, både för män och för kvinnor. Där är vi alltså överens.

Valfrihetens kostnader totalt! Ja, då talar vi alltså om problemen om 20--25 år. Det är ungefär som om jag när fröken Mattson talar om

rättstryggheten skulle säga: Ja, men det är ju ointressant att tala om rättstryggheten så länge vi fortfarande har en så hög brottslighet. Man strävar ju hela tiden en bit uppåt eller nedåt, beroende på vad man rör sig med för fråga, för att komma närmare ett mål. Fröken Mattson har här inte på en enda punkt konkretiserat hur den kortsiktiga vägen skall se ut. Den långsiktiga vägen är det socialistiska samhället. Men det är också det enda vi har fått höra.

Fröken SANDELL (s):

Herr talman! Vi har ett näringsliv som till nära hundra procent grundar sig på privat företagsamhet. Inte minst under den nu rådande lågkonjunkturen har vi fått erfara hur marknadskrafternas fria spel skjuter undan de mänskliga och sociala aspekterna. Vi har väl litet var när vi sett utvecklingen i vår omgivning blivit övertygade om att det är nödvändigt med en hårdare styrning både av näringsliv och av arbetsmarknadsinsatser.

Vi har sannerligen fått en lektion i hur betydelsefullt det är att vi kan skapa ett starkt samhälle. I alla tider har arbetskraften fått söka sig dit där det fanns arbete. Från Värmland vandrade tusentals arbetssökande upp till de norrländska skogarna under senare delen av 1800-talet och i början av detta århundrade. Emigrationen till Amerika så gott som tömde flera socknar på unga friska människor. Det var på den tiden då man sade: Den som är slagen till slant den blir aldrig krona. Eller man förklarade livets elände med att nöden har ingen lag.

Men i dagens samhälle ställer vi andra krav. Varje människa var hon än bor har rätt att välja sin utkomst så som hon själv önskar men hon bör också ha rätt att kräva en lagstiftning som garanterar henne rättvisa och trygghet var hon än befinner sig i detta land, glesbygdens människa såväl som stadens.

Landskapet Värmland är ett Sverige i miniatyr. Stora skogsområden med långa avstånd mellan byarna och långt till tätortens serviceinrättningar, en leende slättbygd, Klarälven med sina dalgångar och ett stort innanhav som öppnar möjligheter att nå Västerhavet. Skogsbruk, jordbruk och järnhantering har varit huvudnäringarna och i detta, ett något ensidigt näringsliv, ser vi bakgrunden till den svåra arbetsmarknadsituation som Värmland varit i de senaste åren och fortfarande lider under.

Föregående arbetslöshetsräkning i oktober månad visade visserligen en liten nedgång i arbetslösheten men 3 871 personer utan sysselsättning är ganska skrämmande när samtidigt antalet lediga platser sjunker. För kvinnornas del har det aldrig varit någon god arbetsmarknad i Värmland. Det är naturligt att när nu så många nya kvinnor uppträder som arbetssökande, kommer allt starkare kravet på ett mera differentierat näringsliv. Anmälda arbetslösa kvinnor i oktober vid arbetsförmedlingarna var 1 617, alltså nästan hälften av hela antalet arbetslösa, och av dem var mer än 50 procent över 60 år.

Jag är glad över att statsrådet Holmqvist i propositionen 111 på flera ställen så starkt trycker på nödvändigheten av en differentierad arbetsmarknad. Karlstads stad, som i den stora världsberömda industrin KMW

känt trygghet för den manliga arbetskraften, har inför den senaste tidens utveckling börjat se framtiden an med stor oro. På ett år har 300 arbetstillfällen gått förlorade i Karlstad.

Samtidigt som kommunalmännen i Karlstad med iver och glädje förbereder utlokaliseringen av statliga verk från Stockholm till Karlstad, är man starkt inriktad på att kunna förbättra den industriella utvecklingen. Vänerregionen måste rustas upp till en barriär mot vidare avfolkning i länet i övrigt. Varje region måste givetvis planera inte bara med tanke på sig själv utan med tanke på hela länet.

Det är också ett län som borde ha stark attraktionskraft på företagare, statliga såväl som privata. I intet annat län har lokaliseringssstödet gett lika goda resultat. Det är visserligen ett län som kan visa på högre sysselsättningsstillskott som en följd av lokaliseringspolitik, men Värmland ligger tvåa i sysselsättningseffekt av lokaliseringssstödet, och misslyckandena har varit mycket få.

Det nya glesbygdsstödet börjar också visa resultat, som kanske alltför litet uppmärksammas i det nät av stödverksamhet som samhället genom länsarbetsnämnderna svarar för. Jag kan ge ett par exempel.

I norra Värmland fick en liten fabrik som tillverkar sport- och fritidsartiklar 19 000 kronor. Det gav tre kvinnor hemarbete plus tre nyanställda i själva fabriken.

En hemmafru började tillverka attiraljer för den s. k. Mullleskolan. Hon har fått 5 800, och därmed en chans till försörjning i glesbygden.

Det fordras nit och uppfinningsförmåga hos dem som vill lösa sysselsättningsfrågorna i glesbygden. Det finns också kommunalmän som med seg uthållighet har besegrat både AMS och kungen och nu står med nya industrier som goda föredömen i sin bygd.

Den nu mångåriga kampen för att få behålla Fryksdalsbanan är ännu ett exempel på att människorna ute i värmländska bygder har både kurage och framtidstro. De förtroendevalda ute i kommunerna känner ansvaret inför sina väljare. Men inte bara det — de har också en stark känsla för sin bygd och för människorna som bor där. Med andra ord, de känner det sociala ansvaret på ett helt annat sätt än bolagen. Därför litar människorna mera på samhället än på företagen. Det är till arbetsförmedlingen, länsarbetsnämnden och länsstyrelsen som man går när man kommer i nöd — och till regeringen. Det sysselsättningspaket som nu är lagt på riksdagens bord är ytterligare en stimulans, och jag försäkrar att i Värmland kommer vi att väl utnyttja vad som kan komma oss till del. Under hela lågkonjunkturen har vi känt hur nödvändig samverkan med statsmakterna är och detta, tillsammans med naturtillgångarna i Värmland, gör att vi inte misströstar trots det allvarliga läget.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag måste be fröken Sandell om ursäkt för att jag återknyter till diskussionen före hennes anförande, trots att hon enligt min uppfattning tog upp de här problemen på ett betydligt mera konstruktivt och konkret och kanske inte bara för mig mera lärorikt sätt än den diskussion om de allmänna teoretiska konstruktionerna som har förts tidigare och som jag kommer att anknyta till.

Det är viktigt att det stora intresset för kvinnans jämlikhet, som nu har kommit fram i den allmänna diskussionen, också avsätter praktiska resultat. Herr Palmes visionära tal vid olika tillfällen har knappast innehållit något konkret nytt utöver att man skall tillsätta en arbetsgrupp. Det är därför viktigt att diskutera vilka riktlinjer den arbetsgruppen skall arbeta efter. Jag skall be att få göra en jämförelse mellan två aktuella program som kan tjäna som underlag för det här arbetet.

Folkpartiets partistyrelse har till vårt landsmöte i slutet av november lagt fram ett förslag till partiprogram. Det innehåller en rad konkreta reformförslag även inom området jämlikhet mellan män och kvinnor och familjepolitik. Åtskilliga av dem har framförts här i riksdagen tidigare och tillbakavisats av riksdagsmajoriteten. Andra förslag är på väg att förverkligas i kommuner där folkpartiet har inflytande.

Fröken Mattson gjorde ett uthopp här tidigare i dag och sade: Vi skall inte glömma bort hur många borgerliga kommuner som har ansvar för att barntillsynen är otillfredsställande. Senare slog hon till reträtt och sade, att hon kunde hålla med om att det är otillfredsställande i alla kommuner. Varför då över huvud taget dra upp en debatt på det sättet och säga att de icke socialistiskt styrda kommunerna skulle ha ett speciellt ansvar? Det finns inget material som visar att det skulle vara sämre ställt i de kommunerna. Varför fortsätta med den gamla mytbildningen när man ändå så omedelbart tvingas till reträtt?

Jag skall be att få citera ur det familjepolitiska avsnittet i folkparti-programmet. Efter en komprimerad teckning av den sociala bakgrunden till dagens familjepolitik anges som en målsättning följande familjepolitiska program:

”Radikalt förbättrade möjligheter att förena familjeansvar och yrkesinsatser utanför hemmet måste skapas för både män och kvinnor.”

”Inom familjerätten bör reformer genomföras som även i framtiden bevarar äktenskapet som en för det stora flertalet lämplig samlevnadsform. Reglerna för ingående och upplösning av äktenskapet bör förenklas. Äktenskapet bör vara en form för frivillig samlevnad mellan självständiga individer. Den obligatoriska medlingen bör ersättas med möjligheter till familjerådgivning i tid. Skilsmässoreglerna bör utformas med hänsyn till barnets bästa. Även vid upplösning av fri samlevnad bör frågor om vårdnaden och den gemensamma bostaden lösas med utgångspunkt från barnets bästa.”

”En ekonomisk utjämning mellan dem som inte har barn och dem som har barn bör eftersträvas. De allmänna barnbidragen bör höjas och värdesäkras, så att de bättre svarar mot grundkostnaden för barnen. Särskild hänsyn bör tas till familjens kostnad för vård och tillsyn av små barn. Vårdnadsbidrag bör därför införas för barn upp till viss ålder. Marginaleffekterna inom familjestödet bör mildras.”

”Föräldrarnas samvaro med det nyfödda barnet bör underlättas genom utbyggd föräldraskapspenning. Den lagstadgade rätten till ledighet från arbetet i samband med barns födelse bör förlängas och tiden kunna fördelas mellan föräldrarna. Adoption av små barn bör likställas med biologiskt föräldraskap och medföra samma rätt till föräldraskapspenning och till ledighet vid barnets ankomst i familjen.”

”Föräldrar med små barn bör ges möjlighet till kortare arbetstid. För att alla småbarnsföräldrar som så önskar skall kunna förvärvsarbeta måste daghem och fritidshem byggas ut så att efterfrågan tillgodoses. Under överskådlig tid är även en särskild satsning på familjedaghemmen nödvändig. Barntillsynen måste prioriteras i den kommunala budgeten och statsbidragen ökas. Ökad manlig rekrytering till förskolläraryrket och annan barnvårdande verksamhet är angelägen för att ge allsidiga vuxenkontakter till så många barn som möjligt. — — —

Bättre förutsättningar för en god hemmiljö, som är av grundläggande betydelse för barnens utveckling, kan skapas genom en god boendemiljö, föräldrautbildning, familjerådgivning och förbättrat ekonomiskt stöd till barnfamiljerna. Vid föräldrautbildningen bör man sträva efter att med jämna mellanrum komma i kontakt med alla föräldrar och erbjuda dem undervisning som ger en vägledning, anpassad till barnens ålder.”

Det är det familjepolitiska avsnittet. I andra avsnitt krävs jämlikhet mellan män och kvinnor inom socialförsäkringen, att en allmän egenpension bör byggas upp, med ATP-poäng för barnvårdande år, och att sjukpenningen för hemarbetande bör förbättras. Vi föreslår också en lag mot könsdiskriminering, genomförande av likalönsprincipen och bättre studierådgivning och yrkesvägledning. Vi vill ha en förbättrad skolundervisning om könsrollsfrågorna och en allmän förskola.

Detta är ett liberalt handlingsprogram för jämlikhet mellan män och kvinnor och ökad valfrihet för individen och för familjerna. Det skall göra det möjligt för familjerna att fungera i dagens och morgondagens samhälle.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet har också lagt fram ett program och det är, som vi fick höra av fru Eriksson i Stockholm i går, hela partiets program. Det är därför motiverat att jämföra det med folkpartiets programförslag. Det finns många gemensamma ståndpunkter, som tidigare fru Fränkel understrukt, i konkreta frågor, men det finns också ideologiska skiljelinjer. I den socialdemokratiska programskriften säger man:

”Att de ideologiska skiljelinjerna ibland är svåra att upptäcka beror på, att det finns många praktiska reformer där man kan vara överens även om man har skilda ideologiska utgångspunkter. Dit hör t ex kontant stöd till barnfamiljerna, utbyggnad av barntillsynen eller rätt till abort.

Vid en djupare och mera långsiktig analys finner man dock att det finns mycket klara ideologiska skillnader mellan en borgerlig och en socialdemokratisk familjepolitik.”

Detta vill jag ta som utgångspunkt för en granskning av Socialdemokratiska kvinnoförbundets programförslag. Vid presentationen av detta förslag har man — framför allt fröken Mattson som är ordförande i kvinnoförbundet — understrukt att det är fråga om en nyorientering, en omläggning av kursen. Man överger valfriheten som mål. Man har tidigare försökt sitta på två stolar, men det skall vara slut med det nu, sade fröken Mattson på socialdemokratiska partikongressen.

Nu säger fröken Mattson att hon tar kommentarerna till detta program i tidningarna och bland allmänheten med ro. Ja, ursäkta, man har inte precis fått det intrycket, att ni tar dessa kommentarer med sådan

väldig ro. Var det inte så att fröken Mattson beklagade sig över att det förekommit så många vantolkningar och att hon var förtvivlad över alla de tidningsurklipp hon hade fått? Är det inte så att ni här försöker att på något sätt sudda ut det intryck, som ni själva har skapat genom presentationen av programmet som en uppgörelse med valfriheten?

Vari ligger då de ideologiska skillnaderna? Ja, det lanseras i programmet en s. k. analys. Det framhålls att man tidigare inte har analyserat valfrihetsbegreppet. Huvudgreppet i denna analys är att man inför begreppet "verklig" eller "total" valfrihet, som innebär att alternativen hemarbete och yrkesarbete skall vara ekonomiskt likvärdiga. Man konstaterar sedan att detta är en omöjlighet och drar därav slutsatsen att man inte kan ha ökad valfrihet som målsättning.

Det är hela den fina nya analysen av valfrihetsbegreppet! Det är ungefär lika intelligent, som om man sade att absolut jämlikhet inte kan skapas, att man inte kan ha samma lön för alla, oavsett vilket arbete de gör, och att vi, eftersom vi inte kan skapa en verklig och absolut jämlikhet, inte heller skall arbeta för ökad jämlikhet. Det är en precis analog och lika snillrik tankegång.

Aftonbladets kommentar, när jag häromdagen skrev en artikel om att vi vill arbeta för ökad valfrihet, var att herr Romanus tydligen vill arbeta för ökad valfrihet för dem som redan har valfrihet.

För att dra samma parallell: de som vill arbeta för ökad jämlikhet -- en tanke som ett känt parti har lanserat -- arbetar alltså bara för dem som redan har jämlikhet.

Att efter denna s. k. analys säga, som fröken Mattson gjorde, att vi som diskuterade med henne här i onsdags inte har tänkt igenom problemen ordentligt -- hon försökte förklara för oss, men det var så svårt eftersom vi kan tänka så dåligt -- det är en aning magstarkt, herr talman.

I en skrift som jag var med och gav ut 1964, som tyvärr ännu inte hunnit bli föråldrad och som heter "Radikal familjepolitik", diskuterade vi just valfrihetsbegreppet. Där fanns inga särskilt märkvärdiga eller sensationella tankar, men vi sade ungefär så här: Det finns ett konservativt valfrihetsbegrepp som innebär att kvinnan skall få välja lika mellan förvärvsarbete och hemarbete. Det tar vi avstånd ifrån. Vi vill i stället utgå från att det skall vara jämlikhet mellan män och kvinnor. Det skall alltså vara lika stor valfrihet för män som för kvinnor, och den valfriheten skall vi sedan göra så stor som det är ekonomiskt möjligt. Det är inte så att det finns antingen hundra procents valfrihet eller ingen valfrihet, utan det kan göras reformer som ökar valfriheten successivt.

Kan fröken Mattson, som har tänkt igenom dessa problem så utmärkt väl, förklara vad det är för fel på detta sätt att resonera om valfriheten?

Den andra delen av den här analysen är att man betonar, att programmet kan förverkligas bara om man övergår till ett socialistiskt samhälle med förstärktligande av produktionsmedlen. Det är möjligt att denna slutsats är riktig. Det socialdemokratiska kvinnoprogrammet kanske kan förverkligas bara i ett socialistiskt samhälle. Men man kan göra mycket för att skapa jämlikhet mellan män och kvinnor och ökad valfrihet för individen och för familjerna inom ramen för vårt blandeko-

nomiska samhälle, bl. a. genom de reformer som jag tidigare har nämnt.

Åtskilliga av tankegångarna i analysen om socialismen – åtskilliga kanske är för mycket sagt, för det finns inte så många tankegångar – är tvivelaktiga. Fröken Mattson nämner, för att ta ett exempel, att orsaken till att hemarbetet värderas så lågt är vår marknadshushållning. Men i själva verket är det ju vi, som är anhängare av marknadshushållningen, som har krävt en ekonomisk värdering av hemarbetet. Det är vi som har föreslagit att det skall tilldelas ett ekonomiskt värde genom vårdnadsbidrag, ATP-poäng och högre sjukersättning. Det är ni socialister som har gått emot dessa förslag. Att ni nu successivt börjar acceptera dem är visserligen tilltalande med ni har ju inte varit föregångare på något sätt.

Jag upprepar att det finns många gemensamma ståndpunkter i sak, men det finns också skillnader i ideologi, och de leder till vissa praktiska skillnader. Jag skall ta två exempel.

Först vårdnadsbidragen. Vi har föreslagit att föräldrarna skall få ett vårdnadsbidrag och att de skall få rätt att själva bestämma om det skall användas till daghemsavgift, till familjedaghem eller liknande eller för att bidra till kostnaderna för barntillsyn i hemmet. Ert förslag är att man skall kunna få vårdnadsbidrag men bara om man inte kan få en daghemsplats. Om man sedan erbjuds en daghemsplats och inte vill utnyttja den, skall vårdnadsbidraget dras in. Vi påstår inte att ett vårdnadsbidrag, även om det skulle ha en ganska stor betydelse för familjens ekonomi, skulle innebära någon perfekt valfrihet. Men ingen kan väl bestrida att vårt förslag angående vårdnadsbidrag innebär större valfrihet för familjen än ert förslag.

Det andra är arbetstiderna. Där vill ni tvinga fram ett arbetsliv med sex timmars förvärvsarbete per dag för alla. Ni vill ha en hårdare styrning, som ni säger i programmet. Vi vill ge större möjligheter till deltid, rätt till deltid i vissa situationer, men också en individuell valfrihet. Vi tror inte att alla människor blir lyckligast, om de har exakt den arbetstid som den socialdemokratiska partikongressen bestämmer.

Ni har ett inslag av liberalism i ert tänkande om arbetstiden ändå, och det är att ni i ert program är för flexitid. Därför blir man så förvånad, när denna sak, efter att programmet är framlagt, tas upp i riksdagen och bl. a. ordföranden i det förbund som talar för flexibel arbetstid röstar mot förslaget om ökade försök med flexitid. Kan fröken Mattson förklara hur det går ihop?

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Av min ton tror jag att kammarens ledamöter har fullt klart för sig vem som har tagit vid sig mest av skrivierna kring vårt program. Jag kan försäkra att det inte är jag. Det är ett program som har fått mycket större publicitet än jag tror att folkpartiets program kommer att få när det läggs fram.

Jag vill bara göra ett par mycket korta kommentarer. Jag backade icke när det gällde daghemsfrågan. Jag bara konstaterade att det – tyvärr – är dåligt ställt i många kommuner. Men det finns en utredning som publicerades i Aftonbladet i slutet av förra månaden – en enkät som länsstyrelsen har gjort i kommunerna runt Storstockholm, som gäller

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

förhållandet vid årsskiftet 1971–1972. Där heter det, beträffande de bästa kommunerna när det gäller daghemsbyggande: påfallande är den kraftiga övervikten för socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna i dessa kommuner.

När det gäller flexitid har det mycket klart sagts ifrån – och det har sagts tidigare, inte endast vid Harpsundsöverläggningarna – att man från fackligt håll är mycket intresserad av flexitid. Man ser det som en facklig fråga och vill förhandla om den; man vill icke ha lagstiftningsåtgärder. Vi har i vårt program skisserat målen – vi vet att vägar måste finnas i samarbete med även de fackliga organisationerna, och glädjande nog har vi faktiskt fått en hel del instämmanden från det hållet.

Jag skall inte ta upp mer av herr Romanus' anförande. Jag läste en liten uppsats av honom i Expressen, och den innehöll ungefär detsamma som han har sagt i dag. Jag tror att vi står på två skilda utgångspunkter, och det är endast att konstatera att man, om man talar om valfrihet, inte bara får vifta bort och lägga fram argument. Man får också i ärlighetens namn tala om vad det hela kostar, om det visar sig att den vägen är framkomlig – och på lång sikt tror vi inte att den är det. Det är fortfarande valfrihetsmyten vi vill komma åt.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talmán! Jag beklagar att fröken Mattson bara tar upp några i och för sig intressanta konkreta punkter, men inte alls vill ge sig i kast med valfrihetsanalysen. Hon svarar inte på min fråga: Vad är det för fel med att arbeta för ökad valfrihet, trots att man inte kan få perfekt valfrihet? – I konsekvens med er uppfattning här skulle man inte kunna arbeta för ökad jämlikhet, om man inte kan få perfekt jämlikhet! Varför inte svara på min fråga? Det kan väl inte ta så många minuter att reda ut er ståndpunkt för oss.

Till de konkreta frågorna. Fröken Mattson sade att hon inte backar i fråga om daghemsbyggandet, utan att det verkligen skulle vara en skillnad mellan socialdemokratiskt styrda kommuner och andra kommuner – till de socialdemokratiska fördel – och att det skulle vara belagt. Men det förhållandet att det finns en artikel i Aftonbladet, med en sammanfattning av utredningen, där det heter att övervikten för socialdemokratiska kommuner är påfallande, är väl inget bevis! Det är klart att Aftonbladet vill framställa saken på det sättet, men fakta visar att det inte förhåller sig så. Det finns ingen sådan påfallande övervikt för socialdemokratiskt styrda kommuner.

I många fall har den här utbyggnaden av daghemmen skett under perioden 1966–1970, när det var icke-socialistiskt styre i dessa kommuner. Jag tror, som jag har sagt tidigare, att det här huvudsakligen är en generationsfråga och inte partifråga, och jag tror att det var växlingen i Stockholms län – som det här gäller – mellan socialdemokratiska medelålders herrar och yngre folkpartister och andra icke-socialistiska politiker som var avgörande för den stora skjuts daghemsutbyggnaden fick just under tiden 1966–1970. Jag tror alltså att det väsentligen är en generationsfråga, men den undersökning som publiceras i Aftonbladet är sannernligen inget bevis för det som fröken Mattson vill hävda.

Beträffande flextiden säger fröken Mattson att hon inte är anhängare av lagstiftning och därför röstade emot den aktuella reservationen. Nå, reservationen krävde inte lagstiftning utan försöksverksamhet med flexetid inom den statliga sektorn. Det är inte så konstigt att man motionerar om detta, mot bakgrund av att de högsta ansvariga – statssekreteraren och statsrådet för lönefrågor i regeringen – har sagt att flexetid är ett jippo och någonting som går emot jämlikheten, eftersom inte alla kan få flexetid. Det är klart att vi vill att riksdagen skall uttala sig för sådan försöksverksamhet. Det har ingenting med lagstiftning att göra. Men det är ändå ganska konstigt att fröken Mattson är så mycket emot lagstiftning; hela ert program bygger ju på att vi skall ha lagstiftning, en statlig styrning av arbetsmarknaden. Där finns inte ett ord om att arbetsmarknadens parter skall lösa dessa frågor. Det går inte utan ett förstatligande av produktionsmedlen – det är ju er ideologi. Varför är ni då så skeptiska mot lagstiftning? Men det var alltså inte det som krävdes i reservationen.

Fröken Mattson tröstar sig med att det socialdemokratiska kvinnoprogrammet har fått så mycket större publicitet än folkpartiets program kommer att få. Ja, antalet spaltmillimeter är kanske inte den enda värdemätaren på ett programs intellektuella och politiska halt. Jag hade nästan för mig att fröken Mattson var litet bekymrad över publicitetens omfattning – det framgick av hennes tidigare anförande.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara slå fast, herr Romanus, att det är länsstyrelseutredningen som jag har citerat; jag har inte citerat någonting från Aftonbladet. I utredningen står det klart och tydligt utsagt vilka som har majoritet i de kommuner där barntillsynen är bäst ordnad. Jag vill uppmana herr Romanus att gå till den.

Det är helt omöjligt att diskutera folkpartiets program. Det har så att säga ingen substans, så länge man inte vet hur denna valfrihet skall betalas – det måste man ändå ha klart besked om. För ensamstående föräldrar och låglönefamiljer måste man ha ett vårdnadsbidrag av storleksordningen en lön för att valfriheten skall få ett reellt innehåll. Och då gäller det mera 2 000 än 200 kronor i månaden. Det är ett väsentligt ökat belopp. Hur skall vi ekonomiskt klara det? Detta måste in i bilden för att man skall kunna ta upp en diskussion.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! När det gällde daghemmen citerade fröken Mattson faktiskt en mening ordagrant ur en artikel i Aftonbladet. Jag har den framför mig här. Utredningsmaterialet ger knappast underlag för ett sådant uttalande som hon gjorde.

Folkpartiets program har ingen substans, säger fröken Mattson. Det som skiljer folkpartiets program från det socialdemokratiska programmet är att vårt program innehåller fullt med konkreta reformförslag men däremot har ganska litet av de här allmänna s. k. analyserna om att man skall spola valfriheten och att man skall övergå till ett socialistiskt samhälle. Och det är väl snarast det sista som brister i substans.

Nu säger fröken Mattson så lättvindligt att 200 kronor i månaden i skattefritt bidrag, det är ingenting. Men när blir valfriheten störst, fröken Mattson, om man får 200 kronor i månaden skattefritt, som man får avgöra om man vill lägga på barntillsyn på daghem, familjedaghem eller bidrag till barntillsyn i hemmen, eller om man icke får dessa 200 kronor? Ert förslag är att man skall få vårdnadsbidrag men bara om det inte finns daghem. Om det sedan byggs ett daghem och man inte vill utnyttja det, drar ni in pengarna för familjen. Då blir det mindre valfrihet, det kan ni väl ändå hålla med om?

Jag vill understryka, att jag är anhängare av att det socialdemokratiska kvinnoprogrammet diskuteras överallt ute i landet; jag tycker det är bra att det sprids upplysning om det, och jag önskar att fröken Mattson skall ta upp det flera gånger både här i riksdagen och på andra håll. Det är intressant och värdefullt att linjerna klarnar, som ni själva säger i ert program.

Ni har lanserat detta program som en fullständig nyhet, en omsvängning i förhållande till tidigare politik. Ni skall spola valfriheten. Det är inte, som fröken Mattson sagt här i dag, så att ni har stöd av alla utredningar och att programmet egentligen omfattas av alla. Ni har själva presenterat det som en nyhet, som ett brott mot det tidigare tänkandet både i ert parti och i andra partier.

När man nu försöker pressa er, för att få veta vad denna nyhet är, får man dels ett undanlidande svar, för ni har märkt att det blir en negativ reaktion på talet om att man skall överge valfriheten, dels denna s. k. analys som innebär, att kan man inte få perfekt valfrihet, skall man inte arbeta för ökad valfrihet. Jag frågar återigen: Eftersom ni inte tänker er perfekt jämlikhet, dvs. lika lön för alla arbeten, har ni då slutat att arbeta för ökad jämlikhet?

Fru GRADIN (s):

Herr talman! För den som under ett antal år har sysslat med det som brukar kallas kvinnofrågor är det intressant att följa den aktuella debatten. Man har ju ibland tyckt sig tala för döva öron, ja, nästan trampa i tjära. Men sedan en tid har inte minst kvinnorna själva börjat uttrycka sin otålighet över att utvecklingen mot jämlikhet inte gått fort nog. Förståelsen för problematiken har blivit vidare, och man börjar faktiskt skymta en ljusning vid horisonten.

Det har tidigare i den här debatten slagits fast att jämställdheten måste grundläggas i arbetslivet. En konsekvens av detta är alltså kravet på allas rätt till arbete. Här har en tillfredsställande utveckling skett. Det krav på allas rätt till arbete, som står som en central punkt i det socialdemokratiska kvinnoförbundets program, återfinns också i de jämlikhets- och näringspolitiska rapporter som antogs av den socialdemokratiska partikongressen. Och i det regionalpolitiska program som riksdagen har på sitt bord slås också fast att samhället skall erkänna att alla skall ha rätt att arbeta och få en förvärvsinkomst, när de kan och vill arbeta. Begreppet full sysselsättning har äntligen blivit reviderat. Det är värdefullt, framför allt ut kvinnosynpunkt.

Vi kan konstatera att de gifta kvinnorna har gått ut i förvärvslivet i en

omfattning som saknar motstycke. Bara från hösten 1966 till hösten 1970 ökade antalet gifta kvinnor i arbetskraften med drygt 160 000. Av alla gifta kvinnor i åldern upp till 64 år var därmed 1970 ungefär 55 procent i arbetskraften. Ett år senare hade siffran stigit till 60 procent. Kvinnorna hävdar numera, som vi ser, sin rätt till arbete på ett helt annat sätt än förr. De accepterar inte längre att vara en konjunkturregulator, som snällt går tillbaka till hemmet när det blir ont om jobb. Detta medför, som jag ser det, krav på ytterligare åtgärder inom sysselsättningspolitiken – åtgärder av helt ny karaktär.

Studerar man dagens situation beträffande sysselsättningen, finner man att kvinnorna utgör en stor grupp bland de arbetslösa, liksom de unga. Men även i ungdomsgruppen kommer speciellt de unga kvinnorna i kläm. Vi måste alltså titta på vad vi åstadkommer för sorts beredskapsarbeten. Traditionellt har vi varit inriktade på sådant som anläggningsarbeten av olika slag. Man har byggt vägar och man har satsat på olika former av byggnadsverksamhet, alltså främst typiskt manliga arbetssektorer. För att tillgodose de kvinnliga arbetslösas krav behövs att man breddar registret av beredskapsarbeten. Regeringens förslag innebär här att man är medveten om problemen, men jag tror att det finns alla skäl att följa upp verksamheten. Kanske kan det bli en av uppgifterna för den beredning, som skall tillsättas i kanslihuset, att studera just utvecklingen av beredskapsarbetet och att komma med konkreta förslag. Jag tror att många länsarbetsnämnder och kommunala organ behöver hjälp med idéer för att kunna anordna de här nya beredskapsarbetena, som ju bl. a. i stor utsträckning borde kunna anordnas inom den sociala sektorn.

Jag vill också knyta an till statsministerns yttrande i går att våra problem på kort sikt inte får skymma vårt långsiktiga arbete att förverkliga allas rätt till arbete. Kvinnoförbundets program slår ju fast att det måste gå att förena familj med barn och förvärsarbete. Men då går vi ut ifrån att både mor och far skall ha lika ansvar för sina barns uppfostran och vård. Arbetsmarknaden måste då i betydligt större omfattning än i dag anpassas till förhållandet att man en period av sitt liv spelar rollen av aktiv förälder.

Här vill jag berätta att när vi gjorde det socialdemokratiska kvinnoförbundets program fick vi med hjälp av statistiska centralbyrån fram beräkningar som visar att arbetstiden för föräldrar till barn under 11 år går att begränsa till 6 timmar per dag och för övrig arbetskraft till 7 timmar om dagen, samtidigt som man ger sammanlagt 22 procent fler människor – det rör sig alltså om 700 000 personer – förvärsarbete. Detta ser jag som en viktig reform att börja omsätta i verklighet.

Studerar man kvinnornas arbetstidsförhållanden, finner man att de i mycket stor utsträckning arbetar på deltid. Skälen till detta är vi också klara över. Det är tre fjärdedelar av alla deltidsarbetande som är kvinnor. Om man studerar de personer som finns utanför arbetskraften så finner man likaså att majoriteten är kvinnor och att majoriteten av dessa, eller 80 procent, önskar deltid när de skall ut och jobba. Ser man vidare på de personer som nu har deltid och frågar dem om de vill ha heltidsjobb eller liknande, så blir svaret att de vill ha utökad deltid. Detta tycker jag säger oss att kvinnoförbundets krav på kortare arbetstid för föräldrar stämmer

väl med önskemålen på detta område. Men det här kravet innebär att vi måste göra ökade satsningar också på barntillsyn och boendemiljö.

På sikt är det alltså enligt min mening nödvändigt att vi planerar för ytterligare ökad sysselsättning. Det finns framför allt inom den offentliga sektorn många otillfredsställda behov. Ökade arbetsinsatser där skulle vara resursskapande och öka vår gemensamma välfärd. Detta grepp tilltalar mig också mera än det myckna tal som en del människor nu har fört en tid om att man skulle införa minimistandard bidragsvägen till alla människor. Möjligheten att öka sysselsättningen får vi emellertid först om vi klart formulerar målen för den ekonomiska politiken och låter dem slå igenom i den långsiktiga ekonomiska planeringen. Men vi måste då ytterligare förbättra de arbetsmarknadspolitiska instrumenten, och i det sammanhanget tror jag det blir nödvändigt att vi ger arbetsförmedlingen en helt ny och aktivare roll än den har i dag.

Herr talman! Till slut ett par kommentarer. Herr Wijkman är i sitt inlägg väldigt bekymrad över att vi predikar socialism. Men, herr Wijkman, detta är ju självklart. Ni är konservativ, och jag förmodar att Ni har någon form av ideologisk grund; annars vore det synd om Er. Och vi har en ideologisk grund. Jag är socialdemokrat och argumenterar för ett socialdemokratiskt program – så enkelt är det – lika väl som herr Romanus pläderar, som han säger, för ett liberalt program.

Den andra kommentaren som jag vill göra gäller vårdnadsbidraget. Där säger också herr Wijkman att vi skall titta på dagsläget och diskutera problematiken utifrån dagens situation. Ja, låt oss göra det då. Jag är inte beredd att sprida ut 200 kronor som finns i förslaget tvärsöver familjerna, utan med min grundsyn i familjepolitiken vill jag hellre satsa resurserna på dem som behöver det ekonomiska stödet bäst, nämligen de som har låg inkomst. Där ställer jag mig positiv till familjepolitiska kommitténs förslag sådant det är utformat när det gäller familjerna.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Fru Gradin säger att det är så enkelt: att som socialdemokrat arbetar hon för socialism. Ja, det har ju inte varit så enkelt, därför att socialdemokratin har under de år den suttit vid makten inte precis infört vad vi traditionellt menar med ett socialistiskt samhälle. Det är ännu långt till det verkligt socialistiska samhället, tack och lov.

Det har alltså – detta har vi märkt i tidningskommentarerna och det är därför fröken Mattson har varit relativt bekymrad tidigare i dag och i förra veckan – väckt ganska stort uppseende när man från Socialdemokratiska kvinnoförbundet sagt, att här går det inte att göra något verkligt för kvinnan förrän vi får ett socialistiskt samhälle, ett helt annat ekonomiskt system. Okay -- jag delar herr Romanus' uppfattning att det är utmärkt att detta slås fast, att vi har korten på bordet, att vi vet hur vi skall spela i nästa valrörelse. Men jag tycker att det då också vore intressant att få ytterligare representanter för Socialdemokratiska kvinnoförbundet, för regeringspartiet i allmänhet att diskutera hur denna socialism skall uppnås.

Jag kan alltså ställa en motfråga till fröken Mattson eller fru Gradin. Fröken Mattson frågade herr Romanus: Hur skall alla de här borgerliga

detaljförslagen finansieras? Jag frågar: Hur skall utvecklingen mot det socialistiska samhället, som ju är helt annorlunda jämfört med det marknadsekonomiska system vi har i dag, gå till?

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är också tacksam mot fru Gradin för det sätt på vilket hon lägger upp diskussionen.

Vi kan konstatera, som en summering av dagens övning och de tidigare, att här finns ideologiska skiljelinjer. Det socialdemokratiska programmet strävar till ett socialistiskt samhälle, där man – som fröken Mattson uttryckte saken vid ett tidigare tillfälle – vill ha arbete åt alla vuxna och kollektiv omsorg om barnen. Därmed har vi, säger fröken Mattson, gjort upp med begreppet valfrihet. Detta skall förverkligas genom förstatligande av produktionsmedlen. Det är ett socialistiskt program – det är ingen diskussion om den saken.

Sedan finns det ett liberalt program – att man vill arbeta för jämlikhet mellan män och kvinnor och ökad valfrihet – lika för män och kvinnor – att utforma sin tillvaro. Denna valfrihet kan naturligtvis av ekonomiska skäl bara successivt ökas. Man kan t. ex. aldrig tänka sig att det skall bli exakt lika ekonomiskt lönande att vara hemma och ta hand om ett enda barn som det är att förvärvsarbeta. Det är självklart. Men man kan göra mer eller mindre för att skapa ökad valfrihet.

Fru Gradin lägger upp diskussionen mera konstruktivt när hon säger: Hur skall man då använda pengarna? Skall man lägga dem på ett ökat generellt stöd eller på ett selektivt stöd? Det kan man alltid diskutera i varje konkret situation. Vår linje har varit att man skall försöka bygga ut de här sakerna parallellt – man skall t. ex. öka det allmänna barnbidraget för att utjämna mellan barnfamiljer och icke barnfamiljer i samma inkomstläge. Barnfamiljerna har en större försörjningsbörda och därmed sämre skattekraft; barnbidraget ersatte ju en tidigare skatterabatt.

Man kan också skapa ökad valfrihet genom ett vårdnadsbidrag, där familjerna själva får avgöra om de vill lägga pengarna på daghem, familjedaghem, eller som ett bidrag till kostnaderna för vård i hemmet. Men jag vill understryka att även folkpartiet har varit med på en utbyggnad, där man genom bostadstilläggen tagit hänsyn till exempelvis de familjer som har haft många barn och låga inkomster. Det har inte rätt några delade meningar om att vi skall bygga upp ett sådant stöd. Meningarna har gått isär när vi har velat prioritera familjepolitiken i förhållande till andra sektorer och ansett oss kunna rå med att samtidigt bygga ut de allmänna barnbidragen snabbare och indexreglera dem och att därjämte ha ett vårdnadsbidrag. Men allt det där är avvägningsfrågor och prioriteringar, och det är en sak. En annan sak är att det här föreligger klara ideologiska skiljelinjer, om ni håller fast vid vad som står i programmet och vid vad fröken Mattson sade när hon presenterade det.

Fru GRADIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Självfallet står vi fast vid vårt program, herr Romanus. Där har vi också stöd från kvinnoförbundets kongress. Det är inget tvivel om att vi har våra medlemmar bakom oss i det fallet.

Det gläder mig att herrarna äntligen har insett att vi har skilda ideologiska utgångspunkter. När det gäller valfriheten är jag mindre intresserad av den individuella valfrihet som herrarna slår vakt om och mera intresserad av att klara kvinnornas situation kollektivt i samhället.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att frågeställningen nu har blivit mera konkretiserad. Vid mina diskussioner med fröken Mattson i dag och i förra veckan har jag haft mycket svårt för att greppa detta med valfrihetsmyten. Jag tycker att vi på den icke-socialistiska kanten har ställt preciserade frågor, men vi har inte fått några svar. Nu säger emellertid fru Gradin att hon är mera intresserad av kvinnornas situation rent kollektivt, alltså som grupp, än av det individuella fallet, och där har vi då en verklig skiljelinje som vi skall gå ut och slåss om i valrörelsen.

Därmed är emellertid inte sagt att vi på vår sida skulle vara mindre intresserade av att de stora grupperna i samhället får det bättre. Men det är intressant att få fastslaget vad fru Gradin här sade, att i botten på detta program ligger ett ganska stort ointresse för det individuella fallet, för valfriheten. Vad vi har försökt peka på och klämma fram är ju just detta vad valfrihetsmyten betyder, och därför är vi tacksamma för det svar som här har lämnats.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är en central tanke i den liberala samhällsuppfattningen, att det inte råder något motsatsförhållande mellan jämlikhet och valfrihet utan att de båda sakerna tvärtom skapar förutsättningen för varandra. Som fru Fränkel tidigare påpekade är det en viktig del av vår syn på familjepolitiken och jämlikheten mellan män och kvinnor. Men sedan är det klart, att när det föreligger en viss konkret beslutssituation och vi har en viss summa pengar som skall satsas på det ena eller det andra, så får man göra en avvägning. Det får vi tillfälle att återkomma till.

Den ideologiska behållningen av denna diskussion är, att ni på denna punkt har en annan uppfattning. Ni anser att valfriheten som målsättning skall spolas. Den skall överges. Det har ni själva sagt. Och ni är också beredda att med olika politiska påtryckningsmedel se till att människorna utformar sitt privata liv på det sätt som ni tycker är bäst för dem.

Som jag tidigare sagt tror jag också att det är lyckligast för alla människor, om de behåller kontakten med förvärvslivet även när de har små barn. Men jag vill inte – och det är det som är det liberala i sammanhanget – använda olika politiska påtryckningsmedel och styrningsmedel för att få alla att dansa efter min pipa och göra vad jag anser vara riktigast. Där skiljer vi oss definitivt.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! I den första delen av mitt anförande skall jag ta upp några synpunkter på frågan om ungdomen och arbetsmarknaden.

Under de senaste åren har vi väl litet var vid olika tillfällen fått uppgifter om och märkt tendenser till att ungdomen visar ett minskat intresse för arbete i industrin och i de manuella yrkena. Många industrier

har haft rekryteringssvårigheter. Så sent som förra året fanns det ett stort antal lediga platser vid de reguljära yrkesskolorna, samtidigt som industrin inom ungefär samma sektorer hade svårt att få utbildad arbetskraft. Det finns naturligtvis anledning att fråga sig vad som är orsaken till denna negativa attityd till industriarbete från ungdomens sida. Ungdomen har under senare år mer och mer bibringats uppfattningen att ett val av teoretisk utbildning ger en bättre framtid, säkrare jobb, bättre sociala förmåner osv. Miljöfrågorna inom industrin har diskuterats – det är ett annat skäl. Vidare finns det – det tror jag att jag vågar säga – väldigt mycket av gamla värderingar kring industriarbetet och de manuella yrkena. Därtill kommer enligt min uppfattning att den debatt som förts, inte minst i massmedia, i det vällovliga syftet att skapa en opinion för bättre miljö många gånger lett till att man skapat en negativ attityd till industriarbetet. Den debatt som förts för att förbättra arbetsmiljön har inte så sällan slagit över och blivit en bidragande orsak till ungdomens negativa attityd.

För hela vår samhällsutveckling, för arbetsmarknaden både i dagsläget och på sikt, för vår välfärdsutveckling är det utomordentligt betydelsefullt – det tror jag vi är överens om – att vi får ut en allsidig information till ungdomen om behovet av en väl utbildad yrkeskår inom skilda sektorer av vårt näringsliv, likaså om näringslivets och industrins ställning och om behovet av ett näringsliv som har möjlighet att utvecklas. Och i den utvecklingsprocessen är en välutbildad och skicklig yrkesarbetarkår en väsentlig och avgörande faktor – det kommer vi inte ifrån. Jag tror att ungdomen om den får saklig information är mottaglig för den problematiken.

Vi behöver också den ungdomliga idérikedomen inom svensk industri, och den idérikedomen behöver vi såväl på verkstadsgolvet som inom utvecklingsavdelningarna.

Jag tror att en attitydförändring är på väg. Vissa små tecken tyder i varje fall på det. Visserligen har vi den här vintern alltså några hundra lediga platser inom gymnasieskolans verkstadstekniska linje som sammanfaller med de industrisektorer som har behov av arbetskraft. Men rapporter från industrier med industriskolor säger att det är betydligt större anslutning till denna utbildning i år än tidigare år. Rapporterna säger oss att det finns ett ökat intresse för utbildning i samarbete med anställning. I en del av länsarbetsnämndernas höstrapporter spåras ett något ökat intresse från ungdomen att gå till industrin.

Frågan är då: Är detta en tillfällighet, beroende på det kärva arbetsmarknadsläget för ungdomen inom andra sektorer? Eller är det uttryck för ett ökat intresse i allmänhet – en attitydförändring? Det är ytterst viktigt för samhället, för skolan, för företagen och för våra massmedia att fånga upp denna förändrade attityd, så att vi får en bättre balans mellan de teoretiska yrkena och industrisysselsättningen.

Förslaget i propositionen om fem kronor per timme ser jag som positivt. Jag har som ledamot i AMS varit med om att besluta föreslå regeringen denna åtgärd. Jag hoppas också att den dels skall bereda ökad sysselsättning, dels stimulera till utbildning inom industrisektorn.

Det har varit intressant att lyssna på diskussionen i går och i dag. Såväl

statsminister Palme som fru Eriksson i Stockholm i går och fröken Mattson här i dag har slagit fast att grunden för kvinnornas självständighet och jämlikhet måste ligga på arbetsmarknaden.

Jag fick i dag i min hand en utredning från arbetsmarknadsstyrelsen om bakgrunden till arbetslösheten. Utredningen beskriver situationen för två år sedan, men jag tror att mycket av materialet är relevant även i dag. Man delar i utredningen upp de arbetslösa i två grupper. Till den ena gruppen hör de personer som söker arbete därför att de avskedats från eller på eget initiativ slutat ett tidigare arbete. Till den andra gruppen hör personer som söker arbete för första gången efter skolutbildning samt hemmafruar som vill återuppta sitt förvärvsarbete. De som tillhör den sistnämnda gruppen kallar man initialarbetslösa. Det visar sig att av de arbetslösa kvinnorna var ca 40 procent initialarbetslösa. För gifta kvinnor i åldern 25–44 år uppgick siffran för initialarbetslösa till 60 procent.

I går sades från regeringshåll att om man etablerar ett nytt företag på en ort – man nämnde exemplet med Algots etablering i Västerbotten – blir det genast en mycket stark tillströmning till arbetsförmedlingen; det är många nya arbetssökande som kommer. Vad säger oss det? Jo, det säger helt enkelt att det finns en mycket stor undersysselsättning, och när det kommer ett nytt företag visar det sig att det är många som vill ha arbete.

När vi skall diskutera vad vi kan göra för att skapa sysselsättning för alla dem som vill gå tillbaka till arbetet eller som för första gången söker ett arbete – för att nu återknyta till den undersökning jag nämnde – kommer vi in på frågan om regionalpolitiken. Jag lyssnade med spänning när civilministern i eftermiddags hade en diskussion med bl. a. herr Nilsson i Tvärålund. Det har talats vitt och brett om att centerns riksplan är orealistisk; det skulle vara en plan som inte kan vinna tilltro. Hur vet man det?

Såväl centern som socialdemokraterna utgår i sina planeringar ifrån att befolkningen under 1970-talet kan tänkas öka med ca 400 000 invånare. Är man realist måste man säga sig att den del av befolkningen som är i arbetsför ålder skall ha sysselsättning. Jag utgår ifrån att även regeringen och socialdemokratiska riksdagsledamöter räknar med det.

När vi kommit så långt blir frågan: Var skall vi ha sysselsättningen? Vad centern vill säga i sin riksplan är att samhället i första hand skall utnyttja sina möjligheter att ge stimulans men att även restriktiva åtgärder behöver vidtagas om stimulansmedlen inte räcker till för att lokalisera sysselsättningen till regioner och orter som bäst behöver en förstärkning. Enligt min uppfattning är det inte storstadsområdena och inte heller i första hand de orter som regeringen utpekar som primära centra som behöver detta stöd. Stödet behöver i stället gå till de orter där man har den minsta valfriheten på arbetsmarknaden. Det är de orter som på grund av sitt ensidiga näringsliv har den minsta motståndskraften vid en konjunkturnedgång och som har den minst utvecklade servicen. Men det är orter som lättast kan erbjuda människorna en god miljö. Här skiljer sig vår uppfattning från socialdemokraternas. Regeringen vill satsa på de orter som är väl utvecklade i fråga om arbetsmarknad och service. Vi måste ha in jämlikhetstanken. Här har vi, som jag ser det, ett

samhällsansvar även för mindre och medelstora orter och de kommuner som har det besvärligt i dag. Samhällets främsta uppgift är ju att vara ett skydd för de svaga, antingen det gäller individer, företag eller orter, och skydda dem mot, som det ofta talas om, marknadskrafternas fria spel. Det har vi försökt att följa upp i vår riksplan.

Nu kritiserar socialdemokraterna centerns riksplan. De talar i allmänna ordalag om centralstyrning och säger att planen är orealistisk. Varför då inte använda tiden bättre och för svenska folket jämföra regeringens plan med centerns? Är centerns plan så dålig som man från socialdemokratiskt håll vill göra gällande, blir reaktionen den som socialdemokraterna önskar, nämligen att folket skulle vända centern ryggen. Varför tar man inte upp frågan om det konkreta innehållet? Socialdemokraterna väljer en annan teknik och skäller, milt uttryckt, på planen utan att klargöra i vilket avseende den skiljer sig från den utveckling som regeringen vill staka ut.

Centerns plan innebär en ny inriktning av den utveckling vi haft i landet under senare år, en utveckling som vi bara kan sammanfatta med ordet koncentration. Jag vill inte säga att det här kan bli någon revolutionerande omvälvning på en så kort planeringsperiod som den befolkningsmässiga riksplaneringen gäller, men det är viktigt att man lägger om kursen och ger folket ute i landets avfolkningslän och avfolkningsbygder nytt hopp så att de får bevis för att en mångårig trend är på väg att brytas och att den utarmning av hela landsdelar som vi upplevt går mot sitt slut.

När statsråd och socialdemokratiska riksdagsmän är ute i landet och talar till människor på mindre orter, där människorna är oroliga för framtiden, för sin bygds utveckling och för sysselsättningen där samt vet hur viktigt det är att sysselsättningen upprätthålls, talar socialdemokraterna av tidningsreferat att döma ungefär samma språk som vi och poängterar värdet och nödvändigheten av att även mindre orter och kommuncentra kan utvecklas. Men när det gäller att gå till aktion mot vår riksplan, som anger vägar till utveckling, använder socialdemokraterna två argument. Jag har inte hört några andra. Det ena är centraldirigering och det andra är att centern vill ha en industri i varje buske. Men något konkret har de som sagt inte fått fram någon gång. Vi framhåller klart att den regionalpolitiska riksplanen måste ange regionala befolkningsramar som riktmarke och målsättning.

På eftermiddagen har jag lyssnat till statsrådet Lundkvist. Jag skall be att få kommentera ett par siffror. Herr Jan-Ivan Nilsson använde i hastigheten fel siffror. Genast sade statsrådet Lundkvist att herr Nilsson inte hade läst på. I C-län ligger regeringspropositionens planering inom ett befolkningstal på 225 000–235 000. Där har vi angivit ramen 230 000. I D-län är regeringens siffror 250 000–260 000. Vi har angivit ramen 255 000. I Östergötland, alltså E-län, är siffrorna i propositionen 390 000–410 000, medan vi anger 400 000.

Statsrådet Lundkvist sade då att detta endast är befolkningsramar och inte förslag till åtgärder. Det är rätt märkligt, om statsrådet Lundkvist angriper vår riksplan men inte har sett vad som står i planen. Den innehåller ett åtgärdsprogram med inte mindre än 44 punkter, där vi

anger olika åtgärder när det gäller vägar och kommunikationer, skattefrågor och lokaliseringstöd, för att ta några exempel. Vi har redan sagt att om inte det räcker med stimulansåtgärder, måste det införas någon form av etableringskontroll eller etableringsavgifter, och det har ju också tillsatts en utredning i frågan. Vi har tidigare under ett par år motionerat om detta, men då har det inte passat, utan motionerna har blivit avslagna.

Statsrådet Lundkvist sade i en replik i dag att den här frågan är för allvarlig för att göras till ett illusionsnummer. Ja, jag håller med statsrådet Lundkvist om det. Detta är en allvarlig fråga, och centerns riksplän är ett seriöst förslag, så jag tror att statsrådet Lundkvist har svårt att göra centerns riksplän till ett illusionsnummer, även om han kanske skulle ha behov av det.

Kammaren beslöt uppskjuta den fortsatta överläggningen samt behandlingen av på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30.

§ 11 Interpellation nr 214 ang. försäljningen av thinner

Ordet lämnades på begäran till

Herr TAUBE (fp), som yttrade:

Herr talman! Thinnernsiffningen har blivit ett allt allvarligare problem, detta framför allt bland ungdomen.

Ett av de företag som sysslar med fabrikation och försäljning av thinner har i dagarna fattat det uppmärksammade beslutet, att det i fortsättningen icke kommer att saluföra thinner över disk. Detta beslut har kunnat fattas efter det att företaget genom sin forskning fått fram andra medel, som ersätter thinner på amatör- och yrkesmålerivaror, vid penseltvätt etc.

I sitt meddelande om att företagets produkt thinner i fortsättningen icke kommer att försälas över disk heter det bl. a.:

”Man hoppas på ett liknande beslut från samtliga de företag, som sysslar med fabrikation och försäljning av thinner. En åtgärd av det här slaget bör nämligen väsentligt minska möjligheterna för missbrukaren att på ett enkelt sätt skaffa sig thinner.”

Vi har här upplevt hur ett företag *helt frivilligt* hjälper till i allas vår strävan att hindra ungdomens missbruk av berusningsmedel. Om emellertid andra företag som tillverkar och försäljer thinner icke följer efter så uppkommer ju en ”sned” konkurrenssituation och det företag som kommit med detta behjärtansvärda initiativ kan bli lidande.

Med hänvisning till ovanstående tillåter jag mig fråga justitieministern:

1. Avser justitieministern – då nu ett ersättningsmedel kommit fram – att undersöka möjligheterna att uppnå en frivillig överenskommelse med andra företag, som tillverkar och försäljer thinner, så att dessa företag upphör med försäljning över disk av denna produkt?

2. Om frivillig överenskommelse icke kan träffas, vare sig nu detta beror på ifrågavarande företag eller är betingat av praktiska skäl, kan justitieministern då tänka sig en lagstiftning, som förbjuder över-diskförsäljning av thinner?

Ordet lämnades på begäran till

Herr SUNDGREN (s), som yttrade:

Herr talman! Vid universiteten och högskolorna inom universitetskanslersämbetets ansvarsområde väljs rektor inom läroanstalten. Valförsamlingen utgörs enligt universitetsstadgan av samtliga ordinarie lärare och överbibliotekarien. Vid övriga högskolor utses rektor av Kungl. Maj:t, vanligen efter förslag av den av Kungl. Maj:t utsedda styrelsen.

Frågor om den högre utbildningens organisation behandlas för närvarande av 1968 års utbildningsutredning (U 68), vars huvudbetänkande väntas föreligga i början av 1973. Såvitt man kan förstå av bl. a. pressreferat den senaste tiden kommer utredningen att starkt betona högskoleväsendets roll som en samhällsangelägenhet och föreslå former för läroanstalternas ledning som anknyter till vad som är gängse i offentlig verksamhet i övrigt. Det kan i detta sammanhang erinras om att utbildningsutskottet i sitt betänkande nr 4 i år med anledning av en motion rörande den pågående försöksverksamheten med nya former för samarbete mellan studerande, lärare och övrig personal i princip ställde sig positivt till tanken på samhällsrepresentation i universitets och högskolors ledning. Utskottet uttalade samtidigt att det utgick från att Kungl. Maj:t inte beslutar om sådana reformer i detta avseende som kan betyda att U 68:s kommande förslag föregrips eller att genomförandet av reformer som framstår som påkallade på något längre sikt försvåras. Utskottets uttalanden föranledde ingen erinran från riksdagen.

Universitetskanslersämbetet har i juni 1972 lagt fram ett förslag om en ny ordning för rektorsval vid läroanstalterna inom ämbetets område. Denna ordning, som avses tillämpas provisoriskt i avvaktan på de förändringar U 68:s förslag kan föranleda, innebär att val skall förrättas av en församling bestående av till en tredjedel ordinarie lärare utsedda av fakulteterna, en tredjedel anställda utsedda av personalorganisationerna och en tredjedel studerande utsedda av studentkåren.

Mot den angivna bakgrunden finns det naturligtvis skäl som talar för att man inte tar ställning till universitetskanslersämbetets förslag förrän tidigast då U 68:s betänkande föreligger, och då man kan räkna med ett förslag, där samhällsintressena också blir företrädade. UKÄ:s förslag är dock av intresse från förvaltningsdemokratisk synpunkt. Läget är också det, att rektorsval skall förrättas vid två läroanstalter redan våren 1973. Ett uppskov med ställningstagandet skulle innebära att man inte kunde ta till vara möjligheten att pröva en ny ordning vid dessa val.

Med hänvisning till vad jag nu anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet Moberg få ställa följande interpellation:

Vilka åtgärder avser statsrådet att vidta med anledning av universitetskanslersämbetets förslag om nya former för rektorsval?

Denna anhållan bordlades.

§ 13 Interpellation nr 216 ang. sammanslagningen av glesbygdskommuner

Ordet lämnades på begäran till

Herr STJERNSTRÖM (c), som yttrade:

Herr talman! När regeringen 1969 i riksdagen genomdrev förslaget om tvångssammanslagning av kommunerna framfördes från den socialdemokratiska utskottsmajoriteten att till lagförslaget hade fogats ett par undantagsbestämmelser som skulle innebära ett lämpligt mått av uppmjukning av den i princip gällande sluttidpunkten för kommunindelingsreformens genomförande. Utskottsmajoriteten hävdade att den vid sin bedömning av propositionen fäst avseende vid dessa undantagsbestämmelser. Detta underströks även i riksdagsdebatten av företrädare för utskottsmajoriteten. Den uppmjukning man hänsyftade på gällde dels länsstyrelsernas möjlighet att föreslå att en planerad sammanläggning kan utgå ur indelningsplanen, dels regeringens möjlighet att uppskjuta en sammanläggning, detta om alldeles speciella omständigheter föreligger. Det är således regeringen som avgör om en sammanläggning skall komma till stånd den 1 januari 1974 eller vid en senare tidpunkt. Det är regeringen som har att bedöma innebörden av vad som avsågs med "alldeles speciella omständigheter", alltså den uppmjukning som utskottsmajoriteten fäste uppmärksamhet vid.

Det borde vara rimligt att konstatera att de mest glesbefolkade områdena i landet har alldeles speciella omständigheter och betydande svårigheter att genomföra en sammanslagning utan att försämra situationen för människorna i dessa bygder. Det hävdades i propositionen att kommunindelingsreformen var en viktig jämlikhetsreform. Detta betvivlas av kommunalmän och en bred allmänhet i dessa bygder. Det är inte ett led i jämlikhetssträvandena att tvinga glesbygdsmänniskorna till längre, dyrbarare och tröttsammare resor för att få den service en kommunal förvaltning ger. Tvångssammanslagningen sker dessutom samtidigt som de allmänna kommunikationerna försämras i dessa områden.

Som exempel går att nämna den föreslagna Härjedalens kommun. Den kommer att omfatta 125 kvadratmil. Avståndet från en del ytterområden till kommuncentret Sveg blir 15 – 20 mil. Likartade exempel går att finna i andra områden i Norrlands inland. Befolkningen i dessa ytterområden befarar att servicen för befolkningen kommer att försämras när exempelvis hemsamaritverksamheten och annan social verksamhet samt byggnadsplanering och byggnadsverksamhet skall skötas från ett avlägset beläget kommuncentrum. Det torde finnas fog för dessa farhågor.

Nu kan det givetvis hävdas att viss verksamhet kan skötas från filialer. Men om filialverksamheten skall få önskvärd omfattning för människorna i ytterområdena måste tanken bakom sammanslagningstvänet delvis ha förfelats. Därtill visar utvecklingen i de kommuner som gjorde sammanläggningen 1970 att filialkontoren försvinner tämligen snart.

I dessa områden är det inte möjligt att förbättra sysselsättningsläget i hela området genom sammanslagning av kommunerna. Det måste till helt

andra åtgärder. Däremot är det troligt att situationen för människorna i ytterområdena försämras, dels genom en försämrad service och dels även genom en försvagad representation i de kommunala organen. Genom redan gjorda indragningar och centraliseringar är situationen redan mycket svår i många glesbygder. Det borde vara rimligt att nu avvakta erfarenheterna från de 1970 bildade storkommunerna innan man tvingar kommunerna i de mest utpräglade glesbygderna till sammanslagning 1974.

Med hänvisning till vad som anförts i interpellationen anhåller jag om kammarens tillstånd att till civilministern få ställa följande frågor:

1. Delar statsrådet uppfattningen att de mest utpräglade glesbygderna har speciella svårigheter i fråga om avstånd och service vid förestående kommunsammanslagning?

2. Kan dessa alldeles speciella omständigheter motivera ett uppskjutande av sammanslagningen i dessa områden?

Denna anhållan bordlades.

§ 14 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner:

Nr 123 angående godkännande av överenskommelse mellan Sverige och Finland om avgränsning av kontinentalsockeln i Bottenviken, Bottenhavet, Ålands hav och nordligaste delen av Östersjön

Nr 131 med förslag till lag om ändring i lagen (1970:412) om otillbörlig marknadsföring, m. m.

§ 15 Anmäldes och bordlades skatteutskottets betänkande nr 60 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:119 med förslag till förordning om ändring i förordningen (1968:430) om mervärdeskatt jämte motion.

§ 16 Anmäldes och bordlades motionen nr 1759 av herr Nygren m. fl. i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 111 angående regional utveckling och hushållning med mark och vatten.

§ 17 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av

Nr 304 Herr *Boo* (c) till herr finansministern angående lån för bostadsbyggande utanför s. k. hälsovårdstättort:

Avser statsrådet vidtagna åtgärder för att förbättra möjligheterna för stadshypoteksinstitut och bostadsfinansierande kreditaktiebolag att lämna och förmedla lån för bostadsbyggande även utanför s. k. hälsovårdstättort?

Nr 305 Herr *Ahlmark* (fp) till herr utrikesministern om åtgärder mot stater som skyddar flygkapare:

Vilka internationella åtgärder anser regeringen bör vidtas mot de arabstater som skyddar och uppmuntrar flygkapare och andra terrorist?

Nr 113

Torsdagen den
9 november 1972

Nr 306 Herr *Jonsson* i Alingsås (fp) till herr statsrådet Moberg angående ny stadga för folkhögskolorna:

När avser statsrådet föreslå Kungl. Maj:t att utfärda ny stadga för folkhögskolorna i anledning av skolöverstyrelsens förslag?

Nr 307 Herr *Berndtson* i Linköping (vpk) till herr utbildningsministern angående användningen av missvisande läromedel:

Är statsrådet beredd medverka till att uppenbart missvisande läromedel inte kommer till användning i undervisningen?

Nr 308 Herr *Andersson* i Ljung (m) till herr jordbruksministern om proposition angående veterinärdistriktsindelningen m. m.:

Kommer veterinärväsendeutredningens betänkande SOU 1971:3 "Veterinärdistriktsindelningen, m. m." att läggas till grund för proposition i ärendet, och när kan propositionen i så fall förväntas?

§ 18 Kammaren åtskildes kl. 17.50.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert